

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**YÜKSEK
LİSANS
TEZİ**

**AHMET HAMDİ TANPINAR'IN SAATLERİ AYARLAMA
ENSTİTÜSÜ ADLI ESERİNİN ARAPÇAYA
ÇEVİRİSİNDEKİ KÜLTÜREL ÖGELERİN HEDEF
ODAKLI KURAM IŞIĞINDA İNCELENMESİ**

ŞEYMA ZEYNEP DOLGUN

**MÜTERCİM TERCÜMANLIK ANABİLİM DALI
ÇEVİRİ VE KÜLTÜREL ÇALIŞMALAR BİLİM DALI**

EYLÜL 2018

**AHMET HAMDİ TANPINAR'IN SAATLERİ AYARLAMA ENSTİTÜSÜ ADLI
ESERİNİN ARAPÇAYA ÇEVİRİSİNDEKİ KÜLTÜREL ÖGELERİN HEDEF
ODAKLI KURAM IŞIĞINDA İNCELENMESİ**

Şeyma Zeynep DOLGUN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**MÜTERCİM TERCÜMANLIK ANABİLİM DALI
ÇEVİRİ VE KÜLTÜREL ÇALIŞMALAR BİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

EYLÜL 2018

Yüksek Lisans Tezi Kabul ve Onay Sayfası (3 Kişilik Jüri)

Şeyma Zeynep DOLGUN tarafından hazırlanan "Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Saatleri Ayarlama Enstitüsü Adlı Eserinin Arapçaya Çevirisindeki Kültürel Öğelerin Hedef Odaklı Kuram Işığında İncelenmesi" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / ~~OY ÇOKLUĞU~~ ile Gazi Üniversitesi MÜTERCİM TERCÜMANLIK Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Doç. Dr. Murat ÖZCAN
Mütercim Tercümanlık, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Bu tezin kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.

Doc. Dr.

Başkan: Muammer SARIKAYA
Mütercim Tercümanlık, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Bu tezin kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.

Doc. Dr.

Üye: Erdinç DOĞRU
Yabancı Diller Eğitimi, Gazi Üniversitesi

Bu tezin kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.

Tez Savunma Tarihi: 06/09/2018

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Salih Ağaç
Prof. Dr. Salih Ağaç

Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Şeyma Zeynep DOLGUN

06.09.2018

AHMET HAMDİ TANPINAR'IN SAATLERİ AYARLAMA ENSTİTÜSÜ ADLI
ESERİNİN ARAPÇAYA ÇEVİRİSİNDEKİ KÜLTÜREL ÖGELERİN HEDEF ODAKLI
KURAM İŞİĞİNDE İNCELENMESİ
(Yüksek Lisans Tezi)

Şeyma Zeynep DOLGUN

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Eylül 2018

ÖZET

Dil ve kültürün birbirinden ayrılmaz bağı, çevirmenin çeviri işlemi esnasında sıkça tecrübe ettiği bir gerçektir. Çeviri ilk bakışta dil üzerinden yapılan bir işlem gibi görünse de aslında dilin kültürden koparılamamasıyla dil ve kültür eksenli bir eylem haline gelmektedir. Bu bağlamda çeviri hangi dil çiftinde yapılırsa yapılsın toplumların özünde bulunan kültürel farklılıkların aktarımında her zaman zorluklarla karşılaşılacaktır. Bu zorlukların aşılabilmesi için öncelikle zorlukların varlığının ve sınırlılıklarının saptanması elzemdir. Bu saptama da ancak ve ancak kuramsal çalışma alanının geliştirilmesiyle mümkün olacaktır. Türkçe-Arapça dil çiftinde yapılan çevirilerin bugüne kadar kuramsal anlamda neredeyse hiç incelenmemiş olması, bu dil çiftinde karşılaşılan zorlukların tespit edilemediği bu yüzden söz konusu zorlukların aşılması hususunda çözüm bulunamadığı anlamına gelmektedir. Gerçekleştirilen bu çalışma ile çeviride karşılaşılan zorlukların tespiti ve bu zorlukları aşma yollarının bulunması amaçlanmıştır. Söz konusu tespit Gideon Toury'nin geliştirdiği Hedef Odaklı Kuram dikkate alınarak Ahmet Hamdi Tanpınar'ın 1951 yılında kaleme aldığı Saatleri Ayarlama Enstitüsü adlı romanın 2009'da Abdülkadir Abdelli tarafından yapılan Arapçaya çevirisi örneğiyle yapılmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda yapılan çeviriler Toury'nin ifadesiyle *yeterli* çeviri mi yoksa *kabul edilebilir* çeviri mi olduğu tespit edilmeye çalışılmış metinlerde yer alan kültürel ögelerin eşdeğerliği incelenerek kullanılan çeviri stratejileri ve çevirmenin bu stratejileri tercih etmesindeki kararlara temas edilmiştir. Bu araştırmanın neticesinde örnek olarak kullanılan eser çevirisinde, kaynak odaklı yaklaşımın sıkça görülmesiyle beraber çoğunlukla hedef odaklı bir yaklaşımın benimsendiği tespit edilmiştir.

Bilim Kodu : 30501

Anahtar Kelimeler : hedef odaklı çeviri kuramı, kültürel ögeler, Ahmet Hamdi Tanpınar,
Saatleri Ayarlama Enstitüsü

Sayfa Adedi : 79

Tez Danışmanı : Doç. Dr. Murat Özcan

A STUDY OF CULTURAL ITEMS IN ARABIC TRANSLATION OF AHMET HAMDI
TANPINAR'S SAATLERI AYARLAMA ENSTITUSU NOVEL IN THE LIGHT OF
TARGET ORIENTED TRANSLATION THEORY

(M.S. Thesis)

Şeyma Zeynep DOLGUN

GAZI UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCE

September 2018

ABSTRACT

The connection between language and culture is an irrefutable fact which is frequently experienced by the translator in translation process. Although translation seems to be a process performed within the language at first sight, it becomes a language and culture-bound act as it is impossible to separate language from culture. In this regard, translation will always face difficulties during transferring the cultural differences inherent in the societies, no matter what language pairs it is being performed in. In order to overcome these difficulties, it is first essential to establish the existence and limitations of these difficulties. This establishment can only be achieved by improving the theoretical field of translation studies. The fact that translations performed in Turkish-Arabic language pair have scarcely been studied in theoretical context means that the difficulties faced in this language pair are not identified, thus there aren't any established strategies to overcome the mentioned difficulties. This study aims to identify the difficulties faced in translation process and establish strategies to overcome these difficulties using the Arabic translation of *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* by Ahmet Hamdi Tanpınar written in 1951 and translated by Abdulkadir Abdelli into Arabic in 2009 in the light of target-oriented translation theory by Gideon Toury. Within the scope of this study, the translation of the mentioned novel is analyzed regarding whether it is *adequate* or *acceptable*. It also covers the *equivalency* of the translated cultural items, the translation strategies utilized in the translation process and the preferences of the translator regarding these strategies. The study has deduced that the translation in question mostly utilizes target-oriented approach though there are occasional source-oriented parts.

Science Code : 30501

Key Words : target-oriented translation theory, cultural categories, Ahmet Hamdi
Tanpınar, Saatleri Ayarlama Enstitüsü

Page Number : 79

Supervisor : Assoc. Prof. Dr. Murat ÖZCAN

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın yazımı süresince bilgi ve tecrübelerinden faydalandığım, bana yol gösteren, neşeli ve yardımsever şahsiyetiyle çalışmanın stresini en aza indirgeyen ve desteklerini esirgemeyen değerli tez danışmanım Doç. Dr. Murat ÖZCAN'a, Arapça hususunda her zaman yardımına koşan arkadaşım Muhammed NAJIB'e, gerek Arapça gerek manevi anlamda desteklerini esirgemeyip bana güvenen, uzakta ama her zaman yanımda olan çok kıymetli dostlarım Naema HIREI ve Nadra HIREI'ye, bu süreçte yanımda olan ismini zikretmediğim diğer bütün dostlarıma, anneme, babama ve kardeşlerime, son olarak da bana her koşulda devam etme gücü veren Koala'ya, en içten şükranlarımı sunarım.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ÇİZELGELERİN LİSTESİ.....	ix
ŞEKİLLERİN LİSTESİ.....	x
1. GİRİŞ.....	1
2. KAYNAK ESER	7
2.1. Ahmet Hamdi Tanpınar: Hayatı, Edebî Kimliği ve Eserleri.....	7
2.2. Saatleri Ayarlama Enstitüsü Romanının Özeti	8
3. METODOLOJİ	11
3.1. Çevirinin Tarihçesi.....	11
3.2. Çeviri Türleri	13
3.2.1. Yazılı Çeviri.....	15
3.2.2. Sözlü Çeviri	18
3.3. Dil, Kültür ve Çeviri İlişkisi	20
3.4. Kültürel Ögeler	21
3.4.1. Newmark'ın Kültürel Ögeler Sınıflandırması	22
4. KURAMSAL ÇERÇEVE	27
4.1. Betimleyici Çeviri Çalışmaları	27
4.2. Hedef Odaklı Kuram.....	31
4.2.1. Çeviri Normları.....	32
4.2.1.1. Öncül normlar	34
4.2.1.2. Süreç öncesi çeviri normları	34

Sayfa

4.2.1.2.1. Çeviri politikası.....	35
4.2.1.2.2. Çevirinin doğrudanlığı.....	36
5. İNCELEME	39
6. SONUÇ	71
KAYNAKÇA.....	77
ÖZGEÇMİŞ	79

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge	Sayfa
Çizelge 6. 1. Kullanılan çeviri stratejisi oranları	71
Çizelge 6.2. Kültürel öğeler ve çevirilerinde kullanılan stratejiler	72

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil	Sayfa
Şekil 4.1. Holmes'in çeviri çalışmaları haritası (Toury, 1995:10)	28

1. GİRİŞ

Sosyal bir varlık olan insan, varoluşundan itibaren iletişime ihtiyaç duymuştur. Söz konusu iletişimi dil ile gerçekleştirmiştir. Farklı dillerin oluşması neticesinde toplumlararası iletişimi sağlayacak bir araç olarak çeviri ortaya çıkmıştır. Çeviribilim kavramı yeni ortaya çıkmış bir kavram olmasına rağmen çeviri olgusu oldukça eskidir. Yazının bulunması, farklı dillerin var olması ve dini metinlerin farklı dillere aktarılma isteği ile birlikte çeviri ortaya çıkmıştır. İlk yazılı çeviri örneklerine Sümer tabletlerinde rastlanırken sözlü çeviri ise daha da eskiye dayanır. Bu sebeple çevirinin kökeni oldukça eskiye dayanmaktadır (Yalçın, 2015: 19). “Çeviribilim” terimi ilk defa Eugene Nida tarafından kullanılmış olsa da alanın tam anlamıyla bilim dalı olması James Holmes’in 1972 yılında yayınlanan “Çeviribilimin Adı ve Doğası” başlıklı bildirisinden sonradır. Önceleri çeviri, dilbilimin altında incelenirken daha sonra James Holmes’in öncülük ettiği çalışmalarla daha sistematik bir hal almış ve bir bilim dalı olma yolunda ilerlemiştir.

“Dilbilim uzun süre çeviri etkinliğinde ortaya çıkan sorunları inceleyerek çeviri etkinliğinin kavramsal temeline katkıda bulunmuş, özellikle 1980li yıllardan sonra çeviri yayınlardaki hızlı artış bu etkinliği başka bilim dallarının inceleme malzemesi olmaktan çıkarıp kendine özgü bir bilim dalı yaratmaya zorlamıştır” (Yazıcı, 2010: 15). Başlangıçta çeviri, kaynak metni birebir hedef dile aktarmak amacını taşımıştır. Bu sebeple eski çeviri metinlerde kaynak odaklı bir yaklaşım ortaya konduğu görülmektedir. Ancak daha sonra hedef dil ve kültürün gereksinimlerine daha fazla önem verilmeye başlanmıştır. Böylelikle çeviri de kaynak odaklılıktan hedef odaklılığa doğru bir eksen kayması yaşamıştır. Bu noktadan yola çıkarak bu çalışmada Gideon Toury’nin Hedef Odaklı Kuramı ışığında Ahmet Hamdi Tanpınar’ın Abdulkadir Abdelli tarafından Arapçaya çevrilen “Saatleri Ayarlama Enstitüsü” adlı eserinde yer alan kültürel öğeler incelenmiş ve söz konusu kuram kapsamında değerlendirilmiştir. Kaynak kültüre ait öğelerin hedef kültüre nasıl aktarıldığı incelenerek çevirinin eşdeğerliği ve yeterliği üzerinde durulmuştur.

Tezin Konusu

Bu çalışmada Yeni Türk Edebiyatının öncülerinden Ahmet Hamdi Tanpınar’ın ilk defa 1954 yılında yayımlanan Saatleri Ayarlama Enstitüsü eserinin Suriyeli çevirmen Abdulkadir Abdelli tarafından 2009 yılında yapılan Arapçaya çevirisinde yer alan kültürel öğelerin

Gideon Toury'nin Hedef Odaklı Kuramı ışığında eşdeğerlik açısından karşılaştırmalı bir incelemesi yapılmıştır.

Tezin Amacı

Bir sosyal bilimler alanı olarak çeviribilim, dünyada yirminci yüzyılın ikinci yarısından sonra ortaya çıkmıştır. Ülkemize ekseriyetle batı dillerinde yapılan çalışmalar yoluyla giren alan hala çok yeni sayılmaktadır. Arapça-Türkçe çeviri alanına bakıldığında her ne kadar tarihten günümüze kadar çok sayıda çeviri çalışmasına rastlamak mümkün olsa da kuramsal açıdan hala eksiklikler bulunduğu görülmektedir. Daha çok dini metinlerin aktarımı söz konusu olan bu alanda batı dillerinde olduğu kadar çalışma bulunmadığı söylenebilir. Bu alanda yapılan çalışmaların az sayıda olması çeviri yeterliliğinin denetlenmesini de sınırlı kılmaktadır. Bu tezin temel amacı, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Saatleri Ayarlama Enstitüsü adlı eserinin Arapçaya yapılan çevirisinin Gideon Toury'nin Hedef Odaklı Kuramı ışığında ele alınarak eş değerlik açısından incelenmesidir. Eserin orijinali ve Arapçaya yapılan çevirisinde yer alan kültürel öğelerin Newmark'ın kültürel sınıflandırmasına göre belirlenmiş olup kuram kapsamında hangi stratejiler tercih edilerek çevrildiği ve “yeterli” çeviri mi yoksa “kabul edilebilir” çeviri mi olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır. Böylelikle kaynak dizgenin kültürel öğelerinin hedef dizgeye aktarımında yapılan doğru, hatalı veya eksik yönlerin tespit edilmesi ve söz konusu alanın gelişmesine katkıda bulunulması amaçlanmaktadır.

Tezin Önemi

Türkiye'de Arapça çeviri alanında günümüze kadar yapılan çevirilerin daha çok Arapçadan Türkçeye olduğu bilinmektedir. Bunun en önemli sebebinin dini eserlerin aktarılmasına daha fazla önem verilmesi olduğu söylenebilir. Ancak son yıllarda Arap dünyasında artan Türkiye ilgisiyle beraber Türk Edebiyatına karşı duyulan ilgi de aynı şekilde artmıştır. Nitekim gerek Eski Türk Edebiyatı gerek Modern Türk Edebiyatına ait önemli eserlerin Arap dünyasına aktarımının son dönemde büyük bir ivme kazandığı gözlemlenmektedir. Henüz yeni bir alan olması bakımından Türkçeden Arapçaya yapılan edebiyat çevirilerinin niteliklerini tespit etmek ve Türk Edebiyatının Arap kültürüne nasıl aktarıldığını gözlemlemek üzere kuramsal çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu çalışmada

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Saatleri Ayarlama Enstitüsü adlı eserinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi bu bakımdan önem arz etmektedir.

Araştırma Yöntemi

Hedef Odaklı Kuram, Gideon Toury tarafından 1980 yılında betimleyici çeviribilim çalışmaları ışığında ortaya atılmıştır. Adından da anlaşılacağı üzere Hedef Odaklı Kuram kaynak metinden ziyade çeviri metnin hedef kültürdeki yeriyle ilgilenir. Betimleyici çeviribilim çalışmaları hedef odaklı olmalarıyla öne çıkmaktadır. Çeviri hedef kültüre yönelik olduğu için hedef kültürde anlam kazanır ve süreci hedef kültür başlatır (Yalçın, 2015: 59).

Gürçağlar ise hedef odaklı çeviriyi hedef kültür ve hedef okurun beklenti ve alışkanlıklarına göre yapılan çeviri olarak niteler. Bir kültürde çevirilerin akıcı ve kolay okunur olması bekleniyorsa çetrefil metinleri basitleştirerek kolay okunur hale getiren, uzun cümleleri bölerek kısaltan çeviriler hedef odaklı kabul edilir (Tahir Gürçağlar, 2014: 127).

Toury, kuramında çeviri sürecinde yer alan dilbilimsel, yazınsal ve toplumbilimsel kuralları açıklamaya çalışmıştır. Yalçın'a göre Toury, Even Zohar'ın kültür alanındaki çalışmalarından yola çıkarak norm kavramını oluşturmuştur. Toury bu normları *öncül normlar, süreç öncesi çeviri normları ve çeviri süreci normları* başlıkları altında inceler. Söz konusu normlar, kaynak metin ve hedef metin arasındaki eşdeğerlik ilişkisini belirlemektedir.

Öncül norm, kısaca çevirmenin çeviriyi kaynak odaklı mı yoksa hedef odaklı mı yapacağına dair verdiği karar olarak tarif edilebilir. Süreç öncesi normlar; çevirinin hangi dilden yapılacağı, zaman, mekân vb. unsurlarla ilgilidir. Çeviri süreci normları ise adından da anlaşılacağı üzere çeviri işlemi esnasında alınan kararları ifade eder. Bunların dışında bir de matris normlar vardır. Bu normlarda ise metin bütünlüğü, çeviride ekleme çıkarma gibi stratejilerle çevirinin nasıl olacağına karar verilir (Zeytinkaya, 2016). Bu bağlamda çalışmada eserin Türkçesinde yer alan kültürel öğelerin Arapçaya aktarımı normlar ve çeviri stratejileri göz önünde bulundurularak Hedef Odaklı Kuram ışığında değerlendirilecektir.

Varsayımlar

Çeviri, kaynak metni hedef dile aktarırken aynı zamanda kaynak kültürü de hedef kültüre aktarır. Bu sebeple çevirmenin her iki dile hâkim olmasının yanı sıra her iki kültürü de iyi tanması çeviri sürecinde büyük önem arz eder.

“Bir ifade aracı olarak kültür, belli bir dili kullanan belli bir topluma özgü hayat tarzı ile bu hayat tarzının tezahürlerini ifade etmektedir” (Newmark, 1988; Suçin, 2013: 134). Bu tezahürler her toplumda farklılık gösterebilir. Örneğin Haçlı Seferleri, Müslüman ve Hıristiyan kültürlerinde farklı çağrışımda bulunur. Hıristiyan toplumlarda olumlu iken Müslümanlarda olumsuzdur. Bu tür farklı çağrışımların yanı sıra kaynak dilde yer alan ifade hedef dilde tamamen karşılıksız da kalabilir (Suçin, 2013: 134).

Kültür ve dil arasındaki bu ilişki çeviriyi doğrudan etkilemektedir. Dilin devingen yapısı göz önünde bulundurulduğunda eserin yazıldığı dönemden çevirisinin yapıldığı döneme kadar kaynak dilde değişiklikler meydana geldiği söylenebilir. Kaynak dilin çevirmenin ana dili olmadığı durumlarda bu eşdeğerliğin sağlanması oldukça güçtür. Çevirmenin böyle bir eserin çevirisinde eşdeğerliği yakalayabilmesi için eserin yazıldığı döneme ait ifadelere ve dil kullanımına hâkim olması gerekmektedir. Bu varsayımlar doğrultusunda eser ve çevirisi karşılaştırmalı olarak incelenmiş ve bazı sorulara ulaşılmıştır. Kültürel öğelerin Arapçaya çevirisinde en çok hangi çeviri stratejisi kullanılmıştır? Hangi tür kültürel öge çevirilerinde zorluklar yaşanmıştır? *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*, yeterli çeviri mi / kabul edilebilir çeviri mi? İnceleme sonucunda bu sorulara cevap verilmeye çalışılmıştır.

Kapsam ve Sınırlılıklar

Bu çalışma, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* eserinin 2009 yılında yapılan Arapçaya çevirisinde geçen kültürel öğelerin Newmark'ın kültürel sınıflandırması kapsamında seçilerek Gideon Toury'nin Hedef Odaklı Kuramı ışığında çeviri stratejileri bakımından karşılaştırmalı olarak incelenmesi ile sınırlıdır.

Eser öncelikle Newmark'ın kültürel öge sınıflandırması doğrultusunda tahlil edilmiştir. Arapçaya çevirisi de aynı kapsamda ele alınmıştır. Daha sonra çalışmada

kullanılan kuram çerçevesinde eserden örnekler çevirileriyle karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. İnceleme sayesinde eserin çevirisinin kuramsal açıdan yeri belirlenmiş ve veriler sonuç bölümünde sunulmuştur.

Veri Toplama Tekniđi

Kaynak eser Türkiye’den temin edilmiş olup eserin Arapçaya çevirisi Türkiye’de satılmamaktadır. Dünyada ise yalnızca Lübnan’da basımının gerçekleştiği bilgisine ulaşılmıştır. İnternet üzerinden satın alma imkanı olup e-kitap olarak da satın alınabilmektedir. Türkiye’de matbu olarak yalnızca Milli Kütüphane’de bulunmaktadır. Bu sebeple eserin Arapçaya çevirisi Milli Kütüphane’den temin edilmiş, ayrıca eser e-kitap olarak da temin edilmiştir. Kuramsal çalışmada alanda bulunan Türkçe ve İngilizce dillerinde bilimsel eserlerden faydalanılarak ihtiyaç halinde bilimselliği ispatlanmış internet sitelerinden de istifade edilmiştir.

2. KAYNAK ESER

2.1. Ahmet Hamdi Tanpınar: Hayatı, Edebî Kimliği ve Eserleri

23 Haziran 1901'de İstanbul Şehzadebaşı'nda dünyaya gelmiştir. Babası kadı Hüseyin Fikri Efendi, annesi bahriyeli Yüzbaşı Ahmed Bey'in kızı Nesime Bahriye hanımdır. Çocukluğu babasının kadılık görevi sebebiyle çeşitli şehirlerde geçmiştir. Ergani-Madeni, Sinop, Kerkük ve Musul'da bulunur. 13 yaşında babasının tayini Kerkük'e çıkınca buraya taşınmak zorunda kalmışlardır. Bu dönemde annesi Musul'da tifüs hastalığına yakalanarak vefat etmiştir. Annesinin vefatı Tanpınar'ın iç dünyasını derinden etkilemiş ve edebî kişiliğinin oluşumunda büyük rol oynamıştır. Şiirlerinde bu etkinin görüldüğü söylenebilir (Akün, 1963: 2).

Babasının mesleği yüzünden sürekli farklı bölgelerde bulunmak zorunda olması Tanpınar'ın eğitim hayatını da etkilemiştir. İlkokula İstanbul Ravza-i Maarif mektebinde başlamış, Sinop ve Siirt rüştiyelerinde tamamlamıştır. Siirt'te Dominicainler'in kurduğu Fransız mektebinde bir yıl eğitim görmüştür. Liseyi Vefa, Kerkük ve Antalya Sultanîlerinde okumuştur (Akün, 1963: 3). Çok çeşitli kültürleri tecrübe etmesi muhakkak ki onun yazarlık hayatına çok şey katmıştır.

Yüksek eğitim almak üzere İstanbul'a gelmiş ve 1919'da Darülfünun Edebiyat Fakültesi'ne kayıt olmuştur. Bu dönemde Yahya Kemal, Rıza Tevfik, Mustafa Şekip, Necip Asım gibi önemli isimlerle tanışmış, Necip Fazıl Kısakürek, Mükrimin Halil Yınanç, Hasan Âli Yücel, Ahmet Kutsi Tecer gibi isimlerle de aynı dönemde okumuştur. 1921 senesinde Tanpınar'ın ilk şiirleri, *Dergâh* dergisinde yayımlanmaya başlamıştır. Bundan iki yıl sonra Darülfünun'dan mezun olduktan sonra ilk öğretmenlik tecrübesini Erzurum Lisesi'nde yaşamıştır. Bu dönemde Baudelaire, Dostoyevski, Shakespeare, Homeros, Goethe, Herdeia, Mallarme, Verlaine , Nedim, Şeyh Galip, Şeyhî ve Nailî'nin eserlerine büyük ilgi duymuştur. 1925 yılında Konya'ya tayini çıkmış bundan iki sene sonra da Ankara'ya tayin edilmiş ve öğretmenlik hayatına burada devam etmiştir. Dört yıl boyunca Ankara Erkek Lisesinde, Gazi Terbiye Enstitüsü, Musiki Muallim Mektebi ve Ankara Kız Lisesi'nde edebiyat öğretmeni olarak görev yapmıştır. Bu dönem içinde Ziyaettin F. Fındıkoğlu, F. Nafiz Çamlıbel, A. Kutsi Tecer, Orhan Veli Kanık, Oktay Rıfat, Melih Cevdet Anday, Samet Ağaoğlu, Ahmet Muhip Dıranas, Nurullah Ataç ile yakın dostluklar kurmuş edebiyat

hayatında ilerlemesinde etkisi olacak önemli bir çevre edinmiştir. Bu dört yıllık dolu dolu Ankara görevinin ardından İstanbul'a tayini çıkmış ve Kadıköy Lisesi'nde göreve başlamıştır. Bu noktadan sonra lise öğretmenliği mesleğinde uzun süre kalmamış Ekim 1933'te kendisine Güzel Sanatlar Akademisi, Sanat Tarihi bölümünde estetik ve mitoloji hocalığı görevi verilmiştir. Böylelikle Tanpınar'ın sanat alanında da ustalaşmasının önu açılmıştır.

1939 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yeni Türk Edebiyatı bölümünde profesör olarak görev yapmaya başlamıştır. 1943 yılında Maraş milletvekili olarak seçimlere katılmış ve meclise girmiş, üç yıl boyunca milletvekili olarak hizmet etmiştir. Milletvekilliği kariyerinden sonra bir süre Milli Eğitim müfettişi olarak çalışmış, ardından tekrar Güzel Sanatlar Akademisi'ndeki estetik ve mitoloji hocalığı görevinin başına geçmiştir. 1949'da tekrar Edebiyat Fakültesi'ndeki görevine atanmış ve son nefesine kadar da burada hizmet vermiştir. 1953-1959 yılları arasında farklı amaçlarla Avrupa'nın Almanya, İngiltere, Fransa, İspanya, Portekiz, İsviçre İtalya, Hollanda ve Avusturya gibi pek çok ülkesinde fırsatı olmuştur. 24 Ocak 1962'de geçirdiği kalp krizi sonucu hayata gözlerini yuman Tanpınar'ın kabri hocası Yahya Kemal'in de bulunduğu Aşiyân Mezarlığı'ndadır (Akün, 1963: 4-17).

Tanpınar'a ait eserler: *Tevfik Fikret: Hayatı, Şahsiyeti, Şiirleri ve Eserlerinden Seçmeler (1937)*; *Namık Kemal Antolojisi (1942)*; *Abdullah Efendi'nin Rüyalari (1943)*; *Beş Şehir (1946)*; *On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyat Tarihi (1949)*; *Huzur (1949)*; *Yaz Yağmuru (1955)*; *Şiirler (1961)*; *Saatleri Ayarlama Enstitüsü (1961)*; *Yahya Kemal (1962)*; *Edebiyat Üzerine Makaleler (1969)*; *Yaşadığım Gibi (1970)*; *Sahnenin Dışındakiler (1973)*; *Tanpınar'ın Mektupları (1974)*; *Mahur Beste (1975)*; *Aydaki Kadın (1987)*; *İki Ateş Arasında (1998)*; *Edebiyat Dersleri (2002)*; *Mücevherlerin Sırrı (2002)*; *Tanpınar'dan Ders Notları (2004)*; *Günlüklerin Işığında Tanpınar'la Baş Başa (2007)*.

2.2. Saatleri Ayarlama Enstitüsü Romanının Özeti

Saatleri Ayarlama Enstitüsü 1961 yılında Dergâh Yayınları tarafından yayımlanmıştır. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın söz konusu eserinde Cumhuriyet öncesi dönemde Türkiye'de yaşanan toplumsal olaylar Doğu - Batı çatışması ekseninde ele alınmaktadır. Eserde Batı kültürünün yansımaları çokça görülmektedir. Roman İstanbul'un Edirnekapi semtinde

geçmektedir. Yazıldığı dönem itibariyle ve Tanpınar'ın kendine has yorumu neticesinde eski kelimelerin kullanımına sıklıkla rastlanmaktadır. Suriye asıllı mütercim Abdülkadir Abdelli tarafından Arapçaya çevirisi yapılan eser Dar'ul-Arabiya Li'l-Ulum Yayınları tarafından 2009 yılında yayımlanmıştır.

Romanın ana kahramanı Hayri İrdal'dır. Hayri İrdal küçüklüğünden beri saatlere ilgi duymaktadır. Saatlere olan bu ilgisi evlerinde Mübarek ismini verdikleri antika bir saatten gelmektedir. Hayri İrdal daha küçükken büyük bir saat ustası olan Nuri Efendi'nin yanında çıraklık yapmaya başlamıştır. O saatlere adeta âşıktır. Bu konuda da oldukça beceriklidir. Ancak arkadaş çevresi yüzünden her zaman başarısızlıklarla karşı karşıya kalmıştır. Özellikle Seyyid Lütfullah ile olan arkadaşlığı Hayri İrdal'ın başına birçok dert açmıştır. Seyyid Lütfullah bir zamanlar imamlık yaparak geçimini sağlayan ancak sonradan simya, büyü vb. işlerle uğraştığı için akıl sağlığını yitirmiş bir uyuşturucu bağımlısıdır. Seyyid Lütfullah ile beraber Kayser Andronikos'un hazinelerini bulmak için birçok maceraya girmiştir. Aynı zamanda Hristiyan dostları eczacı Artistidi Efendi ile birlikte altın üretmek için çok çaba sarf etmişlerdir. Ancak hiçbirinden bir sonuç alamamışlardır. Birinci dünya savaşının başlamasıyla askere giden Hayri İrdal askerden döndükten sonra Abdusselam beyin kızı gibi görüp evinde büyüttüğü Emine ile evlenmiştir. Çok geçmeden bir çocukları olan çift Abdusselam beyin evinde kaldıkları için ona minnet duymaktadır. Bu yüzden ilk çocuklarının ismini kulağına evin büyüğü olarak Abdusselam beyin okumasına izin verirler. Abdusselam bey bebeğin kulağına Hayri İrdal'ın annesinin ismi Zahide'yi okuyacağına kendi annesinin ismi Zehra'yı okuyarak çocuğa kendi annesinin ismini vermiştir. O günden sonra çocuğa valide diye seslenmeye başlamıştır. Daha sonra bu hata da Hayri İrdal'ın başına bela olacaktır. Abdusselam bey öldükten sonra mirasını validem dediği Zehra'ya bırakmış ancak Abdusselam beyin çocukları Hayri İrdal'ı, onu kandırarak mirasın üstüne konmaya çalışmakla suçlamıştır. Açılan davalar sonucu Abdusselam beyin vasiyeti iptal edilmiştir.

Eski dostlarıyla görüşmeyi bırakan Hayri İrdal artık ikinci çocuğu da olmuş ve evinin geçimini sağlayabilmek için bir iş bulmuştur ve çalışmaktadır. Hayri İrdal bir gün iş arkadaşlarından biri ile dalga geçmek isterken tamamen uydurma olan Şerbetçibaşı elması hikâyesinden bahsetmiştir. Ancak arkadaşı bunu ciddiye alıp olayı herkese yayarak yine Hayri İrdal'ın başına büyük bir dert açmıştır. Abdusselam beyin alacaklıları Şerbetçibaşı elmasının Hayri İrdal'da olduğuna inanarak kendisine dava açmışlardır. Bu davalar sonucunda Hayri İrdal akıl sağlığı kontrol edilmek üzere hastaneye yatırılmıştır. Burada

Doktor Ramizle tanışmıştır. Doktor Ramiz psikanalize kafayı takmıştır. Hayri İrdal'ın kendini temize çıkarmak için söylediği her şeyi aleyhinde kullanarak kendisinde “baba psikozu” hastalığının bulunduğu neticesine varmıştır. Bu süre zarfında saat tamir etmeye devam eden Hayri İrdal Doktor Ramiz'in ilgisini çekmiştir. Fazla geçmeden Hayri İrdal'ın hastaneden çıkmasını sağlamıştır. Ancak hastanede kaldığı süre içinde karısı Emine iyice hastalanarak Hayri İrdal'ın hastaneden çıkmasından kısa süre sonra vefat etmiştir. İki çocukla yalnız başına kalan baba kendini içkiye vermiştir. Bir gün yine iş çıkışı gittiği meyhanede Halit Ayarcı ile karşılaşmıştır. O günden sonra Halit Ayarcı Hayri İrdal'ın hayatını değiştirecek ve hayatının merkezine oturacaktır.

Hayri İrdal'ın saatlere olan tutkusunu fark eden Halit Ayarcı onunla beraber Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nü kurmuştur. Kısa zamanda büyük bir şöhrete kavuşan enstitünün adı yurtdışında da duyulmuştur. Enstitüde inceleme yapmaya gelen yabancı heyetin burada yapılan işin lüzumsuz olduğunu ileri sürmesiyle enstitünün ünü hızla düşüşe geçmiştir. Enstitü, halktan rağbet görmediği için kapanmanın eşiğine gelmiştir. Olanları kabullenemeyen Halit Ayarcı enstitüyü terk etmiş, yakınları bir müddet kendisinden haber alamamışlardır. Nihayet enstitü kapatılınca bütün çalışanların arasındaki bağ da kopmuş, Hayri İrdal kendisi için çok önemli olan Halit Ayarcı'dan ancak geçirdiği trafik kazasından sonra haber alabilmiş ve onu son kez hayatını kaybettikten sonra kaldırıldığı evinin yatağında görebilmiştir. Böylelikle Hayri İrdal, çok değer verdiği ve onun için adeta bir efendi hükmünde olan Halit Ayarcı'nın anısına bir kitap yazarak onun hayat hikâyesini anlatmaya karar vermiştir.

3. METODOLOJİ

3.1. Çevirinin Tarihçesi

Mezopotamya’da Sümerler’in çivi yazısını kullanmaya başlaması, diğer toplumları da kendilerine özgü bir alfabe arayışına itmiştir. Böylelikle kültürler arası farklılıklar artık yazıya da dökülmüştür. Yazının toplumun her alanında yaygınlaşması yazının gücünü artırmıştır. Zamanla farklı dilleri konuşan devletler veya iktidarlar arasında yapılan ticarî ya da askerî anlaşmalarda tek dil yetersiz kalıp taraflar arası iletişimi sağlayabilecek iki dilli aracı kişilere ihtiyaç duyulmuştur. Çeviri böylelikle ortaya çıkmış ve çevirmenin ilk resmi nitelik kazanması bu dönemde gerçekleşmiştir demek yanlış olmayacaktır (Yücel, 2016: 28).

TDK’ya göre çeviri, “bir dilden başka bir dile aktarma, çevirme, tercüme” manalarına gelmektedir. Brockhaus’a göre çeviri “bir yazının veya konuşmanın bir dilden başka bir dile aktarılması” işlemine verilen isimdir (Stolze, 2013: 17). Meyer Ansiklopedisinde ise şu şekilde ifade edilmektedir: “Çeviri, bir metnin farklı bir dilde yeniden oluşturulmasıdır. Sözlü çevirmenin güncel ve sözlü aktarımına karşın yazılı çeviri, dil sınırlarını aşan yazılı iletişimin bir biçimidir” (Stolze, 2013: 18). Bununla beraber gerek sözlü gerek yazılı çeviri günümüze kadar “aktarım”, “yeniden oluşturma” gibi pek çok farklı isimle anılmıştır. Martin Luther, Schleiermacher gibi önemli isimler tarafından çeviri hakkında yayınlar yapılmıştır. Kimi düşünürler çevirinin ticari hayattaki yerine, kimisi de sanatsal metinlerin çevirisine vurguda bulunmuşlardır. Böylelikle “çeviri” işlemi de kendi içinde gruplara ayrılmıştır.

Arap dünyasında çevirinin gelişimi daha farklı olmuştur. İskender İmparatorluğu yıkıldıktan sonra Yunanistan’ın çeşitli bölgelerine dağılan âlimler o dönem Mısır’da hakim durumdaki Batlamyos Soter tarafından İskenderiye kentinde bir araya getirilerek o zamana kadar yazılan bütün ilmi eserleri de beraberlerinde getirtmiştir. Böylelikle İskenderiye Mektebi kurulmuştur.

İskenderiye Mektebinde verilen dil eğitimleri sayesinde kültürel bir kalkınma meydana gelmiştir. Yönetimde Yunanca kullanılırken halk günlük dil olarak kendi arasında Aramicenin lehçelerini konuşmaktaydı. Günümüzde Süryaniceye dönüşmüş olan Ruha (Urfa) lehçesi de bu lehçelerdendir. İlk Süryani çevirmenler Yunancayı burada öğrenmişlerdir. Res’aynî Sergius ve Ehrun bunlardandır. Nitekim, Emeviler döneminde

Ehrun'un tıp alanında özlü bilgileri topladığı kitabı Maserceveyh tarafından Arapçaya çevrilmiştir (Ülken, 1997: 49-51; Suçin, 2012: 23).

Arap fetihlerinden sonra yeni bir medeniyetin doğmasına öncülük eden büyük İslam tercüme devri de İskenderiye Mektebi ile mümkün olmuştur (Ülken, 2016: 26). Felsefe, tıp, matematik vb. pek çok alandan düşünür, böylelikle İslam medeniyetine geçmiş ve Yunan ilmini de İslam medeniyetine aktarmışlardır. Aristo, Öklides ve Batlamyos bunlardan bazılarıdır. Sonraki dönemlerde bu âlimlerin eserleri ancak Arapçadan diğer dillere çeviri suretiyle Avrupa ve diğer toplumlara ulaşmıştır (Ülken, 2016: 23-29).

Ancak tarihten bugüne yapılan bütün bu çeviri faaliyetlerine rağmen çevirinin Arapça açısından kuramsal olarak incelendiğine çok nadir rastlanmaktadır. Arap ülkelerinin mevcut politikası anadili Arapça olmayanlara Arapça öğretmek olup, Arapçaya veya Arapçadan yapılan çevirilerin niteliğini ölçmek olmamıştır. Bu kaygı daha çok Batıda görülmüş ve bu yönde çalışmalar yapılarak gelişme kaydedilmiştir.

Sanayinin gelişmesi ve toplumların birbiriyle olan ilişkilerinin artmasıyla çeviri artık hayatın her alanında ihtiyaç duyulan bir araç olmuştur. En başta ticari faaliyetlerde, devletlerin ikili ilişkilerinde gerek yazılı gerek sözlü çeviri olsun her zaman bir çevirmene ihtiyaç duyulmuştur. Ancak yine de çeviri bir bilim olarak görülmemekte ve içeriğinin ekseninde dilin bulunması sebebiyle dilbilimin bir dalı olarak kabul edilmekteydi.

İkinci dünya savaşıyla beraber çeviriye duyulan ilginin arttığı gözlemlenmiştir. Dilbilimi, dil felsefesi ve edebiyat gibi yakın alanların yanı sıra bilişim kuramı, mantık ve hatta matematik bölümlerinden azımsanmayacak kadar çok bilim insanı çeviri alanına geçerek beraberlerinde alana katkı sağlayacağını düşündükleri yeni paradigmlar ve modeller getirmişlerdir. Ancak bu yeni paradigmlar ve modeller konusunda alanda çalışan bilim insanları tarafından bir fikir birliğine varılamamış, üstelik alanın sınırları da netleştirilememiştir.

Başlangıçta bu tür karmaşalara rastlamak mümkün olsa da bir yandan çeviri süreci ve çeviri sorunları üzerine yapılan araştırmalar alanın sistematik bir temel üzerine oturtulmasında önemli rol oynamıştır. Bir diğer karmaşa ise alanın adının ne olacağıyla ilgilidir. Uzun yıllar çeviri ile ilgili yazılarda farklı isimler kullanılmıştır. İngilizcede çeviri “the art” veya “the craft” olarak ifade edilmiş olup daha sonra bilimsel bir hava katmak üzere “-oloji” eki eklenerek Fransızcadaki “traductologie” terimine benzer şekilde “translatology”

terimi türetilmiştir. Daha sonra “metaphrastics”, “translistics” gibi çok sayıda teşebbüslerde bulunmuş ancak bunların hiçbirisi kabul görmemiştir. Bu başarısız teşebbüslerin ardından “the theory of translating” veya “the theory of translation” yani çeviri kuramı terimi ortaya çıkmıştır. Ancak bu isim alanı tam anlamıyla temsil edemeyeceğinden dolayı daha sonra dilbilimi edebiyat bilimi gibi diğer bilim adlarından yola çıkılarak Almandada Übersetzungswissenschaft yani çeviribilim terimi ortaya çıkmıştır. Bu terimin bir benzerini İngilizcede ilk defa kullanan Eugene Nida olmuştur. Nida “Toward a Science of Translating” (Çeviri Sürecinin Bilimine Doğru) ifadesini kullanmıştır. İngilizcede yeni alanları adlandırmada kullanılan “studies” terimi de bir başka ifade olarak karşımıza çıkmaktadır. Holmes’e göre İngilizcede söz konusu alana verilebilecek en uygun ad “translation studies”dir (Rifat, 2012: 108-110).

Holmes “The Name and Nature of Translation Studies” başlıklı bildirisi çeviribilim alanında bir dönüm noktası olmuştur. Holmes, çeviribilimin iki ana hedefi olduğunu ifade etmektedir (Rifat, 2012: 111):

- 1- Çeviri süreci ve çeviri ürünlerini, kendi tecrübe dünyamızda karşımıza çıktıkları şekilde betimlemek,
- 2- Bu olguları açıklamak ve önceden tahmin etmek için genel ilkeler oluşturmak.

Bu hedefleri yerine getirmek üzere çalışan iki çeviribilim alanı ise betimleyici çeviri çalışmaları ve çeviri kuramı alanlarıdır. Bu çalışmada da betimleyici çeviri çalışmalarının bir parçası olan Toury’nin Hedef Odaklı Kuramı çerçevesinde Türk edebiyatının Arap okura aktarımındaki süreç ve ortaya çıkan çeviri ürünü incelenecektir.

3.2. Çeviri Türleri

Susan Bassnet, çeviri sürecinin merkezinde her ne kadar dilbilim bulursa da aslında çevirinin göstergebilimin alanına girdiğini ifade etmektedir. Çünkü çeviri, bir dilde bulunan göstergeleri sözlük ve dilbilgisi kuralları aracılığıyla başka bir dildeki göstergelere dönüştürme işlemidir.

Sapir, dilin “sosyal bir gerçeklik” olduğunu savunur. Tecrübenin dildeki alışkanlıklarla belirlendiğini ve her yapının ayrı bir gerçekliği temsil ettiğini dile getirir. Bu fikrin daha sonra Juri Lotman tarafından geliştirildiği görülmektedir. Lotman fen ve

edebiyatın, dilin birincil modelleme dizgesinden türeyen “ikincil modelleme dizgesi” olduğunu öne sürer. Lotman da Sapir ve Whorf’un ifade ettiği gibi “kültür bağlamında yoğrulmamış hiç bir dilin var olamayacağını” kesin olarak altını çizer (Bassnett, 2002: 22-23). Roman Jakobson çeviriyi üç kısma ayırmıştır:

- 1) Diliçi çeviri
- 2) Diller arası çeviri
- 3) Göstergeler arası çeviri

Diliçi çeviri, bir dilde bulunan sözel göstergelerin aynı dildeki farklı göstergelerle ifade edilmesidir. Diliçi çeviri çok farklı şekillerde meydana gelebilir. “Örneğin bir öğretmenin dersi anlamayan bir öğrenciye daha yavaş ve basitleştirerek anlatması bir diliçi çeviridir” (Tahir Gürçağlar, 2014: 28). Diliçi çeviri roman, hikaye vb. yazılı eserlerde de yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu tür eserlerin her basımında bir takım değişikliklere gidilerek aslında diliçi çeviri işlemi uygulanmış olur. Diliçi çeviriye bir diğer ve aslında en önemli örnek ise Osmanlı Türkçesiyle yazılmış metinlerin Latin alfabesiyle transkripte edilmesi verilebilir. Transkripsiyonun yanı sıra söz konusu metinler zaman zaman güncel Türkçeye de aktarılarak bir diliçi çeviri işlemi gerçekleştirilmektedir.

Diller arası çeviri, bir dildeki sözel göstergelerin başka bir dildeki sözel göstergelerle ifade edilmesidir. Günümüzde çoğunlukla çeviri denince akla diller arası çeviri gelir. Buna en basit örnek olarak Arapça bir metnin Türkçeye çevrilmesi verilebilir.

Göstergeler arası çeviri ise sözel göstergelerin sözel olmayan farklı bir göstergeler sistemine aktarılmasını veya dönüştürülmesini ifade eder. İşaret dili bu türde verilebilecek en iyi örnektir. Çünkü işaret dili, sözel olan göstergelerin sözel olmayan vücut hareketlerine bir başka ifadeyle vücut diline dönüştürülmesiyle gerçekleştirilen bir iletişim sistemidir (Tahir Gürçağlar, 2014: 28).

Jakobson çeviriyi bu şekilde üç grupta incelerken üç grupta da çeviride verilen mesajların kod birimlerinin yeterli birer yorumlaması olsa da hiçbir zaman eşdeğerlik sağlayamayacağını vurgulamıştır (Bassnett, 2002: 23).

Eşanlamlıların kullanması dahi kaynak metnin eşdeğerinin verilebildiği anlamına gelmez. Dil içi çeviride çoğunlukla tek bir birimin anlamını verebilmek için kod birimlerin

bir kombinasyonuna başvurmak zorunda kalınmaktadır. Bu yüzden Jakobson'un ifadesiyle "sözde" bir eşanlamlılar sözlüğü *conveyance* kelimesi için eşanlamlı olarak *ideal* veya *vehicle* kelimelerini verebilir. Ancak iki şekilde de tam bir eşdeğerlik söz konusu olduğu söylenemez. Çünkü her bir birim kendi içinde çevrilemez birlikler ve yananamlar ihtiva eder (Bassnett, 2002: 23).

3.2.1. Yazılı Çeviri

Ancak çevirinin yazılı mı yoksa sözlü mü olduğu da büyük önem taşır. Çünkü bu iki alan da birbirinden çok farklıdır. Yazılı çevirinin de sözlü çevirinin de alt türleri vardır. Öncelikle yazılı çeviriyi ele almak gerekirse ilk akla gelen edebiyat çevirisi olacaktır. Ancak edebiyat çevirisi yazılı çeviri türlerinden yalnızca biridir. Üstelik yazılı çeviriye genel olarak bakıldığında diğer türlerin edebiyat çevirisinden çok daha fazla yer işgal ettiği görülecektir.

"Okurlar edebiyat sosyal bilimler veya felsefe kitaplarını okurken genellikle bir çeviri okuduklarının farkındadırlar. Bunun nedeni bir ölçüde okudukları eserin kaynağıyla ilgili bilgi sahibi olmalarıdır. Oysa saçımızı yıkadığımız şampuanın üzerindeki ürün bilgilerini, satın aldığımız bir gıdanın üzerindeki pişirme talimatlarını okurken veya bir şirketin Türkçe web sitesini okurken bir çeviri metin olarak görmeyiz." (Tahir Gürçağlar, 2014: 32).

Bunun nedeni bu tür teknik çevirilerin günlük hayatımızın her alanına yayılmış olması ve günlük oldukları için çevirilerinde de günlük dil kullanımının tercih edilmesidir. Ancak buna rağmen edebiyat çeviri daha çok ilgi görmektedir. Edebiyat çevirisinin daha kalıcı olması bunun bir sebebi olabilir.

Edebiyat çevirisi içinde düzyazı, şiir ve tiyatro çevirisi sayılabilir. "Sinema ve televizyon alanında yaşanan gelişmelere koşut olarak ortaya çıkan görsel işitsel çeviri de bunlara eklenebilir." (Tahir Gürçağlar, 2014: 33).

Edebiyat çevirisini diğer türlerden ayırabilmek için bazı kapsam ve sınırlılıkların belirlenmesinde büyük önem vardır. Örneğin edebiyat metinlerin, içerikten ziyade estetik ve duygusal bir işlevi vardır. Bu tür metinlerde amaç okuru bilgilendirmek değil, anadilinde verilen duygunun hedef dil okurunda da sağlanmasıdır. Söz konusu metinlerde teknik ve resmi bir kullanımdan ziyade daha ağdalı, şiirsel, deyimsel bir yapı kullanımı söz konusudur.

Bir diğerk nokta ise söz konusu türün yazarları toplum tarafından saygın kabul edilmektelerdir. Bu şekilde özelliklerin belirlenmesiyle edebiyat çevirisini diğerk yazılı çeviri türlerinden ayırmak mümkündür (Tahir Gürçağlar, 2014: 34).

Edebiyat çevirisinde yukarda verilen özelliklerin yol açtığı bazı çeviri sorunları bulunmaktadır. Bu alanla uğraşan çevirmenler sıklıkla karşılaşılan söz konusu sorunları aşabilmek üzere bir takım stratejiler geliştirmişlerdir. Düzyazı çevirilerinde kullanılan başlıca çeviri stratejileri:

1. Kelimesi kelimesine çeviri: Hedef dilde karşılığı olmayan kaynak metin unsurunun birebir aktarımıdır. Bu çeviri stratejisi edebiyat çevirisinde en çok karşılaşılan yöntemdir. Kelimesi kelimesine çeviri yöntemi, birçok durumda hedef kültürde kaynak kültür ögesini yeterince yansıtamamakta ve yetersiz kalmaktadır.

2. Anlam çevirisi

- a. Anlamı daha açık bir şekilde ifade ederek çevirmek
- b. Bir kelimeyi iki kelime olarak taşıyarak çevirmek

3. Ekleme/Açıklama: Çevirmen, kaynak metinde açıkça ifade edilmeyen hedef kültüre uzak unsurları hedef dile aktarırken metin içinde açıklayarak veya dipnot ekleyerek bu unsurların daha anlaşılır hale gelmesini sağlar.

- a. Metin içinde açıklama kullanma yöntemiyle çevirmek
- b. Dipnot kullanarak çevirmek

4. İkame: Anlamıyla veya işlevini vererek çeviri. Kaynak metinde geçen diyalekt, argo, atasözü ve deyimlerin hedef kültürdeki karşılıklarının veya benzerlerinin bulunarak çeviride kullanılması. Kuzey İngiltere lehçesinin Karadeniz lehçesine dönüştürülmesi.

5. Kültürel ögeyi serbest çeviri kullanarak çevirmek (deyiş kaydırma):

- a. Kaynak dildeki kültürel ögenin yerine hedef dildeki eşdeğerini bularak çevirmek
- b. Kültürel ögenin kaynak dildeki anlamını hedef dilde uygun bir kullanımla değiştirerek çevirmek

6. Kültürel ögeyi silmek – çıkarmak: Çevirmen, yayınevi veya dış faktörler sebebiyle kaynak metinde yer alan belirli unsurların hedef metinde hiç verilmemesi yani çıkarılması/silinmesidir. Bu çıkarmanın temelinde siyasi, dini veya kültürel sebepler yatabilir. Sansür ve oto-sansür de bunun içindedir.

7. Ödünç Alma: kaynak metindeki kültürel unsurların hedef kültürde yer almaması sebebiyle söz konusu unsurların çevrilmeden hedef dile aktarılmasıdır.

8. Tarihselleştirme: Eski dönemlere ait eserlerin çevirisinde hedef dilin de eski dönem kullanımına yer verilmesi.

9. Standartlaştırma: argo ve diyalekt gibi standart dil dışı kaynak metin unsurlarının hedef dile aktarımında standart dil kullanılması.

10. Güncelleştirme: Kaynak dil metninin eski dönem diliyle yazılmış olduğu durumlarda çevirisinde hedef dilin güncel halinin kullanılmasıdır.

11. Yerlileştirme/uyarlama: Kaynak metnin olay örgüsü, kişileri, zaman ve mekânı ile hedef kültüre aktarmak. Kaynak eserdeki şehirlerin, yiyeceklerin, kıyafetlerin hedef kültürdekilerle değiştirilmesi.

Şiir çevirilerinde karşılaşılan sorunların farklı olması söz konusu sorunların çözümünde de farklı stratejilerin kullanılmasını gerekli kılmaktadır. Şiir çevirisinde kullanılan stratejiler:

1. Sessel çeviri: Asıl amaç kaynak metindeki sesin hedef metinde de verilmesidir. Tam olarak anlamın verilmesi beklenmez. Açıklama yoluna gidilir.

2. Sözcüğü sözcüğüne çeviri: Düzyazı çevirisindeki gibi yapılır.

3. Ölçülü çeviri: Hedef dile kaynak metninde yer alan ölçünün aynı şekilde aktarılmasıdır.

4. Şiirin düzyazıya dönüştürülmesi: kaynak metindeki ses, ölçü vb. unsurların aktarımı yerine yalnızca anlam aktarımı yapılarak şiir hedef dilde düzyazı haline getirilir.

5. Uyaklı çeviri: Ölçülü çeviri yöntemindeki gibi kaynak metinde yer alan ölçü ve uyaklar hedef dile aktarılır.

6. Serbest koşuk çevirisi: Ölçü, uyak ve ses unsurlarından ziyade düzyazıya dönüştürmeden anlam çevirisi yapılır.

7. Yorum: Kaynak metnin anlamı muhafaza edilerek kaynak metin biçiminden tamamen bağımsız hedef dile uygun sıfırdan yeni bir şiir biçimi kullanılır. (Tahir Gürçağlar, 2014: 41-46).

Edebiyat çevirisi dışında kalan yazılı çeviri türleri ise genellikle karşımıza teknik çeviri adıyla çıkmaktadır. Bazı araştırmacılar teknik çeviri terimini yalnızca teknolojik ve bilimsel metinlerin çevirisini ifade etmek için kullanmaktadır. Bunun dışında kalan hukuk,

iktisat, ticaret ve akademik alan metinleri için özel alan çevirisi terimi tercih edilmektedir. Ne ad verilirse verilsin, bugün dünya üzerinde yapılan çevirilerin %90'ını edebiyat dışı metinler oluşturmaktadır (Kingscott, 2002; Tahir Gürçağlar, 2014: 49). Söz konusu metinler edebiyat çevirisine kıyasla daha az kültürel öge taşımaları sebebiyle nispeten daha evrensel bir dile sahiptirler (Newmark, 1988: 151). Edebiyat dışı çeviri türlerini sınıflandırmak gerekirse aşağıdaki şekilde bir sınıflandırma doğru olacaktır (Tahir Gürçağlar, 2014: 52-62):

Sosyal bilimler çevirileri, akademik alanda yapılan her tür çeviriye kapsar. Ticari metin çevirisi; iktisat, finans, borsa, şirketler arası yazışmalar, sözleşme metinleri, reklam metinleri, resmi belgeler vb. daha bir çok metnin çevirisi ticari metin çevirisi başlığı altında sayılabilir. Bilgilendirici metin çevirisi, reklam metinlerine benzese de daha farklı bir alandır. Gazete yayınları, bilgilendirme amaçlı kurulan web sayfaları, turizm broşürleri bunlar arasında zikredilebilir. Görsel-işitsel metinlerin çevirisi; sinema filmleri, televizyonda yayımlanan film ve diziler, son dönemde oldukça ivme kazanan bir alan olan internet dizileri görsel-işitsel çeviriye birer örnektir. Bu tür çevirilerde çok daha farklı çeviri stratejileri kullanılmaktadır. Bunlardan en sık başvurulan iki yöntem dublaj ve altyazı yöntemleridir.

Yazılı çeviri konusunda değinilmesi gereken bir diğer husus ise teknolojinin çeviri alanında her geçen gün hızla ilerlemesidir. Bilgisayar destekli çeviri programları, çeviri veri tabanları, çeviri bellekleri terimleriyle yakın tarihte ortaya çıkmış olup çeviri sürecinde zaman ve emek israfından kaçınmayı sağlayarak çeviri sektörünün de hız kazanmasına imkan vermiştir.

3.2.2. Sözlü Çeviri

Yazılı çeviride olduğu gibi sözlü çeviride de bazı belirleyici özellikler vardır. Sözlü çevirinin yazılı çeviriden en büyük farkı belki de zaman kısıtlaması olduğu söylenebilir. Çünkü yazılı çeviri sürecinde çevirinin tamamlanması için verilen belirli bir müddet vardır ve çevirmen bu müddet dahilinde çeviri işlevini gerçekleştirir. Bu süreçte çevirmenin kaynak eser üzerinde araştırma yapma, düşünme, yorumlama ve çeviri işini kolaylaştıracak birtakım çalışmalarda bulunma imkanı vardır. Sözlük, ansiklopedik bilgi ve internet kaynakları çeviriyi kolaylaştırmak üzere kullanılabilir. Sözlü çeviri bu durumdan farklı olarak iletişimin derhal beklendiği bir yapıdır. Bu sebeple sözlü çevirmenin kaynak üzerinde araştırma veya

düşünmeye vakti yoktur. Sözlü çeviri türüne göre de değişiklik gösterse de bu alanda çalışan çevirmenin çeviri işlemini gerçekleştirmek için en fazla birkaç dakikası vardır. Ardıl çeviride çevirmen kısa notlar alabilirken simultane yani eşzamanlı çeviri esnasında ise bu mümkün olmamaktadır. Yazılı çevirmenler aynı zamanda yazma kabiliyeti olan kişilerdir. Bu yüzden kaynak metnin hedef metne aktarılması işlemi bazı düşünürler tarafından yeniden yazma olarak da görülmüştür. Bu işlemi yaparken yazılı çevirmenin çeviri yaptığı türe hakim olması ve alanda kullanılan terminolojiyi iyi bilmesi gerekmektedir. Ancak kendisinden akıcı bir şekilde bu dili konuşması beklenmez. Sözlü çeviride ise bu durumun tam aksine çevirmenin çeviri yaptığı yabancı dilde akıcı olmasının yanı sıra hitabetinin ve hafızasının iyi olması beklenir.

Bir diğer unsur, mekân ve ekip çalışmasıdır. Yazılı çeviri adı üstünde temelinde “yazı” fiili olan bir eylemdir. Bu eylemi gerçekleştirmek için muhakkak yazı yazılabilecek bir ortamın sağlanması gerekmektedir. Yazılı çeviri günümüzde el yazısı ile değil, daha hızlı kayıt altına almayı sağlayan bilgisayar programları ile icra edilmektedir. Çevirmenler bu işlemi çeviri bürolarında masa başında veya evlerinde gerçekleştirmektedirler. Genellikle de yalnız yapılan bir işlemdir. Sözlü çeviri türlerine bakıldığında sözlü iletişimin ihtiyaç duyulduğu birden fazla kişinin iletişim kurması gerektiği ortamlarda yani çeviri yapılacak ortamda çevirmen dışında başka kişilerin bulunmasını da gerekli kılmaktadır. Bu iletişim kimi zaman iki kişi arasında olurken kimi zaman da bir konferansta kalabalık bir topluluk arasında olabilmektedir.

Sözlü çeviriyi yazılı çeviriden ayıran diğer bir önemli özellik, sözlü çevirmenin altında olduğu bilişsel yüküdür. Sözlü olarak yapılan çeviri işlemi esnasında çevirmen aslında üç ayrı işlemi aynı anda icra etmektedir. Bir yandan dinlerken diğer yandan dinlediklerini anlaması, anladığı kaynak dil parçasını bu esnada hedef dile dönüştürmesi yani çevirmesi gerekmektedir. Dolayısıyla zihin sözlü çeviri esnasında had safhada çalışmaktadır. Bu durum, sözlü çevirmenin bilişsel yükünün yazılı çevirmenin yüküne göre daha fazla olmasının sebebidir.

Psikolojik açıdan yaklaşmak gerekirse yazılı çevirmenlerin çeviri ürününü beklenen zaman ve nitelikte teslim edememe endişesi taşıdıkları görülür. Bundan farklı olarak sözlü çevirmenler kalabalık gruplar, önemli şahsiyetler, devlet yöneticileri önünde yeterli nitelikte olamama endişesini duymaktadırlar. Bugün yazılı çeviri alanında çalışan çevirmen sayısı

için çok büyük rakamlar zikredilebilirken sözlü çeviri alanında durum daha farklıdır. Uluslar arası konferans çevirmenliği örgütü AIIC'in dünya çapında sadece 3000 üyesi olduğu bilinmektedir. Bunun sebebi daha önce de belirtildiği gibi sözlü çevirinin yazılı çeviriye göre daha fazla bilişsel beceri gerektirmesidir. Diyalog çevirisi, ardıl çeviri ve eşzamanlı çeviri sözlü çeviri yöntemlerindedir. Diyalog çevirisinde çevirmen karşılıklı devam eden bir diyaloga sık sık dahil olarak çeviri işlemini gerçekleştirir. Diyalog çevirisi her zaman profesyonel olmayabilir. Genellikle iş görüşmesi, doktor muayenesi, dava duruşmalarında veya arkadaş ya da aile bireyleri arasında yapılan çeviriler olabilir. Ardıl çeviri daha resmi kurum veya bireyler arasındaki iletişimi sağlamak üzere yapıldığı için diyalog çevirisinden daha resmidir. Taraflar daha uzun cümle veya cümle öbekleri kullanır, çevirmen hatırlatıcı notlar alır ve konuşmacının sözünü bitirmesini bekleyerek daha sonrasında kaynak dildeki gibi hedef dile aynı şekilde uzun bir bilgi aktarımı gerçekleştirir. Eşzamanlı veya simultane olarak bilinen bu çeviri türünde çevirmen konuşmacı ile eşzamanlı olarak çeviriyi gerçekleştirir. Konuşmacı sözel mesajını iletirken çevirmen bu esnada söz konusu mesajı dinler, çözümler ve hedef dile çevirir (Tahir Gürçağlar, 2014: 66-74).

3.3. Dil, Kültür ve Çeviri İlişkisi

Dil, oluşumunu tamamlamış bir unsur değil, her zaman gelişmeye ve değişmeye devam eden yaşayan bir unsurdur. Onun bu gelişim ve değişimi, içinde bulunduğu kültür ile doğru orantılıdır. “Dili oluşturan toplum ve dil birbirlerine sıkı biçimde bağlıdır ve diller toplumların kültür çevrelerinin özelliklerine göre şekil alırlar. Ulusların maddi ve manevi özellikleri, dünya görüşleri ve karakterleri dillerine yansır ve başka dillerde eşanlamlıları bulunmaz” (Aksan, 2015: 19). Yani diller toplumların hayat tarzlarının sözel birer ifadesidir. Bu yüzden dil ve kültür birbirinin oluşumuna ve gelişimine katkı sağlayan, birbirini tamamlayan ayrılmaz bir bütündür.

Aynı dili konuşan topluluklar dilin yanı sıra aynı kültürü de paylaşır. Buldukları ortamda coğrafya, siyaset, sanat, maddi ve manevi bir çok ortak paydaları vardır. Birbirleriyle iletişim kurarken bu ortak paydalardan yani “kültürel” öğelerden faydalanırlar. Böylelikle “kültür” dile yansımış olur. Farklı dillerin birbiriyle iletişimi söz konusu olduğunda bu ortak payda ortadan kalkar ve iletişim daha güç hale gelir. Bu yüzden çeviri, yalnızca sözel birimlerin farklı sözel birimlere aktarımı değil, bir kültürün diğer bir kültüre aktarımıdır (Komissarov, 1991). Dünya çeviriyi 1970’li yıllara kadar metin ve dil ekseninde

ele almış olup yalnızca iyi çeviri nasıl yapılmalıdır sorusu üzerinde durmuş ve bunun için bir takım kurallar geliştirmiştir. Serbest çeviri ve sadık çeviri kavramları o dönemki çeviri anlayışını açıklar niteliktedir. Ancak daha önceki dönemlere bakıldığında aslında durumun tamamen böyle olmadığı, romantik çeviri kuramıyla beraber çevirinin kültüre etkisi üzerinde durulduğu da görülmektedir.

Goethe ve Schleiermaher gibi Alman düşünürler çevirinin Alman ulusu, edebiyatı ve kültürünün oluşumunda önemli bir rol oynadığını dile getirmişlerdir. Çeviriyi akademik anlamda ele alan ilk kişi Schleiermaher'dir. Onun 1813'te öne sürdüğü "yabancılaştırma" ve "yerelleştirme" kavramları bugün hala kullanılmaktadır (Venuti, 1995; Tahir Gürçağlar, 2015: 15). "Bachmann-Medick'e göre çeviri yabancı kültüre özgü ritüellerin, duygu ifadelerinin, fiillerin yani kültürel kavramların ve bu kavramların toplumsal yerinin bütünsel sisteme göre anlamlandırılmaları gerekmektedir. Çünkü çeviri yabancı düşünce tarzlarının, farklı dünya görüşlerinin, ve çeşitli pratiklerin aktarımıdır." (Arı, 2016: 30).

3.4. Kültürel Öğeler

Kültür kelimesinin kökeni Latincedeki cultura kelimesidir. Latincede toprağı ekip biçmek anlamına gelen cultura Fransızcaya aynı manalarda culture olarak geçmiş, dilimize de Fransızcadaki telaffuzuyla geçerek manası değişmiştir. Kültür, bir toplumun inançları, sanatı, ahlaki kuralları, gelenek ve görenekleri kısacası yaşama biçimidir. Örnek'e göre kültür, bir toplumun yiyecek, giyecek, barınak, geçim, iş, davranış gibi maddi manevi bütün unsurlarını ifade etmektedir. İnsanbilimci Güvenç'e göre kültürel öğelerin bir sınıflandırma biçimi vardır. Bunlar; töreler, kaynaklar, aile ve akraba ilişkileri, ilgi (bilim, sanat felsefe), yerleşmeler (köy, kent vb.), üretim-tüketim, din, devlet, hukuk, insan, dil ve iletişim, doğal çevredir (Aksan, 2015: 16). Örneğin, bu kadar çeşitli olarak özellikle Türk kültüründe görülen elti, yenge, dayı, amca, enişte kavramları aile ve akraba ilişkilerinin sözel birer ifadesi olup her biri kültürel öge niteliğindedir.

Bu kategorilerin yanı sıra kültürün etkisiyle oluşan deyimler, atasözleri, kalıplaşmış sözler, yabancı sözler ve çeviri olarak dile giren sözler söz konusudur. Deyimler, toplumun anlatma gücü, benzetme ve şakaya yatkınlığını yansıtan öğelerdir. Deyimler zamanla farklı biçimlere gelebilmeleriyle beraber yüzyıllar boyu hiçbir değişikliğe uğramadan da kalabilirler. Örneğin bugün "adı sanı yok olmak" şeklinde kullanılan deyim Türkçenin en

eski kaynaklarında “atı küsi yok bolmak” şeklinde geçtiği görülmektedir. Deyimlerin kültürün temelinden geldiğini anlamak için başka lehçelerine de bakılabilir. Bugün Türkiye Türkçesinden çok farklı olan Kazak lehçesinde “qızım sağan söyleyin kelinim sen tñda” (kızım sana söylüyorum gelinim sen anla) deyiminin hala kullanıldığını görmek mümkündür. Deyimler gibi atasözleri de değişikliğe uğrayarak veya değişmeden yüzyıllarca nesilden nesle aktarılırlar. Bir dilin söz varlığında bulunan atasözleri o toplumun tecrübe ve bilgeliğinin göstergesidir. Bugün “dağ dağa kavuşmaz insan insana kavuşur” atasözünün XI. yüzyıldaki eserlerde “tag tagka kavuşmas, kişi kişiye kavuşur” şeklinde geçtiğine rastlanmaktadır. Deyimlerde olduğu gibi atasözleri de dilin farklı lehçelerinde kullanılıyor olabilir. “Gülme komşuna gelir başına” atasözünün Kazakçada “külme dosuña, keler basıña” şeklinde hala yaşadığı görülmektedir (Aksan, 2015: 39-41).

3.4.1. Newmark’ın Kültürel Ögeler Sınıflandırması

Newmark 1988’de yayınladığı A Textbook of Translation kitabında kültürün, aynı dili konuşan bir grup insanın yaşayış tarzının bir tezahürü olduğunu ifade etmektedir. Nida tarafından temelleri atılmış Newmark’ın da geliştirmiş olduğu kültürel öge sınıflandırması şu şekilde sıralanabilir (Newmark, 1988: 95):

- 1) *Çevresel unsurlar* – iklimler, mevsimler, bitki örtüsü, rüzgarlar, dağlar: selva (balta girmemiş yağmur ormanları), tundra (Kutuplara yakın bitki örtüsü).
- 2) *Maddi Kültür* (İnsan yapımı eşyalar)
  - a) Yiyecekler: *zabaglione* (İtalya).
  - b) Kıyafetler: *kanga* (Afrika), *dhoti* (Hindistan).
  - c) Ev ve şehirler: *kampong* (Cava Adası), *bourg* (Fransa), *chalet* (İsviçre).
  - d) Ulaşım: *kabriolet*, *caleche*.
- 3) *Sosyal Kültür* - İş ve boş zaman faaliyetleri: *condottiere* (İtalya), *biwa* (Japonya), *reggae*, *rock*.
- 4) *Kuruluşlar, gelenekler, faaliyetler, süreç ve kavramlar*
  - a) Siyasi ve idari
  - b) Dinî: *erdem*, *kader*, *tapınaklar*, *ibadet yerleri*.
  - c) Sanatsal
- 5) *Jestler ve alışkanlıklar*: Cock a snook (nanik yapmak), spitting (tükürme).

Yukarıda geçen kültürel öğelere ek olarak atasözleri ve deyimleri de kültürel öğeler kapsamında zikretmek yerinde olacaktır. Atasözleri, toplumun ortak değerlerini, duygu ve düşüncelerini yansıtan kültürel miraslardır. TDK'ya göre deyimler, “genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, kendine özgü bir anlam taşıyan kalıplaşmış söz öbeği, tabirdir”. Deyimler, tek tek bileşenlerine ayrıldığında bütün bir ifadeyken verdiği anlam algılanamayacaktır. Çünkü deyimler yalnızca sözel birer birim değil aynı zamanda kültürle yoğrulmuş söz öbekleridir (Crystal, 1997; Ağildere & Yener, 1999: 176-177). Bu yüzden her ne kadar dile ait görünseler de atasözü ve deyimler, kültürün ayrılmaz birer parçasıdır.

Çevresel unsurlar genellikle ticari ve siyasi anlamda kıymetlerinin olmayışıyla ayırt edilirler. Bu sebeple yaygınlaşmaları, özgünlük derecelerinin yanı sıra menşei ülkelerinin sahip olduğu önemle de doğru orantılıdır. Örneğin “plato” kelimesi kültürel bir kelime değildir. Rusça, Almanca ve İngilizcede “plataeu” olarak benimsenmiş olup İspanyolca ve İtalyancada “mesa, altipiano” olarak çevirisi tercih edilmiştir. Ancak bir çok ülke güçlü yerel özellikler taşıyan ovalar için kültürel adlandırmalar kullanmıştır. Prairies, steppes, tundras, pampas, savannahs, llanos...vb. terimlerinin hepsi birer ovayı ifade etmektedir. Bu isimlerin bilinmesinin en önemli sebebi buldukları ülkelerin coğrafi veya siyasi yakınlıklarıdır. Normalde bütün bu terimler, metin içinde uygun yerlerde üçüncü bir terimin eklenmesiyle aktarılmaktadır. Örneğin *tabuleiros* terimini aktarırken *tabuleiros*'un Brezilya'da bir alçak plato olduğunu belirten bir ekleme yapılması gerekecektir. Diğer çevresel unsurlar için de aynı durum geçerlidir. Ancak ithal edildikleri hedef dilde az çok sözcük sayılan avakado, kumkuat ve mango gibi ticari değere sahip unsurlarda yerileştirme ihtiyacı duyulabilmektedir (Newmark, 1988: 96).

Maddi kültürün en başında doğal olarak yiyecekler gelmektedir. Çoğu zaman yiyecekler ulusal kültürün en hassas ve en önemli ifade aracıdır. Çeviri sürecinde en çok çeşitlilik gösteren unsurlar da yiyecek isimleridir. İçeriğinde birden fazla dil kullanılan menüler, yemek kitapları, turistik broşürler ve basında yabancı yemeklerin gittikçe arttığı görülmektedir. Ticari ve prestij menfaatlerinin yanı sıra prestij için 900 yüzyıl öncesine ait gereksiz bir Fransızca kelime kullanımı da söz konusudur. Hatta aşçının Fransız olduğunu veya sunulan yemeğin Fransız mutfağından bir yemek olduğunu belirtme ihtiyacı hissedilmektedir. *Hors d'oeuvre*, *entree*, *entremets*, gariptir ki bu üç kelime de ikianlamlı kelimelerdir “salata karışımı” veya “başlangıç”, “ilk” veya “ana yemek”, “iki yemek arasında yenen hafif yemek” veya “tatlı”. Çevirisi bu şekilde kelimesi kelimesine yapılan

yemek adlarının ardından açıklayıcı nötr bir terim kullanmak daha uygun olacaktır. Örneğin, “canelloni” bir makarna çeşididir. Bu yiyeceği genel okurun anlayabilmesi için “cannelloni makarnası” şeklinde ifade etmek gerekmektedir (Newmark, 1988: 97).

Genel kıyafetler çevrilerek kültüre girerken, bir ulusun ayırt edici özelliğini taşıyan *kimono*, *sari*, *yukala*, *dirndl*, *kaftan*, *cübbe* gibi kıyafetler hedef kültürde karşılığı bulunmadığı için oldukları gibi aktarılırlar. Yiyeceklerde olduğu gibi kıyafetlerde de açıklayıcı bir ifade eklemek yerinde olacaktır (örn. shintiyan şalvarı/pantolonu). Ancak olduğu gibi aktarmanın zorunlu hissedilmediği durumlarda kelime eşdeğer bir ifadeyle değiştirilebilir (örn. shintiyan şalvarı yerine sadece şalvar olarak çevirmek).

Bir çok kültürün çevirisi yapılmayan ev çeşitleri vardır. Örneğin *hotel* bunlardan biridir. Türkçede otel olarak kullanılan bu kelime “büyük ev” manasına gelir. Şehir, kasaba ve köy isimlerinde ise özellikle Fransızcada kültürel bir odaklanma söz konusu olduğu görülmektedir. Fransızcada kullanılan *ville*, *bourgand*, *bourgade* kelimelerinin hepsi köy manasına gelmektedir (Newmark, 1988: 98).

Ulaşım araçları genellikle Amerikan adlarıyla yaygınlaşmıştır. Bunun sebebi Amerikan İngilizcesi bu alanda geniş bir kelime dağarcığına sahip olmasıdır. Amerikan İngilizcesinde sadece otomobil için 26 farklı kelime vardır. Motor, otobüs, minibüs...vb. kelimeler de böylelikle İngilizceden Türkçeye geçmiştir. Bugün Arapça konuşma dilinde otobüs için “bus” kelimesi İngilizcedeki telaffuzuyla “باص” şeklinde kullanılmaktadır.

Sosyal kültürdeki çeviri problemlerine girmeden önce düz anlamsal problemlerle yananlamsal problemler arasındaki farkı ayırt etmek oldukça önemlidir. Çünkü İngilizce konuşan ülkelerde *charcuterie* (şarküteri), *droguerie* (eczane), *patisserie* (pastane), *chapperie* (tuhafiye), *chocolaterie* (çikolata fabrikası) bulmak oldukça zordur. Bu sebeple bu tür terimlerde çeviri problemi yaşanmaz. Ya kelimesi kelimesine çeviri yapılır ya da “porkbutcher” “cake shop”, “chocolate shop” gibi işlevi yansıtan ifadeler kullanılır. Ancak bunun aksine “the people”, “the common people”, “the masses”, working class” (işçi sınıfı), “proletariat” (işçi sınıfı-avam), “hoi polloi” (ayak takımı-avam) gibi yananlamsal kelimelerdeki çeviri problemi meydana geldiği görülmektedir. Artık kullanılmayan ifadeler bile tırnak işareti içine alınarak ironik olarak veya mizah yolu kullanılabilir. Örneğin “working class” ifadesi Avrupa’da sol kesimi temsil eden siyasi bir mana taşımaktadır.

“Proletariat” terimi ise daha çok duygusal anlamda kullanılmış olup gelişmiş ülkelerde artık çoğu insanın özel mülkünün olmasıyla çoktan kullanımdan kalkmıştır. “The masses, the people” terimleri de aynı şekilde hem olumlu hem de olumsuz manada kullanılabilir özelliktedirler (Newmark, 1988: 98).

Boş zaman faaliyetlerinde geleneksel oyunlar sayılabilir. Örneğin hokey, kriket, tenis, badminton, basketbol...vb. terimlerin hepsi yabancı dilden Türkçeye olduğu gibi geçmiştir. Bu tür terimler kullanılırken herhangi bir açıklama ifade eklenmediği görülmektedir. Oyunların yanı sıra bir kültüre özgü çalgı aleti adları da aynı şekilde hedef kültüre aktarılır (*biwa*: Japonya’ya özgü bir çalgı aleti). Buna müzik türleri de dahildir (rock).

Bir ülkenin siyasi ve sosyal hayatı, kuruluşlarına verilen adlara yansır. “Kral, devlet başkanı, cumhurbaşkanı” gibi liderlerine verilen adlar veya “parlamento, senato” gibi meclislerine verilen adlar şeffaftır, uluslararasıdır veya kolay çevrilebilen morfemlerdir. Bu kolaylığın olmadığı durumlarda örneğin Bundestag; Storting (Norveç), Sejm (Polonya) Riksdag (İsveç), Eduskunta (Finlandiya) vb. ifadelerin aktarımı için tanınmış resmî bir çeviri gerekir. Bundestag için Almanya Federal Meclisi ifadesi kullanılabilir. Ancak eğitimli bir okuyucu için yalnızca Bundestag olarak aktarılırken genel okuyucu için “Alman meclisi” şeklinde yorumlama yoluyla aktarım sağlanır. Kurumsal bina adları için de aynı durum geçerlidir (örn. pentagon). Bakanlık adları betimleyici oldukları kabul edilerek kelimesi kelimesine çevrilir. Bu yüzden “treasury”, kültürel eşdeğeri göz önünde bulundurularak hazine veya maliye bakanlığı olarak aktarılabilir. Goethe Institu, British Council gibi kuruluş isimleri çevrilmeden önce hedef kültürde mevcut bir kullanım olup olmadığını teyit etmeli ardından yapacağı çevirinin hedef kitle tarafından anlaşılıp anlaşılmayacağı üzerinde durmalıdır. Bunun mümkün olmadığı durumlarda ad olduğu gibi aktarılması ve kültürden bağımsız bir terim ile desteklenmelidir (*maison de la Culture*: kültür merkezi) (Newmark, 1988: 99).

Tarihî terimlerin aktarımında söz konusu terimler genel olarak çeviri kabul eden terimlerse çevirisi yapılır. Aksi takdirde terimler çevrilmeden hedef dile aktarılır ve gerektiği kadar betimleyici ifadeler eklenerek desteklenir. Ayrıca sanatla ilgili terimlerin çevirisi hedef kitlenin eğitimine göre değişiklik gösterebilir. Eğitimli bir okur kitlesi için yapılan bir çeviride “Leipzig Gewandhaus” olduğu gibi aktarılırken daha az eğitimli okur için bu terim Leipzig Gewandhaus orkestrası şeklinde kaynak terimden sonra bir açıklama ekleyerek

aktarılır. Ancak bina, müze, tiyatro ve yerleşke isimleri aslında birer adres niteliği taşıdıkları için çevirileriyle beraber aktarımı da yapılır. Evrenselliği kabul edilmiş terimler ise yerleştirme yöntemiyle hedef kültüre aktarılır.

Uluslararası adlar, genellikle çeviri kabul eden yapıdadır. “WHO” Türkçeye Dünya Sağlık Örgütü olarak aktarılmıştır. Ancak “UNESCO, UNICEF” gibi çeviri kabul etmeyen terimler aynı şekilde hedef dile aktarılır (Newmark, 1988: 101-102).

Bu çalışmada Newmark’ın öne sürdüğü kültürel sınıflandırmadan faydalanılarak kaynak metnin kültürel öğeleri incelenmiştir. Bu bağlamda kaynak eserden Arapçaya aktarılan Türk kültürüne özgü terimler, atasözü ve deyimlerin hedef kültürdeki konumları ve hedef kitle üzerine etkileri de ele alınmıştır.

4. KURAMSAL ÇERÇEVE

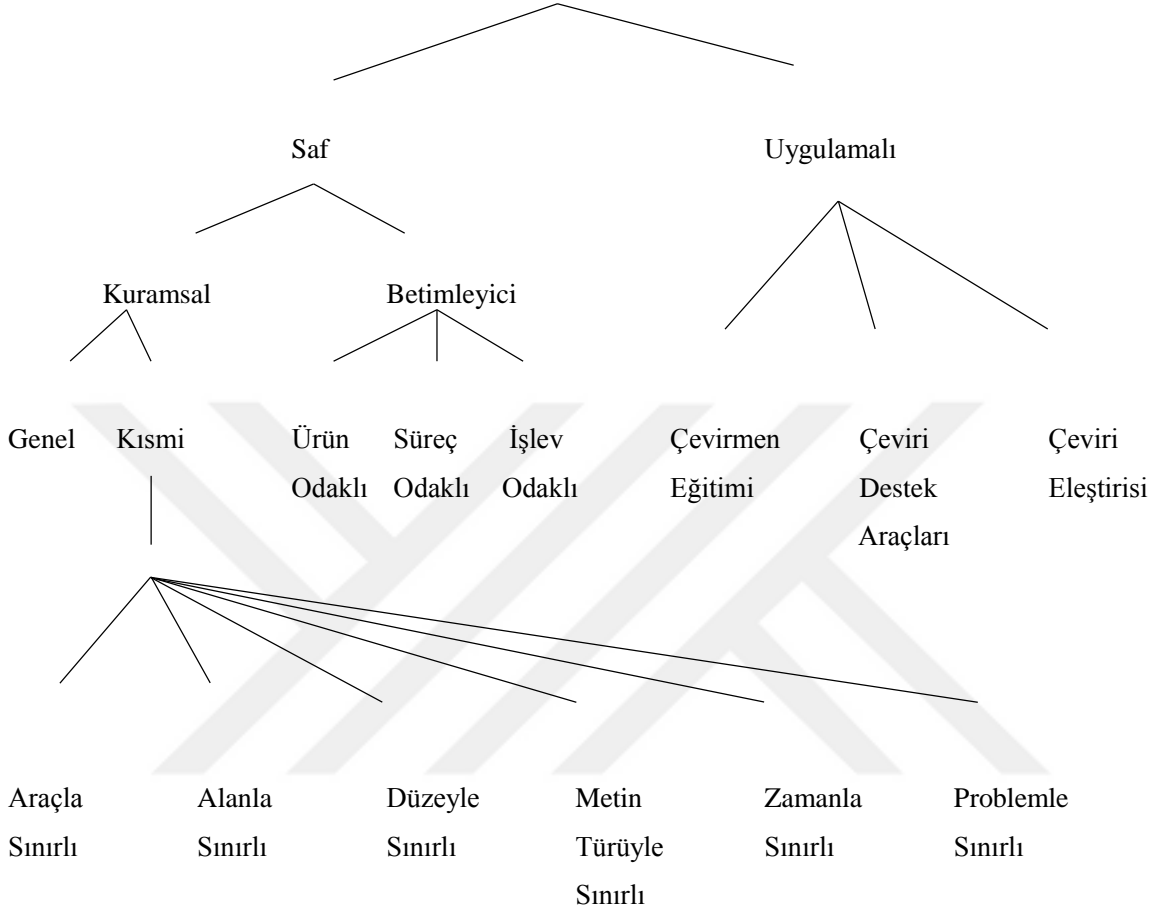
4.1. Betimleyici Çeviri Çalışmaları

1970'lere kadar çeviri çalışmalarına yoğun bir şekilde kaynak odaklı yaklaşım hakimdi. Çeviribilim, dilbilimin bir alt alanı olarak görülmekte, çeviriler yalnızca dil ve metin bağlamında ele alınmakta, "sadık" ve "serbest" çeviri üzerine odaklanılmaktaydı. Paradigmalarının çoğu çeviri öğretimi veya kalite değerlendirmesi üzerine yapılan uygulamalar ile doluydu. Çeviribilimin o zamanki gayesi sadece kaynak metin ve meşru haklarını korumaktı. Sadık bir çeviri ortaya çıkarabilmek için kaynak ve hedef metinler arasında olması gerektiği varsayılan bazı ilişkiler vardır. Olması gereken ilişkiler dışında kalan muhtemel ilişkiler ve aslında zaten var olan ilişkiler ise göz ardı edilmektedir. Bu yaklaşımda "çeviri" kaynak metnin bir ürünüdür ve kaynak metin her zaman öncelikli ve birincil konumdadır. Bu yüzden çeviri, kaynak metnin aynısını hedef dile dönüştürerek yeni bir metin oluşturma işlemidir. (Öner, 1999:18). Bunun yanı sıra hedef odaklılık tamamen göz ardı edilmemiş olsa da sadece bir tamamlayıcı olarak el altında bulundurulmaktaydı. Özellikle de bir konu dilbilimde herhangi bir yere oturtulamamışsa hedef odaklı yaklaşımdan yararlanılmaktaydı.

M.Ö. 2. yüzyılda Cicero'nun çeviri üzerine çalışmalarıyla beraber başlayan bu yaklaşım çevirinin nasıl yapıldığı yerine yalnızca nasıl yapılması gerektiği üzerinde durmaktadır. Bu sebeple yetmişli yıllara kadar kuramsal açıdan çok fazla gelişme kaydedildiği söylenemez. Eugene Nida'nın çeviride eşdeğerlik kavramına yeni bir bakış açısı getirmesiyle sadece kaynak metne bağlı kalmak yerine çeviride hedef kültürün etkisi daha görünür hale gelmiştir ancak yine de kaynak odaklılıktan tamamen uzaklaşamamıştır (Tahir Gürçağlar, 2015: 15). Nida'nın öne sürdüğü kısmi hedef odaklı yaklaşımdan sonra pek çok bilim insanı kaynak metni tamamen devre dışı bırakmadan daha çok hedef kültürü göz önünde bulunduran yeni fikirler geliştirmişlerdir. Toury'e göre çeviri her ne kadar kaynak metinden yola çıkılarak yapılsa da asıl amacı hedef okur kitesidir. Bu yüzden çeviri aslında hedef odaklı bir işlemdir (Toury, 1995: 24-25).

James Holmes bu noktadan hareketle ancak daha farklı bir yaklaşımla öne çıkarak metinleri ve onların çeviri şeklini değil, öncelikle o zamana kadar incelenmiş olan

“çeviribilimi” bir bütün olarak ele almıştır (Stolze, 2013: 182). Bu görüş ilk ortaya atıldığı dönemde adeta bir devrim olarak kabul edilmiştir.

Şekil 4.1. Holmes'in çeviri çalışmaları haritası (Toury, 1995:10)

Holmes'in öne sürdüğü bu yaklaşımdan çok sayıda çeviribilimci etkilenmiştir. Itamar Even-Zohar da Holmes ve Rus Biçimciler ile Çekli Yapısalcıların çalışmalarından hareketle oluşturduğu Çoğuldizge (polysystem) Kuramında betimleyici yaklaşıma temas etmiştir. Çoğuldizgeyle beraber çeviri tarihinde önemli bir gelişme kaydedilmiş ve alan kaynak odaklılığın sınırlı tartışmalarından kurtulmuştur. Farklı araştırmalar yapılmasının yolu açılmıştır. Even-Zohar'a göre çeviri edebiyatı, müstakil olarak değil edebi dizgenin içinde incelenmelidir. Çünkü hedef dilin kültürel, edebî ve tarihî çerçevesi devingen yapıda olan edebî dizgenin bir parçasıdır (Munday, 2008: 108).

Even Zohar, bir metnin tek başına var olmasının mümkün olmadığını, bir dizgeler bütününe merkez ve çevresinde bulunan diğer metinlerin oluşturduğu ilişkiler yumağı içinde yer aldığını vurgulamasıyla, bu devingen ve artsüremli bakış açısı sayesinde “eşdeğerlik ve

yeterlik” tanımları da değişmekte, tarihsel ve bağlamsal hale gelmektedir. Bu da betimleyici çeviri araştırmalarının çıkış noktası olarak kabul edilebilir (Tahir Gürçağlar, 2015: 19).

Even-Zohar’ın Çoğuldizgesinden yola çıkan Toury de, bir betimleyici çeviri çalışmaları metodolojisi oluşturarak çeviri sürecindeki normların anlaşılmasını ve çevirinin belli başlı kurallarının ortaya konmasını hedeflemiştir (Munday, 2016: 169). Böylelikle betimleyici çeviri çalışmalarını bir adım daha ileriye taşımış ve daha kapsamlı ve sistematik bir hale gelmesini sağlamıştır.

Betimleyici çeviri çalışmaları hedef odaklı olmalarıyla öne çıkmaktadır. Çeviri hedef kültüre yönelik olduğu için hedef kültürde anlam kazanır ve süreci hedef kültür başlatır (Yalçın, 2015: 59). Toury’e göre çeviri, hedef kültürdeki bir ihtiyacı gidermek üzere yapılır. Bu bakımdan kuramın hedef odaklı olması da doğaldır (Bassnett, 2002: 22-23). Hedef metin tamamen hedef kültürün talep ve ihtiyaçları üzerine üretilmekte olup ortaya çıkan her bir çeviri ürünü kaynak metinden bağımsız yeni bir metin olarak kabul edilmektedir. Böyle bir durumda çeviri metni kaynak kültürü tamamen göz ardı edebilir veya ihtiyaç hissettiği şekilde ondan faydalanabilir (Hohn, 1998; Çavuş, 2005: 42).

Çeviri her zaman için bir kültürel çevrede ortaya çıkmış ve bu çevrede bulunan bir takım boşlukların doldurulma ihtiyacını karşılamak üzere tasarlanmıştır. Çevirmenler çeviriyi hedef kültüre göre yaptıklarını söyleseler de ilk bakışta çeviri, kaynak metinden yola çıkılarak yapılan bir faaliyettir. Çünkü her ne kadar hedef kültür önemli olsa da aslında çevirinin öncelikli amacı kaynak metnin özelliklerini çeviriyle hedef kültüre aktarmaktır. Bir başka deyişle çeviri olayı kaynak kültürde başlar. Ancak kaynak metnin hangi özelliklerinin çeviride korunup kaynak kültüre göre şekillenmesi gerektiği kararı hedef kültürde alınır. Bu özellikler korunarak hedef dil materyalinde yeniden oluşturulur. Fakat söz konusu yeniden oluşturma, bu özellikler kaynak kültürde mutlak bir önem taşıdığı için değil, alıcının bakış açısında önem taşıdığı için seçilir (Toury, 1995: 12).

“Çeviri yanlışlarından günahlar olarak söz eden Gideon Toury’ye göre, günahlardan söz edilebilecek alan uygulama alanının içinde yer alan eleştiridir. Betimleyici alanda ise yanlışlar üzerinde durulması söz konusu değildir” (Yüce, 2009: 38). Betimleyici alanda çeviri yanlışlarından değil, kaynak ve hedef metin arasındaki çeviri ilişkileri üzerinde durulur. Söz konusu ilişkiler ise çevirinin sosyo-kültürel yapısından kaynaklanmaktadır. Bu sebeple Toury, çeviriye sosyo-kültürel bağlamda ele almaktadır.

Toury, çeviri metnin niteliği ve sosyo-kültürel sistemdeki rolünü belirlemek üzere üç aşamalı bir yöntem öne sürmektedir (Suçin, 2013: 55):

- 1- Çeviri metnin hedef kültür dizgesindeki konumu (önemi, kabul edilebilirlik derecesi) belirlenir.
- 2- Kaynak metin hedef metinle karşılaştırılarak ikili birimler arasındaki ilişkiler saptanır. Altta yatan çeviri kavramı hakkında bir fikre ulaşılmaya çalışılır.
- 3- Gelecekte çeviri işleminde faydalanılabilecek sonuçlar çıkarılır.

Toury, (1995: 11) betimleyici alanda kişisel düzeydeki çevirilerin tek bir yönüyle incelenemeyeceğini ifade eder. Her bir çeviri kaçınılmaz olarak hem ürün hem süreç hem de işlev odaklıdır. Kişisel çeviriler içinde bu üçünü de şüphesiz barındırır. Söz konusu başlıklar kişisel düzeydeki çevirilerde birbirinden ayrılmaz birer faktördür. Kişisel çalışmalar her zaman için çift yönlü bir işlemdir. Her biri belli bir yapıya, probleme veya tarihi bir döneme dayanan yerel birer faaliyettir.

Hedef kültürde yalnızca çeviri metnin konumu farklılık göstermez. Aynı zamanda bir merkezde olma - çevrede olma, yaygınlık – nadirlik, yüksek – düşük nüfuz bakımından metin oluşturma faaliyeti olarak çevirinin kendisi de farklı konumlara gelebilir. Bu farklılıklar ve muhtemel sonuçları, farklı türdeki metinler veya farklı kültürel gruplarda yapılan çeviri faaliyetleri doğrudan çevirmenlerin benimsediği stratejilerle bu yüzden de çeviri metin ve bunların kaynakla olan bağlantılarıyla ilişkilidir (Toury, 1995: 13).

Edebi bir çalışmanın çevirisi yine edebi olarak kullanılmak üzere bu amaca uygun şekilde çevrilse dahi hedef dizgede kabul görmeyip işgal etmesi gerektiği konumdan daha farklı veya aşağı bir konumda yer alabilir (Toury, 1995: 14).

Çeviriler buldukları kültürün bir unsuru olarak kabul edilmişlerdir. İşlev ve amaçları ne olursa olsun kaynak metin de çeviri metin de aynı kültür içinde oluşturulmuş ve bu kültürü yansıtmak için yapılmışlardır. Bu tür çeviri çalışmalarına hedef-odaklı ismi verilmiştir. Ayrıca bir metnin konumu ve işlevinin - çeviri bile olsa - içinde bulunduğu kültürde belirleneceğini hatırlamakta fayda vardır. Bir çeviri ve orijinali hiçbir zaman aynı dizgesel boşlukta yer alamaz (Toury, 1995: 24).

4.2. Hedef Odaklı Kuram

Betimleyici çeviri çalışmalarının öncülerinden sayılan Toury, Itamar Even Zohar'ın ortaya attığı Çoğuldizge Kuramını geliştirmiş ve James Holmes'in çeviribilim çalışmalarından da yararlanarak Hedef Odaklı Kuramın ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Hedef Odaklı Kuram kaynak metinle değil çeviri ürününün hedef kültürdeki yeriyle ilgilenir. Gürçağlar ise hedef odaklı çeviriyi hedef kültür ve hedef okurun beklenti ve alışkanlıklarına göre yapılan çeviri olarak niteler. Bir kültürde çevirilerin akıcı ve kolay okunur olması bekleniyorsa çetrefil metinleri basitleştirerek kolay okunur hale getiren, uzun cümleleri bölerek kısaltan çeviriler hedef odaklı kabul edilir (Tahir Gürçağlar, 2014: 127).

Toury'e göre çeviri kültürel bir faaliyettir. Bu faaliyet yapılırken hedef kültürün normlarına ihtiyaç duyulur. Bu sebeple çeviri aslında hedef kültürün bir ürünüdür. Çeviri çalışmalarının ana gayesi, çevirmen tarafından alınan stratejik kararlar ve kullanılan stratejileri temel normlar olarak kabul etmektir.

Toury, kuramında “yeterlik” ve “kabul edilebilirlik” kavramlarından söz eder. Bu bağlamda bir çeviri kaynak metin normları doğrultusunda gerçekleştirilmişse bu, çevirinin “yeterli” çeviri olduğu anlamını taşır. Hedef kültürün normlarına uygun yapılan çeviriyi ise “kabul edilebilir” çeviri olarak tanımlar. Bir başka deyişle, kaynak metin normlarına yakın çeviri ürünü “yeterli”, hedef kültür normlarına yakın çeviri ürünü ise “kabul edilebilir” çeviridir (Toury, 1995: 56-57).

Toury, çevirmenin topluma hizmet etmek için var olduğunu ve topluma hizmet için bu normları gerek gördüğü takdirde değiştirebileceğini ifade eder. Bu bağlamda çevirmen, sosyal bir yapı içinde yetişmiş ve bu yapıyla şekillenmiş bir alt yapıya sahiptir. Dolayısıyla çeviri işini icra ederken bir takım sosyo-kültürel kısıtlamalarla karşı karşıya kalır. Söz konusu kısıtlamaları aşabilmek için de normlardan faydalanır. Bunun neticesinde farklı stratejilerin kullanılmasıyla ortaya çeşitli normlar ve çeviri ürünleri çıkar.

Toury, kuramında çeviri sürecinde yer alan dilbilimsel, yazınsal ve toplum bilimsel kuralları açıklamaya çalışmış ve bunun için normlardan faydalanmıştır. Söz konusu normlar, kaynak metin ve hedef metin arasındaki eşdeğerlik ilişkisini belirlemektedir.

4.2.1. Çeviri Normları

Toury normların, çevrilecek metnin seçilmesi, çeviri esnasında hedef dildeki uygun malzemenin seçilmesi ve bu malzemenin metin içinde nasıl işleneceği ve konumunu belirleyen unsurlar olduğunu ifade eder.

Çeviri, sosyo-kültürel açıdan ele alındığında bazı kısıtlamalarla karşı karşıya kalır. Bu kısıtlamalar; kaynak metin, dil ve yazın geleneği arasındaki dizgesel farklılıklar ve hatta çevirmenin bilişsel altyapısının bile ötesindedir. Aslında bilişsel altyapı da sosyo-kültürel faktörlerin bir ürünüdür. Bu yüzden çevirmenler her zaman farklı şartlar altında çalışır, genellikle farklı stratejiler izler ve en nihayetinde her biri farklı bir iş ortaya koyarlar.

Sosyo-kültürel kısıtlamalar birbirine uzak iki kutup arasında kalan bir çizelge ile ifade edilir. Bunlardan biri, mutlak kurallar (absolute rules), diğeri ise tamamıyla kişiye özgü davranışlardır (idiosyncrasies). Bu iki kutup arasında öznelerarası unsurların bulunduğu geniş bir alan söz konusudur. Söz konusu normlar bu çizelge içinde kademeli bir süreç oluşturur. Bazıları daha güçlüdür ve bu onları daha kuralcı yapar. Bazıları da daha zayıftır. Bu yüzden de daha kişiye özgüdürler. (Toury, 1995: 54). “Kurallar daha nesnel normlar, kişiye özgü davranışlarsa daha çok öznel normlar olarak ifade edilebilir” (Rifat, 2012: 151).

“Farklı türdeki kısıtlamalar arasındaki sınırlar bu nedenle net değildir” (Rifat, 2012: 150). Heterojen bir grup içinde daha fazla tercih edilen bir davranış, aynı grup içinde bir daha homojen bir kesim için daha tutucu bir güce sahip olabilir. Örneğin genel çeviri etkinliğiyle uğraşan kimseler heterojen bir grupken sözlü çeviri veya hukuk çevirisi ile uğraşanlar daha homojen bir gruptur. Bir başka deyişle genel çeviride keyfi tercih edilen bir davranış, hukuk çevirisi ile ilgilenenler için bir kurala haline gelebilir.

Zamanla her kısıtlama türü iniş-çıkış süreci içerisinde yakınındaki alanlara kayabilir ve çoğu zaman kayar da. Bu yüzden keyfi davranışlar sonradan rağbet görerek norm haline gelebilir. Daha sonra söz konusu normlar haddinden fazla geçerlilik kazanarak kurallar gibi kabul edilebilir. Aynı şekilde tam tersinin olması da mümkündür. Normlarda meydana gelen bu kaymalar söz konusu normların bir toplum içindeki konumlarının değişmesinden kaynaklanmaktadır (Toury, 1995: 54).

Toury, normların herhangi bir kusur yüzünden değil, doğasında olan kendine özgünlük sebebiyle istikrarsız birimler olduğunu ve farklı dönemlerde farklı faktörler sebebiyle değişebileceklerinin altını çizer. Toury'ye göre normlar bazen daha hızlı değişebilirken, bazen de daha dayanıklı oldukları için söz konusu değişimin daha uzun sürebileceğini ifade eder (Toury, 1995: 62).

Çeviri, kaynak dizge normları veya hedef dizge normlarına göre yapılır. Kaynak dizge normlarına yakın olan çeviri ürünü yeterli (adequate translation) hedef dizge normlarına yakın çeviriler ise kabul edilebilir çeviri (acceptable translation) terimleriyle ifade edilir. Kaynak ve hedef kültürlerdeki hakim normlar belirlenirken ise *eşdeğerlik* kavramına başvurmak gerekir (Toury, 1995: 85). Toury'nin eşdeğerlik tanımı alışılmış tek tip eşdeğerliğin aksine işlevsel-ilişkisel bir eşdeğerlik modeli sunmaktadır. Toury'e göre eşdeğerlik durağan değil, aslında devingen bir yapıya sahiptir. Söz konusu model, hedef metinlerin işlev gördüğü kültürde uygun veya uygun olmayan çeviri ürünü şeklinde birbirinden ayırt edilmesini sağlayan bir tür ilişkiyi ifade eder.

Söz konusu eşdeğerliğe kaynak ve hedef metinler arasındaki çeviri ilişkisinin altında yatan sebepler irdelenerek ulaşılır. “Kaynak ve hedef metinler arasındaki çeviri ilişkisi, normlar ile eşdeğerlik arasındaki olması gereken ilişkilerin saptanmasıyla açıklanabilir. Çeviri açısından bakıldığında normlar, çevirmen ile toplumun ortak değerleri, inançları, zevkler, ve tercihleri arasında bir köprüdür.” (Hermans, 1999; Çavuş, 2005: 80). Bu ifadeden çeviri normlarının çeviri sürecini, öncesini ve ortaya çıkan çeviri ürünün son hali üzerinde önemli etkiye sahip olduğu anlaşılmaktadır. Toury çeviri normlarını üç gruba ayırmıştır. Öncül normlar çevirmenin kişisel kararlarını ifade ederken süreç öncesi normlar çevirinin yapılacağı dil, seçilecek eser vb. kararlarla ilgilidir. Çeviri süreci normları ise çeviri sırasında alınan kararları ifade eder.

<i>Öncül normlar</i>	<i>Süreç öncesi normlar</i>	<i>Süreç normları</i>
<ul style="list-style-type: none"> • <i>Kaynak metnin normlarına tabi olma (Yeterli çeviri)</i> • <i>Hedef kültürün normlarına tabi olma (Kabul edilebilir çeviri)</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Çeviri politikası</i> • <i>Çevirinin doğrudanlığı</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Matris normları</i> • <i>Metinsel-dilsel normlar</i>

4.2.1.1. Öncül normlar

Öncül normlar, çevirmenin çeviri stratejisine göre aldığı kişisel kararlardır. Kısaca çevirmenin çeviriyi kaynak odaklı mı yoksa hedef odaklı mı yapacağına dair verdiği karar olarak tarif edilebilir. Çünkü çeviri ya kaynak metin ve normları ya da hedef kültür ve normları doğrultusunda yapılır. Kaynak metin normlarına bağlı kalınması durumunda ortaya çıkan çeviri ürünü “yeterli” çeviri olarak adlandırılır. Hedef kültürün hakim normları doğrultusunda yapılan çeviri ise “kabul edilebilir” çeviridir. Buradaki amaç çeviri ürünün daha çok hangi kültürün normları doğrultusunda yapıldığını saptamaktır. Toury'nin betimleyici çeviri çalışmalarıyla elde edilmek istenen kaynak metin-hedef metin eşdeğerliğinin saptanması değil, kaynak metin ile hedef metin arasındaki ilişkinin türü ve derecesidir. Çünkü çeviri doğası gereği hedef metinde devingen olarak kabul edilen eşdeğerliğin iki kutbu *kabul edilebilirlik* ve *yeterlikten az* veya çok etkilenecektir. Yani her bir çeviri ürününde hem kaynak odaklı noktalar hem de hedef odaklı noktalara rastlamak mümkün olacaktır. Bu yüzden kesinlikle bir çeviri ürünü için tamamen kaynak odaklı veya tamamen hedef odaklı demek doğru olmayacaktır (Suçin, 2013: 56).

4.2.1.2. Süreç öncesi çeviri normları

Süreç öncesi normlar, çevirmenin çeviriye başlamadan önce aldığı kararlarla ilgilidir. Bunlar, çevirinin hangi dilden yapılacağı, zaman, mekân vb. unsurlar konusunda çevirmen tarafından alınan kararlardır. Toury, süreç öncesi normları çeviri politikası (translation policy) ve çevirinin doğrudanlığı (directness of translation) başlıkları altında ele almıştır. Süreç öncesi normlar kronolojik olarak çeviri süreci normlardan önce gelir. Ancak yine de bu iki grup birbirinden tamamen bağımsız değildir.

4.2.1.2.1. Çeviri politikası

Çeviri politikası, bir nevi çeviriye kaynak seçme işlemidir. Çevirmen, hangi yazarın eserini çevireceğine karar verir. Bu noktada çevirmenin yerini bazen yayınevleri vb. kuruluşlar da alabilir. Çeviri politikasında sorulması gereken soru “neden” sorusudur. Neden bu eser? Neden bu metin? Neden şiir değil de roman? vb. sorularla çeviri politikası ortaya konur. Toury, çeviri politikasını “belirli bir zamanda belirli bir kültüre çeviri yoluyla ithal edilecek metinlerin seçimini kapsadığının” (Rifat, 2012: 153) altını çizmiştir. Ancak bu seçimlerin çeviri politikası olarak kabul edilebilmesi için rastgele yapılmamış olması gerekmektedir.

Metin türüne göre alt gruplar farklı çeviri politikaları uygulayabilir. Örneğin bazı alt gruplar veya bu gruplarda aracılık görevi üstlenen özneler ve gruplar (örn. yayınevleri) çeviri için seçilen metin türü konusunda (örn. edebî metinlerin tercih edilmesi veya edilmemesi) birbirinden farklı politikalar izleyebilir (Toury, 1995: 58).

Toury, “bu özneler ve yaptıkları seçimler arasındaki arayüzün, çeviri politikasının izlerinin sürülebileceği oldukça verimli bir alan” olduğunu vurgular (Rifat, 2012: 153). Ayrıca Toury’nin de ifadesiyle süreç öncesi ve çeviri süreci normları, öncül normların belirlenmesinde önemli rol oynar (Toury, 1995: 58).

Son dönemde Türkiye’nin bulunduğu coğrafyada yaşanan siyasi ve ictimai değişimler Arap toplumlarının Türkiye’ye olan algısını genişletmiştir. Türkiye’nin sınırları içine kabul ettiği göçmenlerin daha sonra ilticada buldukları ülkelere giderken Türkiye’de maruz kaldıkları kültürü de beraberlerinde götürmeleri bu ülkelerde Türk kültürüne olan ilginin artmasını da tetiklemiştir.

Konuya diğer bir açıdan yaklaşmak gerekirse Türk dizilerinin Arap ülkelerinde büyük bir izleyici kitlesine ulaşması da Türk kültürünün söz konusu ülkelerde popülarite kazanmasına imkân sağlamıştır. Türk edebiyatı da bu popülariteden payına düşeni almıştır.

Abdulkadir Abdelli, Yeni Türk Edebiyatının öncülerinden Ahmet Hamdi Tanpınar’ın *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* adlı eserini çevirmeyi tercih etmiştir. TEDA projesi kapsamında çevirisi yapılan eser Cumhuriyet döneminin ilk yıllarını konu almaktadır.

Abdelli, hem Türkiye'nin Arap toplumları üzerinde görülen etkisi hem de son yıllarda bir çok Arap ülkesinde yaşanan siyasi değişiklikler sebebiyle bir nevi geçiş aşaması sayılabilecek bu dönemde Arap okurun eser içeriğinde kendilerinden bir parça bulabileceklerini düşünerek bu doğrultuda bir çeviri politikası izlemiştir. Nitekim Abdelli'nin çevirisini yaptığı diğer eserler göz önünde bulundurulduğunda söz konusu çeviri politikasının hakim olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

4.2.1.2.2. Çevirinin doğrudanlığı

Çevirinin kaynak dil dışındaki dillerden yapılmasına gösterilen toleransın seviyesini içermektedir. Dolaylı çeviriye müsamaha gösterilebilir mi? Hangi kaynak dillerden/metin türlerinden/zaman diliminden yapılan çevirilere izin verilir/yasaklanır mı/hoş görülür/tercih edilir? İzin verilen/yasaklanan/hoş görülen/tercih edilen ara diller (mediating language) hangileridir?

Bir çeviri ürününü ara dilden çeviri olarak belirtmek bir eğilim/mecburiyet midir? Yoksa bu faktör gözardı/kamufle/inkâr mı edilir? Şayet çeviri üründe bir ara dilin varlığından söz edilmişse, bu ara dilin hangisi olduğundan da söz edilir mi? vb. sorular, çevirinin doğrudanlığını belirlemede kullanılır (Toury, 1995: 58).

1.1.1.1. 4.2.1.3. Çeviri süreci normları

Çeviri süreci normları adından da anlaşılacağı üzere süreçle ilgilenir. Çeviri işlemi esnasında alınan kararları ifade eder. Toury, çeviri süreci normlarını (operational norms) matris normları ve metinsel-dilsel normlar olmak üzere iki alt sınıfa ayırır. Matris normları metinsel bölünme ve hedef dildeki dilsel ve metinsel malzemenin kullanılacağı yere ilişkin, metinsel-dilsel normlar ise hedef dildeki dilsel malzemenin "seçimine" ilişkindir (Toury, 1995: 59).

1.1.1.1.1. 4.2.1.3.1. Matris normları

Matris normları, metin bütünlüğü ve çeviride ekleme-çıkarma gibi stratejilerle çevirinin nasıl olacağına karar verilir (Zeytinkaya, 2016). Kaynak dildeki malzemenin yerine geçecek hedef dil malzemesini belirler. Böylelikle çevirinin ne derece tam olduğunu da denetlemiş olur. Söz konusu hedef dil malzemesinin metin içindeki konumunu ve aynı

zamanda metinsel bölümlenmeyi yönlendirir (Başak Yüce). Eklemelere, çıkarmalara, yer değiştirmelere ve bölümlenmede yapılan değişikliklere çeviri metinlerde (ya da bu metinlerin çevresinde) ne ölçüde değinildiği de normlara bağımlı olabilir, yine de biri diğeri olmadan da pekala var olabilir (Toury, 1995: 58).

Matris normları arasındaki sınırların net olduğu söylenemez. Örneğin, büyük boyutta yapılan çıkarmalar, bölümlendirmeye gelindiğinde de çoğunlukla değişikliği zorunlu kılmaktadır. Özellikle çıkarılan kısmın belirli sınırları yoksa veya metinsel dilsel konuma sahip değilse, örneğin bütün cümle, paragraf ya da bölüm değilse. Yine aynı şekilde, metin içinde yapılan bir yer değişikliği, bir yerde çıkarma yapılarak bir başka yere ekleme yapılması olarak izah edilebilir.

“Gerçekte” neyin olmuş olabildiğine karar vermek, bu nedenle, yapılan betimlemeye bağlıdır: Bu araştırmanın amacı, hiç kimsenin hiçbir zaman kesin olarak bilemeyeceği gerçek hayatta birebir yaşanmış örnekler sunmak değil, *açıklayıcı varsayımlarda* bulunmaktır (Toury, 1995: 59).

1.1.1.1.2. Metinsel-dilsel normlar

Metinsel-dilsel normlar, hedef metni oluşturacak malzemenin ya da orijinal metindeki metinsel ve dilsel malzemenin yerine konulacak hedef dildeki malzemenin seçimini yönlendirir. Metinsel-dilsel normlar genel olarak çeviri için geçerli olabilecekleri gibi özel olup yalnızca belli başlı metin türlerine veya çeviri yöntemlerine özgü de olabilirler.

Bazı metinsel-dilsel normlar, çeviri olmayan (telif) metinlerin üretimini yönlendiren normlarla aynı olabilir; ancak bu tür bir özdeşlik hiçbir zaman kanıksanmamalıdır. Bu metodolojik sebepten dolayı çeviri üzerine yapılan hiçbir çalışma, çeviri olmayan metinleri yönlendiren normların hedef dili ya da hedef dildeki metinsel geleneği temsil ettiği varsayımından hareket edemez ve etmemesi de gerekir (Toury, 1995: 59).

5. İNCELEME

1. Örnek:

Kaynak Metin	Hedef Metin	Geri Çeviri
<p>“Daha sonraki zamanlarda, evde çocukların mektep kitaplarına zaman zaman göz attığım gibi, bazen bütün günümü geçirdiğim Edirnekapı veya Şehzadebaşı kahvelerinde gazeteleri hatme mecbur kaldığım zamanlarda ufak tefek tefrika parçaları ve makaleleri de okudum.” (Tanpınar, 2016: 7)</p>	<p>“في الفترة اللاحقة، وقبل تأسيس مؤسستنا، وعندما كنت عاطلا عن العمل، استعرضت كتب الأولاد المدرسية، واضطرت إلى ختم الجرائد كلها عندما أجلس في مقهي باب أدنة والشيخ زادة باشي وبعض حلقات الروايات المتسلسلة فيها والمقالات.” (Tanpınar, 2009: 9)</p>	<p>Sonraki dönemde, enstitümüz kurulmadan evvel ben işsizken, çocukların kitaplarına mecbur kaldım, Bab-1 Edirne veya Şeyhzadebaşı kahvelerinde gazeteleri, bazı roman dizisi bölümlerini ve makaleleri hatme mecbur kaldım.</p>

Çevirmen, İstanbul’da bir semt adı olan “Edirnekapı” ifadesindeki kapı kelimesinin Arapça karşılığını vererek Edirne şehrini olması gerektiği gibi bırakmıştır. Ancak semt adı hedef metinde artık Edirnekapı değil Bab-1 Edirne olmuştur. Özel isimler ve birleşik isimlerde kelime çevirisi hedef metinde anlaşılmayı güçleştirerek kültürel ögenin de kaybolmasına sebep olmaktadır.

Şeh Farsçadaki “شاه” (kral/hükümdar) kelimesinin kısaltılmış halidir. Zade kelimesi, Farsça “زايده شده” (doğurulmuş/evlat/çocuk) fiilinden türemiş olup “oğlu” manasında kullanılmaktadır. Şehzade kralın/hükümdarın oğlu manasına gelmektedir. Çevirmen, “şehzade” kelimesinin “şeh” kısmını Arapçadaki “شيخ” (şeyh, lider, yaşlı) kelimesi olarak algılamış veya hedef kültüre uygun olması için kültürel ögeyi değiştirerek bu şekilde hedef kültüre aktarmıştır. İsmi geriye kalan -zadebaşı kısmını ise olduğu gibi aktarmıştır. Böylelikle Şehzadebaşı kelimesini “Şeyhzadebaşı” olarak çevirmiştir.

TDK’ya göre tefrika kelimesi “Gazete veya dergilerde çıkan, birbirini tamamlayan yazılardan oluşan dizi” manasına gelmektedir (tdk.gov.tr). Çevirmen söz konusu kelimeyi

“roman dizisi bölümleri” şeklinde Arapçaya çevirerek matris normlara göre ele alındığında kelimenin kaynak kültürdeki anlamını hedef kültüre aktardığı gözlemlenmektedir.

2. Örnek:

Kaynak Metin	Hedef Metin	Geri Çeviri
<p>“Ecnebi bir âlimle, tercüman vasıtasıyla bile olsa bu kadar çetin bir bahiste konuşmak ve hiçbir suretle yaşamamış bir adama bir mezar bulmak zannedildiğinden güç şeylerdir. Birincisinden gazetelerin dediği gibi dervişçesine tavırlarımız ve laubaliyane, hatta tiryakice ahvalimiz’ bizi kurtardı.”(Tanpınar, 2016: 9)</p>	<p>"فالحديث في موضوع بهذه الدرجة من الصعوبة حتى ولو كان عبر مترجم، وإيجاد قبر لرجل لم يعيش مطلقاً، أمر صعب أكثر مما كنت متوقفاً. أنقذتنا أولاً القضية التي كثيراً ما نتحدث عنها الجرائد، وهي: "مواقفنا الشبيهة بمواقف الدراويش، ولا مبالاة، وأحوالنا التي أدمننا عليها." (Tanpınar, 2009: 11)</p>	<p>bu kadar zor bir konuda tercüman vasıtasıyla bile konuşmak ve hiç yaşamamış bir adama mezar bulmak beklediğimden daha zor bir işmiş. Gazetelerin çokça bahsettiği bizi öncelikle kurtaran mesele: Dervişlerin tavırları gibi tavırlarımız, laubaliliğimiz ve tiryakice ahvalimizdir.</p>

Arapça kökenli bir kelime olan ecnebi ifadesi Arapçada yabancı anlamına gelirken Türkçede Müslüman olmayan yabancı manasında kullanılmaktadır. Çevirmen çıkarma/silme stratejisini kullanmayı tercih ederek hedef metinde bu ifadeye yer vermemiştir. Söz konusu ifade hedef kültüre aktarılmak istendiği takdirde “غير مسلم” şeklinde bir kullanım tercih etmek yanlış olmayacaktır. Kaynak metinde yer alan “derviş” kavramı hedef kültürde de mevcut olduğundan aynı şekilde aktarılmıştır.

3. Örnek:

Kaynak Metin	Hedef Metin	Geri Çeviri
<p>“Herif beni aylarca sıkıntıya sokmuştu. Oh olsun!” (Tanpınar, 2016: 9)</p>	<p>"فالرجل زجني في هموم طوال أشهر. حسن، حسن ما فعلت به!" (Tanpınar, 2009: 11)</p>	<p>Adam beni aylarca sıkıntıya sokmuştu. İyi oldu, ona böyle yaptığım iyi oldu.</p>

Kaynak metinde geçen “oh olsun” ifadesi Türk kültüründe başkasının başına gelen üzücü bir duruma sevinmek anlamında kullanılmaktadır. Diğer türlü söylemek gerekirse, bir kimsenin başına gelen üzücü olaydan dolayı oh demek, rahatlamak, sevinmek manasına gelir. Bu tür dilsel manadan ziyade kültürel mana taşıyan tepki ifadelerinin farklı dillere aktarılması oldukça güçtür. Bu yüzden bu tür ifadelerin çevirisinde anlam çevirisi yapmak veya hedef kültürde benzer bir tepki ifadesini kullanmak doğru olacaktır. Nitekim çevirmenin de anlam çevirisi yaparak “ona böyle yaptığım iyi oldu, iyi oldu” şeklinde hedef kültür normlarını dikkate aldığı görülmektedir.

4. Örnek:

Kaynak Metin	Hedef Metin	Geri Çeviri
<p>“Kadın hizmetçilerimiz, erkek aşçımız Arif Efendi – tek kusuru Bolulu olmamasıdır, gayet güzel yemek pişirir – evimize eski bir hanedan çeşnisi vermek için bin bir müşkülâtle arayıp bulduğumuz Arap kalfa Zeynep Hanım – ne garip, çocukluğumuzda zencisi o kadar bol İstanbul’a şimdi siyahî insan ithalât malı gibi giriyor – hülâsa Villâ Saat’i ellerinin emekleriyle ve iyi niyetle çeviren insanların hiçbiri uyanmamışlardı.” (Tanpınar, 2016: 10)</p>	<p>"لم تكن واحدة من الخاديات قد استيقظت بعد، كذلك الطباخ عارف أفندي – لديه عذر واحد أنه ليس من بلو، ويطهو طعاماً لذيذاً – والمديرة الزنجية السيدة زينب التي تذوقنا الأمرين حتى نجدها لتمنح البيت شبهاً بالقصور القديمة – ما أغرب هذا، فقط كان الزنوج في اسطنبول قديماً كثيرين جداً، واليوم ينظر إليهم كأنهم بضاعة مستوردة – وباختصار كل من يعمل في الفيلا في الساعة هذه، ويحيطونها بنواياهم الطيبة نيام."</p> <p>(Tanpınar, 2009: 12)</p>	<p>Hizmetçilerden hiç biri henüz uyanmamıştı, aynı şekilde aşçı Arif Efendi de – tek kusuru var o da Bolu’dan olmaması, çok lezzetli yemek yapar – eve eski sarayların tadını vermesi için bulana kadar iki şey tattıran zenci kalfa Zeynep hanım – ne gariptir, eskiden İstanbul’da zenciler çok fazlaydı, artık ithalat malı gibi görülüyorlar – hülâsa bu villada çalışan ve onu iyi niyetleriyle çeviren herkes bu saatte uyuyor.</p>

Kaynak metinde “Arap kalfa” şeklinde geçen ifade aslında Osmanlı döneminde evlerde yardımcı olarak çalıştırılan siyahi insanlara verilen addır. Türkiye’de geçmişten beri siyahi insanlar farklı ırktan olmalarına rağmen nedense Arap olarak tanımlanmışlardır.

Metinde geçen “Arap kalfa” ifadesinde de söz konusu kalfa aslında Arap değil, Afrikalıdır. Arap ifadesinin zaman zaman altında ırkçılık yatan niyetlerle kullanıldığına da rastlanmaktadır. Çevirmen, bu cümlede çeviride çıkarma/silme ve ekleme stratejilerini kullanmış olup ırkçı bir söylem olma ihtimalini göz önünde bulundurarak Arap ifadesini metinden çıkarmış, bu kelimeyle asıl kastedilen mana Afrikalı yani “zenci” ifadesini eklemiştir.

5. Örnek:

Kaynak Metin	Hedef Metin	Geri Çeviri
“Öteden beri Cenab-ı Hakk’ın insanlara bu hayatı yazmak için değil, iyi kötü yaşamak için bahşettiğine inananlardanım.” (Tanpınar, 2016: 10)	فأنا من المعتقدين بأن الباري منح الناس الحياة كي يعيشوها بجلوها ومرها، وليس من أجل أن يكتبوا عنها." (Tanpınar, 2009: 12)	Bari’nin bu hayatı insanlara hayat hakkında yazsınlar diye değil tatlısıyla, acısıyla yaşamak için bahşettiğine inananlardanım.

“Cenab-ı Hakk” terimi Newmark’ın kültürel sınıflandırmasına göre dini kavramlar kategorisine girmektedir. Türkçede sıkça kullanılan Arapça kökenli dini bir terim olan “Cenab-ı Hakk” Allah, tanrı kelimeleri yerine kullanılan bir saygı ifadesidir. Her ne kadar Arapça kökenli olsa da Arap kültüründe Türkçedeki gibi bir kullanımı olmaması sebebiyle çevirmen, deyiş kaydırma yöntemini kullanmış ve Cenab-ı Hakk ifadesini Allah’ın isimlerinden biri olan “الباري” “el-Bari” ismiyle hedef dile aktarmıştır.

6. Örnek:

Kaynak Metin	Hedef Metin	Geri Çeviri
“... Lodos Rüzgarlarının Kozmik Saat Ayarları Üzerindeki Tesiri...” (Tanpınar, 2016: 13)	"... تأثير الرياح الجنوبية على ضبط الساعات الكونية..." (Tanpınar, 2009: 16)	Güney Rüzgarlarının Kozmik Saat Ayarları Üzerindeki Tesiri...

Newmark’ın kültürel sınıflandırmasına göre Lodos rüzgarları çevresel unsurlar arasındadır. Lodos rüzgarları, “güneyden veya güneybatıdan esen ve bazen de yağış getiren

yerel rüzgâr, kaba yel, boz yel” manalarına gelmektedir (tdk.gov.tr, 2018). Türkçede özel olarak adlandırdığımız bu rüzgarları çevirmen hedef kültürdeki standart karşılığı olan “güney rüzgarları” ifadesini kullanarak aktarım gerçekleştirmiştir. Çevirmen bu aktarımı yaparken Arapçada aynı şekliyle kullanılan “رياح لودوس” ifadesini kullanmayı tercih etmemiş ve ifadeyi standartlaştırma stratejisiyle hedef kültüre aktarmıştır.

7. Örnek:

Kaynak Metin	Hedef Metin	Geri Çeviri
<p>“Halbuki Halit Ayarcı ile karım Pakize’nin bitmez tükenmez vidolu tavla partilerini seyrederken, can sıkıntısından bulduğum bu nakit ceza sistemini bir zamanlar nasıl alkışlamışlardı.” (Tanpınar, 2016: 14)</p>	<p>“مع أنهم كم كانوا يصفقون لحفلات لعب الطاولة ذات المكافات التي كان لا يمل خالد عيارجي وزوجتي باكيزة من إعدادها، وأنظمة العقوبات.” (Tanpınar, 2009: 16)</p>	<p>Halbuki Halit Ayarcı ve karım Pakize’nin sıkılmadan düzenlediği ödüllü tavla partilerini ve ceza sistemini ne kadar alkışlamışlardı.</p>

Sosyal kültür unsuru olarak sayılabilecek “tavla” Arapça “طاولة” masa kelimesinden Türkçeye geçmiş ve oyunun adı olarak kullanılan bir kelimedir. Metinde geçen “vidolu tavl” ifadesi Türk kültüründe çok yaygın rastlanan tavla oyununun bir takım kurallarının değiştirilmiş haline verilen addır. Özellikle uluslararası turnuvalarda vidolu tavl kullanılmaktadır. Vido İtalyanca bir kelime olup oynanan oyunun değerini iki katına çıkarma manasına gelmektedir. Vidolu tavlada kullanılan vido küpü ile oyunun değeri ikiye katlanır.

Bu noktadan hareketle İngilizceye bu oyun “backgammon doubling cube” şeklinde geçmiştir. Çevirmen söz konusu ögenin Arapçaya çevirisinde ise vidolu terimini çıkarmış ve hedef kültüre “ذات المكافات” ödüllü ifadesiyle aktarmayı tercih etmiştir. Ancak vidolu tavlın özünde kazanılacak parayı veya puanı iki katına çıkarmak olduğundan sadece “ödüllü” ifadesiyle yapılan bir aktarım kültürel ögeyi tam olarak ifade etmemektedir. Ancak çevirmen kültürel ögeyi hedef kitle için daha standart bir hale getirip onun yalnızca ödül yönünü aktarmayı tercih etmiştir.

8. Örnek:

Kaynak Metin	Hedef Metin	Geri Çeviri
<p>“Başta padişahın asık yüzünden gelen ve halka halka etrafa yayılan bu neşesizlik eşyaya da sirayet etmişti. O zamanın vapur düdüklelerinin acılığını, hüznünü, keskinliğini benim yaşımda olanların hepsi bilir.” (Tanpınar, 2016: 15)</p>	<p>"فوجه هذا السلطان العابس كان ينشر هذه الشعور حلقات نحو الأطراف، ثم يسري هذا الحزن إلى الأشياء أيضاً. والذين بعمرى يعرفون ألم صفارات سفن تلك الفترة، وحزنها، وحدتها." (Tanpınar, 2009: 17)</p>	<p>Bu asık yüzlü sultanın yüzünden etrafa halkalar yayılıyor, sonra bu hüzn eşyaya da sirayet ediyordu. O zamanın gemi düdüklelerinin acısını, hüznünü keskinliğini benim yaşımda olanlar bilirler.</p>

Farsçadan dilimize geçen “padişah” kelimesi Osmanlı devletinde devlet yöneticisine verilen addır. Bununla birlikte Arapça kökenli olan “sultan” ifadesi de aynı anlamda kullanılmaktadır. Osmanlı döneminde sıkı ilişkiler içinde bulunmalarından dolayı Türk ve Arap kültürleri aynı kültürel ögeyi dillerinde barındırmaktadırlar. Bir başka deyişle Türkçede padişah/sultan kavramlarının Arapçada tam karşılığı vardır. Çevirmenin söz konusu ifadeyi hedef metne “سلطان” şeklinde hedef kültürdeki tam karşılığını vererek aktarması deyiş kaydırma stratejisini kullandığını göstermektedir.

Metinde geçen su buharıyla hareket ettirilen gemi manasına gelen ve kökeni Fransızca olan “vapur” kelimesinin Arapçadaki karşılığı “عبارة، مركب” ifadeleridir. Çevirmen, vapurdan daha büyük gemi manasına gelen “سفينة” ifadesini kullanmıştır. Kaynak metin unsuru hedef kültüre tam olarak aktarılamasa da yine de geçerli bir çeviri olduğu söylenebilir.

9. Örnek:

Kaynak Metin	Hedef Metin	Geri Çeviri
<p>“Bilhassa bizim gibi üst üste inkılaplar yapmış, türlü zümreleri ve nesilleri geride bırakarak, dolu dizgin ilerlemiş bir cemiyette bu sonuncusuna, yani az çok siyasî şekilde rastlamak gayet tabiidir.” (Tanpınar, 2016: 15)</p>	<p>"فمن الطبيعي مصادفة هذا في الشريحة الاجتماعية التي ننتمي إليها وقد قامت ثورات متتالية، وتركت عدداً من الأجيال والمجموعات خلفها، وتتقدم وأقصى سرعتها." (Tanpınar, 2009: 18)</p>	<p>Ard arda devrimler yapmış, pek çok nesilleri ve zümreleri arkasında bırakmış ve son hızıyla ilerleyen mensubu olduğumuz sosyal kesimde buna rastlamak doğaldır.</p>

Örnekte geçen “inkılap” ifadesi Newmark’ın sınıflandırmasına göre siyasi kavramlar arasında yer almaktadır. Arapça kökenli olan kelime, günümüzde Arap kültüründe “انقلاب” şeklinde ifade edilebileceği gibi “ثورة” yani devrim olarak da kullanılabilir. Çevirmen ikinci seçeneği tercih ederek deyiş kaydırma yöntemi kullanmış ve ifadeyi hedef kültüre “devrim” şeklinde aktarmıştır.

Türkçede “dolu dizgin” ifadesiyle kastedilen son hızla, çok hızlı bir şekilde bir işi yapmaktır. Çevirmen burada da kültürel ögenin anlam çevirisini yaparak hedef kültüre son hız şeklinde bir aktarım gerçekleştirmiştir.

10. Örnek:

Kaynak Metin	Hedef Metin	Geri Çeviri
<p>“Fatih Rüştiyesi’ndeki sınıfımızın kalabalık mevcudu bana, etrafımdaki yarışı en geri sıralardan, isterseniz buna kiral locası deyin, seyretmek imkânını verdi.” (Tanpınar, 2016: 23)</p>	<p>"عدد طلاب صفنا الكبير في ثانوية الفاتح والسباق من حولي الذي دفعني إلى الصفوف الأخيرة – يمكنكم تسمية هذا المكان مقصورة الملك – جعلني أخرج من هناك." (Tanpınar, 2009: 26)</p>	<p>Fatih Lisesindeki sınıfımızdaki çok sayıda öğrenci ve beni son sıralara iten etrafımdaki yarış – burayı kiral locası olarak da adlandırabilirsiniz – oradan izlememi sağladı.</p>

Eski eğitim sisteminde orta okul derecesinde eğitim veren kurumlar için kullanılan “rüştîye” ifadesini çevirmen hedef metinden çıkararak yerine “lise” ifadesini ekleyerek çevirmiştir. Ancak aynı ifadenin farklı yerlerde ortaokul olarak çevrildiğine de rastlanmıştır. Bu sebeple çevirmenin ilk kullandığı çıkarma-ekleme stratejisiyle yapılan çevirinin hatalı bir kullanım olduğu söylenebilir.

11. Örnek:

Kaynak Metin	Hedef Metin	Geri Çeviri
<p>“Arkadaşlarımın çoğu gibi mektebe lalalarla, uşaklarla gitmedim. Ne yeni, süslü elbiselerim, ne su geçirmez potinim, ne sıcak paltom vardı. Daima diz kapaklarım yamalı, daima dirseklerim biraz dışarıya fırlamış gezdim. Hiç kimse mektebe giderken bin türlü sıkı tembihle beni öpmemi, ne de akşam üstü yolumu dört gözle beklediler.” (Tanpınar, 2016: 23)</p>	<p>”لم أكن أذهب إلى المدرسة مثل أكثر زملائي مع المربيات والمربين ولم يكن لديّ ألبسة مزركشة، ولا حذاء لا يسرب الماء، ولا معطف دافئ. كان بنطالي مرقوعاً من منطقة الركبتين دائماً. وكان مرفقاي بارزين إلى الخارج قليلاً دائماً. ولم يقبلني أحد برفقة ألف تنبيه حازم عندما أخرج إلى المدرسة، ولم ينتظروا انصرافي مساءً بفارغ الصبر.” (Tanpınar, 2009: 26)</p>	<p>Okula çoğu arkadaşlarım gibi kadın dadılar/ eğitimciler/ lalalar ve erkek dadılar/ eğitimciler/ lalalar ile gitmedim. Süslü elbiselerim, su geçirmeyen bir ayakkabım veya sıcak bir paltom yoktu. Pantolonum daima iki diz bölgesinden yamalıydı. Dirseklerin hep biraz dışarı çıkıktı. Hiç kimse mektebe giderken bin türlü sıkı tembihle beni öpmemi, ne de akşam sabırsızlıkla dönüşümü beklediler.</p>

Çocuğun bakım, eğitim ve öğretimiyle görevli kimse, Şehzadelerin özel eğitimcileri (tdk.gov.tr) anlamına gelen orijinal metindeki “lala” ve *erkek hizmetçi* (tdk.gov.tr) anlamına gelen “uşak” ifadelerini çevirmen hedef kültüre aktarıırken kadın dadılar/eğitmenler/lalalar “مربيات” ve erkek dadılar/eğitmenler/lalalar anlamına gelen “مربين” şeklinde aynı kelimenin eril ve dişil anlamlarını kullanarak aktarmıştır. *Yolumu dört gözle beklemek* deyimini “büyük bir özlemle, büyük bir istekle, sabırsızlıkla beklemek” manalarına gelmektedir (Aksoy, 2017: 733). Bu deyimın karşılığı olarak Arap kültüründe kordan/alevden daha sıcak üzerinde beklemek “انتظار على أحرّ من الجمر” şeklinde bir ifade mevcuttur. Çevirmen kültürel ögenin

hedef dildeki kültürel karşılığını vermek yerine anlam çevirisi stratejisini kullanarak hedef metinde kültürel ögenin vermek istediği mesajı vermiştir.

12. Örnek:

Kaynak Metin	Hedef Metin	Geri Çeviri
“Dayımın sünnet hediyesi olarak verdiği saatle hayatımın ahengi biraz bozulur gibi oldu.” (Tanpınar, 2016: 23)	“فقد خرب انسجام حياتي قليلاً بالساعة التي أهداها لي خالي بمناسبة ختاني.” (Tanpınar, 2009: 26)	Dayımın sünnetim münasebetiyle hediye ettiği saatle hayatımın ahengi biraz bozuldu.

Arapça kökenli bir kelime olup “kanun” manasına gelen sünnet kelimesi “Hz. Muhammed'in Müslümanlarca uyulması gerekli sayılan davranışları ve herhangi bir konuda söylemiş olduğu” sözlerin tamamına verilen addır. Türk kültüründe bu manasının yanı sıra erkek çocuklarda yapılan ameliyat için de kullanılır. Söz konusu kavram İslam kültürünün bir parçası olduğu için hedef kültürde de karşılığı mevcuttur. Çevirmen sünnet ifadesini deyiş kaydırma stratejisiyle “ختان” yani yine “sünnet” şeklinde çevirmiştir. Bununla beraber halk arasında “طهور الطفل” şeklinde de yaygın olarak kullanılmaktadır.

13. Örnek:

Kaynak Metin	Hedef Metin	Geri Çeviri
<p>“Yine dayımın hediyesi mukavvadan iki şerefeli minarem – kendi çocuklarına başka türlü, isterseniz bugünün tabiriyle modern ve lâik hediyeler seçen dayım, belki de babamın kayyum olması ve evimizin Mihrimah Camii’nin yanı başında olmasından bana bu cins hediyeler verirdi – evimizin taşlığında o kadar dikkatle bütün mahalle çocukları hep beraber yaptığımız büyük uçurtma, camiin şurasından burasından aşırđım kurşun parçalarını leblebiciye satarak tedarik ettiğim Karagöz takımım, bir başkasının olduğunu bile bile her serbest olduğum anda Edirnekapı mezarlıklarında, surlarda bin türlü münasebetsizliğine tahammül ederek otlattığım komşumuz İbrahim Efendi’nin huysuz keçisi, hülâsa etrafımdaki her şey benim için mânalarını kaybettiler.”</p> <p>(Tanpınar, 2016: 24)</p>	<p>“المنذنة ذات الشرفتين التي أهداني إياها خالي أيضاً – كان خالي يهدي أولاده أشياء مختلفة، يمكنك تسميتها بتعبير اليوم هدايا أكثر معاصرة وعلمانية، ولعله كان يهديني هدايا من هذا النوع لأن أبي قيم في جامع، وبيتنا قريب من جامع مھريماھ – والطارئة الورقية الكبيرة التي صنعناها أنا وأولاد الحارة كلهم في صحن دارنا، ومجموعة كركوز التي اشتريتها بثمن قطع رصاص سرقتها من بعض أمكنة الجامع، وبعتهاء، وإطعام عنزة جارنا إبراهيم بيك صعبة المراس رغم معرفتي أنها لشخص آخر متحماً ألف مشقة ومشقة للقفز عن أسوار مقبرة باب أدرنه، وكل شيء آخر من حولي فقد معناه.”</p> <p>(Tanpınar, 2009: 27)</p>	<p>Yine dayımın bana hediye ettiği iki şerefeli minare – kendi çocuklarına başka türlü şeyler, bugünün tabiriyle daha modern ve laik hediyeler verirdi, bana bu tür hediyeler alması babam camide kayyum olduğü için ve evimizin Mihrimah Camii’ne yakın olduğü için olabilir – mahallenin çocuklarıyla hep beraber bizim evin avlusunda yaptığımız büyük uçurtma, caminin bir yerlerinden kurşun parçaları çalıp satarak onun parasıyla aldığım Karagöz takımım, bir başkasının olduğunu bilmeme rağmen Edirnekapı surlarından atlamak için bin türlü sıkıntıya katlanarak otlattığım komşumuz İbrahim beyin inatçı keçisi, ve etrafımdaki diğer her şey manasını kaybetti.</p>

Maddi unsura giren caminin bir parçası olan minare kelimesi Arapçadan Türkçeye geçmiş bir ifadedir. Ancak günümüzde Arapçada kule anlamında kullanılan bu kelime müezzinin ezan ve sela okuduğu yüksek bina anlamında kullanılmamaktadır. Bunun yerine

minare ifadesi için “المئذنة” kelimesi kullanılmaktadır. Çevirmen deyiş kaydırma yöntemiyle dini bir unsur olması bakımından aslında ortak kültür unsuru olan minareyi hedef kültüre “المئذنة” ifadesiyle aktarmıştır. Sosyal kültür unsuru sayılan “kayyum” kelimesi ise meslekler kategorisine girmektedir. Yine Arapçadan Türkçeye geçen bir kelime olduğu ve Arapçada da aynı manaya geldiği için çevirmen söz konusu ifadeyi “قيم” şeklinde hedef dile aktarmıştır. Bir diğer ifade ise taş döşeli avlu manasına gelen “taşlık” terimidir. Çevirmen söz konusu kültürel ögenin anlamını hedef kültüre aktarmış ve “صحن” şeklinde bir anlam çevirisi yapmıştır.

Türk kültüründe ve Şam diyarı olarak adlandırılan Filistin, Ürdün, Lübnan ve Suriye’yi içine alan coğrafi bölgenin kültüründe ve hatta Cezayir kültüründe önemli yer teşkil eden yiyecekler arasında olan “leblebi” ifadesine ise hedef metinde yer verilmediği tespit edilmiştir. Arap ülkelerinde de yaygın bir yiyecek olmasından dolayı “حمص محمص” şeklinde kültürel karşılığı olmasına rağmen çevirmen bu ifadeyi hedef metinden çıkarmayı tercih etmiştir.

Çok eski Türk geleneklerine dayanan Karagöz oyunu geçmişte Arap toplumlarına bu isimle tanıtılmış ve ödünç alma stratejisi kullanılarak Arapçaya bu isimle geçmiştir. Bu sebeple çevirmen söz konusu sosyal kültür ögesini aktarırken hedef kültürde halihazırda kullanılan “كركوز” ifadesini kullanmıştır.

14. Örnek:

Kaynak Metin	Hedef Metin	Geri Çeviri
<p>“Günde beş vakit namaz, ramazanlarda iftar, sahur, her türlü ibadet saatle idi. Saat Allah’ı bulmanın en sağlam çaresi idi ve bu sıfatla eskilerin hayatını idare ederdi. Adım başı muvakkithaneler vardı.” (Tanpınar, 2016: 24)</p>	<p>“أوقات الصلوات الخمس في اليوم، والإفطار والسحور في رمضان، وكل أنواع العبادات تعتمد على الساعة. كان هناك مؤقت خاتة كل خطوة تقريباً.” (Tanpınar, 2009: 27)</p>	<p>Günde beş vakit namaz, Ramazan’da iftar ve sahur her çeşit ibadet saate dayanmaktaydı. Hemen her adımda muvakkithane vardı.</p>

Kaynak metinde yer alan beş vakit namaz, iftar, sahur, Ramazan, her çeşit ibadet kelimeleri dini kültüre ait unsurlar oldukları için, hedef kültürde de aynı kavramlar mevcut bulunmaktadır. Türkçeye Farsçadan geçen namaz kelimesi hariç kaynak cümlede yer alan

diğer dini öğelerin tamamı Arapçadan Türkçeye geçmiştir. Halihazırda hedef kültürde de aynı anlamlarda kullanılan bu ifadelerin tercümesi, kelimesi kelimesine veya deyiş kaydırma stratejileri arasında değerlendirilebilir.

Bir diğer cümle “Allah’ı bulmanın en sağlam çaresi idi ve bu sıfatla eskilerin hayatını idare ederdi.” ifadesine ise çeviri metinde yer verilmediği tespit edilmiştir. Arap toplumlarının genelinde Allah’ın kuran ve hadis dışındaki unsurlarla bulunamayacağı bunlar dışında yardım alınan her yolun şirke götüreceği inancı vardır. Söz konusu ifadenin hedef kültürün inancına aykırı fikir taşımasından dolayı bu ifadenin metinden çıkarılmasına karar verilmiş olabilir.

15. Örnek:

Kaynak Metin	Hedef Metin	Geri Çeviri
“Zavallı babam, bir türlü önüne geçemediği bu iftiraya üzülür, günlerce ağzını bıçak açmazdı. (Tanpınar 2016: 25)	“كان والدي المسكين يحزن لهذا الافتراء الذي لم يستطع الحؤول دونه، وما كانت السكين تفتح فمه لأيام.” (Tanpınar, 2009: 29)	Zavallı babam önleyemediği bu iftiraya üzülür, günlerce ağzını bıçak açmazdı.

Yukarıdaki örnekte çevirmenin kelimesi kelimesine çeviri yöntemi kullandığı görülüyor. “Ağzını bıçak açmamak” deyimini üzüntüsünden söz söyleyecek durumda olmamak anlamına gelmektedir (tdk.gov.tr). Fasih Arapçada bu ifadeyi karşılayan " لم ينبس " (tek kelime etmedi) ve halk dilinde " القط أكل لسانه " (kedi dilini yedi) ifadeleri mevcutken çevirmen kaynak metne bağlı kalarak söz konusu deyimini Türkçedeki şekliyle aktarmıştır.

16. Örnek:

Kaynak Metin	Hedef Metin	Geri Çeviri
“Saat sesi bu yüzden onlar için şadırvanlardaki su sesleri gibi hemen hemen iç âleme, büyük ve ebedî inançların sesiydi.” (Tanpınar, 2016: 25)	“لهذا السبب كان صوت الساعة بالنسبة إليهم مثل صوت الماء تحت السقيفة يشبه تقريباً صوت العالم الداخلي والإيمان الأبدي.” (Tanpınar, 2009: 28)	Bu yüzden onlara göre saat sesi, hemen hemen iç dünyanın ve ebedî imanın sesine benzeyen çatının altındaki su sesi gibiydi.

Kökeni Farsça olan “şadırvan” terimi cami avlularında abdest almak için birden fazla musluğun bulunduğu kubbeli veya kubbesiz yapılara verilen addır. Çevirmen bu ifadeyi anlam çevirisiyle “الماء تحت السقيفة” çatının altındaki su şeklinde hedef kültüre aktarmıştır. Ancak hedef kültürde böyle bir ifade bulunmaması hedef kitlenin çeviri metni anlamamasına yol açmaktadır. Bunun yerine çevirmen Arapçadaki “متوضئ” abdest alınan yer/şadırvan ifadesini kullanarak kültürel öğeyi anlam çevirisiyle hedef kültüre aktarabilirdi.

17. Örnek:

Kaynak Metin	Hedef Metin	Geri Çeviri
“Kendi hâlinde, hiç kimsenin işine karışmadan, kervanını kaybetmiş bir mekkâre gibi başıboş, dalgın dalgın bir yürüyüşü vardı.” (Tanpınar, 2016: 28)	“كانت بحالها لا تتدخل بأحد، وتسير مثل دابة شاردة فقدت قافلتها.” (Tanpınar, 2009: 31)	Kendi halinde, kimseye karışmaz, kervanını kaybetmiş dalgın bir hayvan gibi yürürdü.

Arapça kökenli bir kelime olan mekkâre, TDK’ya göre “Osmanlı ordusunda taşıma işlerinde kullanılan at, deve, katır vb. hayvanlar, bu amaçla halktan ücret karşılığında kiralanın yük hayvanı” manalarına gelmektedir (tdk.gov.tr). Kelime Arapçada bu anlamda kullanılmadığı için çevirmen anlam çevirisi yapmayı tercih etmiş ve hedef kültürdeki “دابة”

ifadesini kullanmıştır. Bununla beraber hedef kültürde başıboş hayvan manasında kullanılan *سائبة* ifadesi de mevcuttur.

18. Örnek:

Kaynak Metin	Hedef Metin	Geri Çeviri
“Ona göre bu saat ya bir evliya idi, yahut da onu iyi saatte olsunlar çarpmıştı. ” (Tanpınar, 2016: 28)	"برأيها إما أن تكون هذه الساعة من الأولياء أو أن المذكورين تلبسوها لتكون ساعة جيدة." (Tanpınar, 2009: 31)	Ona göre bu saat ya bir evliyadır ya da iyi bir saat olsun diye onun içine adı geçenler girmiştir.

Türk kültüründe İslam öncesi veya sonrası her zaman yeri olan inanışlardan biri de doğa üstü canlıların varlığına olan inançtır. Cin, peri, hayalet vb. isimlerle adlandırıldıkları gibi direkt olarak isimlerinin anılmasının bu varlıkları davet etmek olduğu inancı ile bu adlar yerine üç harfliler, *iyi saatte olsunlar* gibi dilde farklı tabirler üretilmiş olduğu da görülmektedir (Aksoy, 2017: 893). Çevirmen kaynak metinde geçen “iyi saatte olsunlar” deyiminin cinler ve periler manasında kullanıldığını anlamakla birlikte söz konusu kültürel ögeyi hedef dile aktarırken kaynak metne bağlı kalarak çevirmeyi tercih etmiştir. Cin kelimesini kullanmamak için “المذكورين” adı geçenler ifadesine yer vermiş ve bu ifadeyle cinleri kastetmiştir. Ancak Arap okuru ilk bakışta bu kelimenin cin manasında kullanıldığını anlamayacaktır. Çünkü Arap dilinde bu şekilde bir kullanım yoktur. Arapçada içine cin girmek manasına gelen “تلبس” ifadesini “تلبس” şeklinde vermiştir. Türkçede cinler manasında kullanılan iyi saatte olsunlar ifadesini de aktarmak isteyip cümleyi iyi bir saat olsun diye/ olması için onu cin çarpmış şeklinde çevirerek kaynak ifadeyi hem kelimesi kelimesine çeviri stratejisi kullanarak çevirmiş hem de hedef kültüre uygun düşen ifadeyi bularak aynı cümle içinde kullanmıştır. Yani aynı anda hem kelimesi kelimesine çeviri yöntemi hem de deyiş kaydırma yöntemini kullanmıştır. Çevirmenin bu tercihi kültürel ifadenin anlamını aktarmış ancak kaynak metinde yer almayan hatalı bir ekleme olan “iyi bir saat olsun diye” ifadesinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu ifade sebebiyle Arap okuru, söz konusu saati cin çarptığı için iyi bir saat olduğu şeklinde bir anlam çıkararak kaynak ifadeden çok farklı bir sonuç çıkaracağı söylenilebilir. Bunun yerine çevirmen yalnızca “برأيها إما أن تكون هذه الساعة من الأولياء أو أن الجن تلبسها / ضربها” ifadesini kullanarak kaynak metinde verilmek istenen mesajı

hem anlam kaybına yol açmadan hem de değişikliğe ihtiyaç duymadan hedef kitleye ulaştırabilirdi.

19. Örnek:

Kaynak Metin	Hedef Metin	Geri Çeviri
<p>“Bu saat birincisi gibi dini veya uhrevî değildi. Tam aksine olarak laik bir saatti. Hususi zembereği kurulunca saat başlarında o zamanın çok moda olan bir türkü çalardı.” (Tanpınar, 2016: 28)</p>	<p>”لم تكن هذه الساعة دينية أو مقدسة مثل الأخرى. على العكس تماماً، فقد كانت ساعة علمانية. وعند شد نابضها الخاص، تصدر نغمة أغنية كانت شائع في تلك الفترة.” (Tanpınar, 2009: 32)</p>	<p>Bu saat diğeri gibi dini veya kutsal değildi. Tam aksine, laik bir saatti. Hususi zembereği kurulunca o dönem yaygın olan bir şarkı melodisi çıkarıyordu.</p>

TDK’ya göre türkü, “hece ölçüsüyle yazılmış ve halk ezgileriyle bestelenmiş manzume” manasına gelmektedir. Çevirmen söz konusu kültürel ögenin hedef kültürde tam karşılığı olmadığı için serbest çeviri yaparak deyiş kaydırma stratejisine başvurmuş ve ifadeyi “şarkı melodisi” şeklinde hedef kültüre aktarmıştır. Ancak bu aktarım kültürel ögenin hedef metin içinde kaybolmasına sebep olmaktadır. Bunun yerine İngilizcedeki “ballad, folk song” ifadeleri gibi türkü kelimesinin karşılığı olarak “أغنية شعبية” ifadesini kullanılarak kültürel ögenin kaybolmasına engel olup hedef okur tarafından fark edilmesi sağlanabilir.

20. Örnek:

Kaynak Metin	Hedef Metin	Geri Çeviri
<p>“Aziz okuyucum bu fikirleri dinlerken, muntazam bir tahsil görmemiş, ömrü kahve peykelerinde geçmiş, ihtiyar bir adamdan geldiklerini hiçbir zaman unutma!” (Tanpınar, 2016: 29)</p>	<p>”عزيزي القارئ لا تنسَ وأنت تسمع هذه الأفكار أنها صادرة عن رجل مسنٌ لم يتلقَّ تعليماً منتظماً، وأمضى عمره على مقاعد المقاهي.” (Tanpınar, 2009: 32)</p>	<p>Aziz okuyucu bu fikirleri dinlerken onların düzgün bir eğitim almamış, ömrü kahve sandalyelerinde geçmiş yaşlı bir adamdan geldiğini unutma.</p>

Kaynak metinde yer alan “peyke” ifadesi “duvara bitişik, alçak, tahta sedir” manasına gelmektedir. Çevirmen deyiş kaydırma yaparak söz konusu ifadenin kültürel karşılığını değil anlamının karşılığını kullanmayı tercih etmiş ve “peyke” kelimesini “sandalye” kelimesiyle hedef kültüre aktarmıştır. Bu çeviri standartlaştırma stratejisi kapsamında da değerlendirilebilir.

21. Örnek:

Kaynak Metin	Hedef Metin	Geri Çeviri
“Üçüncü saat babamın koyun saati idi, pusulalı, kıblenümalı , takvimli, alaturka ve alafranga, mevcut ve gayrimevcut bütün zamanları sayan acayip bir saatti bu.” (Tanpınar, 2016: 29)	“أما الساعة الثالثة فهي ساعة العَب لدى والدي. كانت تلك ساعة عجيبة فيها بوصلة وتقويم، وتشير إلى القبلة، وتُضبط وفق التوقيت الإفرنجي والتركي، والتوقيتات الموجودة وغير الموجودة كلها.” (Tanpınar, 2009: 32)	Üçüncü saat ise babamın koyun saatiydi. Pusulası ve takvimi olan, kıbleyi gösteren , alafranga ve alaturka zamanları, mevcut gayrimevcut bütün zamanları sayan garip bir saatti.

Arapça kible ve Farsça nüma kelimelerinin birleşmesinden oluşan eski Türkçe terim “kıblenüma”, kible yönünü göstermeye özel yapılan pusula manasına gelmektedir. Çevirmen hedef kültürde böyle bir öge olmadığı için anlam çevirisi yaparak “وتشير إلى القبلة” kibleyi gösteren şeklinde hedef kültüre aktarım sağlamıştır.

22. Örnek:

Kaynak Metin	Hedef Metin	Geri Çeviri
“Onun için rüştiyeyi bitirene kadar bir daha sınıfta kalmadım. Zaten artık mektebin Allahlık öğrencilerinden olmuştum.” (Tanpınar, 2016: 30)	“لهذا السبب لم أرسب مرة أخرى في الإعدادية حتى أنهيتها. أصلاً أصبحت من الطلاب غير المباليين.” (Tanpınar, 2009: 34)	Bu yüzden ortaokulu bitirene kadar bir daha sınıfta kalmadım. Aslında umursamaz öğrencilerden olmuştum.

Kaynak metinde geçen “rüştîye” ifadesi günümüzde orta okula denk olan eğitim kurumuna verilen addır. Çevirmen metinde daha önce geçen “rüştîye” ifadesini hedef dile “lise” olarak aktarırken bu cümlede orta okul “الإعدادية” şeklinde güncelleştirme stratejisine başvurarak ifadenin çevirisini düzelttiği görülmektedir. “Allahlık” terimi ise TDK’ya göre “kendisinden hiçbir işte yararlık umulmayan saf ve zararsız kimse” manasına gelmektedir. Çevirmen bu terimin anlam çevirisini uygun görerek “umursamaz” anlamına gelen “غير المباليين” ifadesini kullanmıştır.

23. Örnek:

Kaynak Metin	Hedef Metin	Geri Çeviri
<p>“Her pencerenin önünde karşı karşıya işleyen minder saatleri, duvar boyunca dizilmiş zaman nöbetçileri halinde asma ayaklı saatler, sağ tarafta Nuri Efendi’nin sedirinin üstündeki asma saat, odanın her tarafında pencere içlerinde döşeme kenarlarında, sedir üzerinde, küçük raflarda tamir için getirilmiş, kimi yarı çözülmüş kimi parça parça, bazıları çırılçıplak, bazıları sadece üstü açılmış, bir yığın saat vardı.” (Tanpınar, 2016: 31)</p>	<p>فهناك ساعات، على الأرض تدور مقابل كل نافذة، وساعات ذات قوائم على طول الجدار كأنها حراس الزمن، وساعة معلقة فوق مقعد نوري أفندي إلى الجانب الأيمن، وساعات في كل طرف من الغرفة، وعلى حواف النوافذ، على أطراف المفروشات، وفوق المقعد، وأكوام من الساعات المجلوبة للتصليح على رفوف صغيرة منها ما صارت قطعاً، ومنها عارية تماماً، وبعضها لم يفتح سوى غطائها.” (Tanpınar, 2009: 34)</p>	<p>Her pencerenin karşısında yerde dönen saatler, duvar boyunca zaman nöbetçileri gibi ayaklı saatler, Nuri Efendi’nin sağ tarafında sandalyenin üstündeki asma saat, odanın her tarafında, pencere kenarlarında, döşeme çevresinde, sandalye üstünde, kimi kısmen kimi tamamen çıplak, kiminin de sadece kapağı açılmış saatler vardı.</p>

Minder ve sedir kelimeleri maddi unsur öğelerindedir. “Minder” içi yün, pamuk veya yumuşak malzemeye doldurulan oturmaya yarayan eşya anlamına gelmektedir. “Sedir” ise tahtadan yapılan üzerinde minder olan alçak oturma eşyasıdır. Çevirmen minder kelimesine, çıkarma tekniğini kullanarak hedef metinde yer vermezken sedir ifadesini de standartlaştırma yöntemiyle hedef dile “sandalye, oturak” şeklinde aktarmıştır. Bunun yerine

“minder” ifadesi için “فرش”, “sedir” ifadesi için ise “مَصْطَبَة” ifadesi kullanılarak hedef dile aktarım yapılabilir.

24. Örnek:

Kaynak Metin
<p>“Zaten saatle insanı birbirinden pek ayırmazdı. Sık sık, ‘Cenab-ı Hak insanı kendi sureti üzere yarattı; insan da saati kendine benzer icat etti...’ derdi. Bu fikri çok defa şöyle tamamlardı: ‘İnsan saatin arkasını bırakmamalıdır. Nasıl ki, Allah insanı bırakırsa her şey mahv olur!’ Saat hakkındaki düşünceleri bazen daha derinleşirdi: ‘Saatin kendisi mekân, yürüyüşü zaman, avarı insandır... Bu da gösterir ki, zaman ve mekân, insanla mevcuttur!’” (Tanpınar, 2016: 32)</p>

Kaynak metinde yer alan bu paragrafın hedef dile aktarılırken tamamen çıkarılarak çeviri metinde hiç yer verilmediği tespit edilmiştir. Çevirmenin bu kararının sebebi paragrafta yaradılıştan bahsedilmesi ve hedef toplumun insanın tanrıya benzetilmesini şirk olarak kabul etmesi sebebiyle bu paragraftan rahatsızlık duyması olabilir. Ancak Toury’nin ifadesiyle bu kararların sebebi hiçbir zaman net ve tam olarak tahmin edilemez.

25. Örnek:

Kaynak Metin	Hedef Metin	Geri Çeviri
<p>“Fakat, elden ne gelir? Kör total idadî tahsilimi – mektepten ve hocalardan elden geldiği kadar uzak kalmak şartıyla – bitirmeğe uğraştığım o yıllarda ...” (Tanpınar, 2016: 34)</p>	<p>"ولكن ما الذي يطلع باليد؟ ... في تلك السنوات التي كنت أحاول فيها إكمال تعليمي الإعدادي بطريقة ما شريطة أن أكون بعيداً عن المدرسين والمدرسة"</p> <p>(Tanpınar, 2009: 37)</p>	<p>Fakat, elden gelen nedir? Hocalarından ve okuldan uzak durmak şartıyla idadi tahsilimi bitirmeye çalıştığım o yıllarda ...</p>

Kaynak ve hedef kültürün paylaştığı ortak coğrafya ve tarihi ilişkiler sebebiyle kültürel mantıkları da birbirine benzemiş, birbirleriyle kelime alışverişinin yanı sıra mantık alışverişinde de bulunmuşlardır. Türkçede “yapılacak bir şey yok, yapabileceğimiz bir şey

yok” (Aksoy, 2017: 751) manasında kullanılan “elden ne gelir” deyiminin hem fasih Arapçada hem konuşma dilinde “ما بطلع باليد شي، ما بطلع بيدي شي، ما في اليد هيلة، لا يوجد في اليد هيلة” şeklinde sıkça kullanıldığı tespit edilmiştir. Çevirmen söz konusu ifadenin Arapçada tam karşılığı olduğundan ilk bakışta kelimesi kelimesine çeviri gibi görünse de deyiş kaydırma stratejisi uygulayarak bugün Arapça konuşma dilinde hala kullanılmakta olan “elden ne gelir” ifadesiyle hedef kültüre uygun bir aktarım yapmıştır. Metinde geçen bir diğer ifade “kör topal” yarım yamalak iş yapmak anlamına gelmektedir. Çevirmenin bu ifadeyi tamamen çıkararak hedef kültüre aktarmamayı tercih ettiği görülmektedir.

26. Örnek:

Kaynak Metin	Hedef Metin	Geri Çeviri
<p>“Rumî, Arabî aylar, onların mevsimlerine aşılansmış daha başka daha eski yıl ve zaman bölümleri, güneş ve ay tutulmaları, en ince hesaplarıyla her gün için kaydedilen kuşluk, öğle, ikindi, akşam, yatsı saatleri, büyük fırtınalar, küçük fakat onun hesabında çok mânalı rüzgârlar, gün dönümleri, şiddetli soğuklar, eyyamı bahur sıcakları, bu küçük cami odasında başında takkesi, alçak sedirinde sağ dizinin üstüne kağıt tomarlarını dayayarak pirinç gibi rakam dizilerini sıralayan bu adamın kamış kalemiyle sarı pirinç divitinden, yavaş yavaş ...” (Tanpınar, 2016: 37)</p>	<p>“ويجمع هذا الرجل الأشهر الرومية والعربية، وأعواماً وأزمنة مختلفة أكثر قدماً مطعمة بالفصول، والكسوف والخسوف، وساعات الضحى والظهر والعصر والمغرب والعشاء بأدق حساباتها، اليومية، والعواصف الكبيرة، والرياح الخفيفة التي تحمل معنى كبيراً وفق حساباته، ومراحل اليوم، والبرد الشديد، وحرارة أيام البحر في غرفة الجامع الصغيرة تلك وعلى رأسه القبعة، وهو يجلس على مقعد خفيض واضعاً كدس ورق على ركبته اليمنى، ويصف الأرقام مثل حبات الأرز مستخدماً قصبته ومحبرته البرونزية الصفراء بهدوء شديد...” (Tanpınar, 2009: 41)</p>	<p>Rumî, Arabî aylar, onların mevsimlerine aşılansmış daha başka daha eski yıl ve zaman bölümleri, güneş ve ay tutulmaları, en ince hesaplarıyla her gün için kaydedilen kuşluk, öğle, ikindi, akşam, yatsı saatleri, büyük fırtınalar, küçük fakat onun hesabında çok mânalı rüzgârlar, gün dönümleri, şiddetli soğuklar, eyyamı bahur sıcakları, o küçük cami odasında başında şapkası, alçak sandalyesinde sağ dizinin üstüne kağıt tomarlarını dayayarak pirinç gibi rakam dizilerini sıralayan bu adamın kamış kalemiyle sarı bronz divitinden, yavaş yavaş ...</p>

Hem Arap kültüründe hem de İslami kültürde namaz vakitleri, ay ve güneş tutulmaları önemli yere sahiptir. Bu yüzden Arapçada bütün bu ifadeler için özel terimler kullanılmaktadır. Çevirmen her bir ifadeyi tam karşılayan hedef dil göstergeleriyle deyiş kaydırma yaparak kültürel öğelerin aktarımını sağlamıştır.

Eyyamı bahur Kuzey yarımkürede yazın en sıcak zamanı olduğuna inanılan Ağustos ayının ilk haftası veya farklı kaynaklara göre 24 Temmuz – 24 Ağustos dönemini ifade etmek üzere kullanılan Arapçadan Türkçeye geçmiş eski bir terimdir. Terim Arapça olmasına rağmen Arap kültüründe halihazırda Türkçede kullanılan manasıyla böyle bir kelime kullanılmamaktadır. Çevirmen ödünç alma yöntemini kullanmayı tercih etmiş ve ifadeyi aynı şekilde hedef dile taşımıştır. Arapçada çok yaygın olarak kullanılmasa da bu terimi karşılayan “أيام الكلب” ifadesi vardır. “أيام الكلب” yani köpek günleri, adını Antik Yunan ve Antik Roma kültüründe bu günlerin Büyük Köpek Takımyıldızı tarafından etkilendiği inanişından almıştır. Diğer yandan İngilizce ve Almanca gibi Avrupa dillerinde hala köpek günleri (dog days, hundstage) şeklinde kullanımını sürdürmektedir. Çevirmenin ödünç alma yöntemi kullanmasının, ifadenin hedef okur tarafından anlaşılmasına yol açtığı gözlemlenmiştir. Bunun yerine “köpek günleri” şeklindeki ifadeyi kullanabilir veya “eyyamıbahur” ifadesini ödünç alıp ardından metin içinde açıklama yöntemini kullanarak hedef kitlenin söylenmek istenen mesajı anlaması sağlanabilir.

Çevirmen standartlaştırma yöntemiyle metinde geçen “takke” kelimesini şapka manasına gelen “قبعة” ifadesiyle hedef kültüre aktarmıştır. Bir diğer kültürel öge olan “sarı pirinç divit” ifadesininse “sarı bronz divit” manasına gelen “محرته البرونزية الصفراء” ile hedef kültüre aktarıldığı görülmektedir. Çevirmen hedef kültürde sarı pirinç manasında kullanılan “نحاس أصفر” ifadesini kullanmayarak pirinç ifadesini bronz ifadesiyle değiştirmiş böylelikle çıkarma-ekleme stratejisini kullanmıştır.

27. Örnek:

Kaynak Metin	Hedef Metin	Geri Çeviri
<p>“... farkında olmadan konağına imparatorluğun her köşesinden gelme, damat, gelin, birkaç yenge ve enişte, sayısız adette çocuk, belki bir o kadar da kaynana kaynata, ihtiyar hala, teyze, genç yeğen, sekiz on halayık yığılmıştı.” (Tanpınar, 2016: 38)</p>	<p>“... وتجمع في كل طرف من أطراف بيته الإمبراطورية من دون حسابان من يتبناهم، وأصهار وكنات، وعدد من زوجات الأخوة وأزواج الأخوات، وعدد لا يحصى من الأولاد، وعدد من الأعمام والحموات، والخالات والعمات العجائز، وأبناء الأخوة والأخوات الشباب، ومن ثماني إلى تسع جوار.” (Tanpınar, 2009: 42)</p>	<p>Onları sahiplendiğinin farkına olmadan evinin her tarafına imparatorluğu, damatlar, gelinler, birkaç erkek kardeş karısı (yenge) ve kız kardeş kocası(enişte), sayısız adette çocuk, birkaç kaynata ve kaynana, yaşlı teyzeler, halalar, genç erkek ve kız kardeş çocukları (yeğenler), sekiz ila dokuz cariye topladı.</p>

Kaynak metinde geçen damat, gelin, kaynana, kaynata, hala, teyze ve halayık (cariye, kadın köle) kelimelerinin karşılıkları hedef kültürde de mevcut olduğu için çevirmen, bu ifadeleri kelimesi kelimesine veya deyiş kaydırma ile hedef kültürdeki karşılıklarını vererek çevirmiştir. “Erkek kardeşin, dayının veya amcanın karısı” anlamında kullanılan “yenge” ifadesini “erkek kardeşlerin karısı” olarak aktarmış, “kız kardeşin veya kadın akrabalarından birinin kocası” anlamına gelen enişte kelimesini ise kız kardeşlerin kocası olarak çevirmiştir.

28. Örnek:

Kaynak Metin	Hedef Metin	Geri Çeviri
<p>“Hotozlu, fistanlı, beyaz sadakor entarili, yahut açık dekolteleri bileklerine kadar inen ve orada dantelâlarla, kırmalarla kumaştan ve süsten bir dalgacık gibi kabaran her yaştan yirmiye yakın kadın ve bir o kadar da çocuk içinde ne yapacağımı şaşırılmış geçirdiğim o günü hiç unutmam.” (Tanpınar, 2016: 38)</p>	<p>”لم أكن أعرف ما سأفعله بين حوالي عشرين امرأة من كل الأعمار وسط ألبسة طويلة مطرزة ومشغلة، أو مكشوفة الصدر والظهر وتنزل إلى الرسغ وتنتهي بالدانتيل والأقمشة المكسرة، والتزيينات مثل موجة عالية، وأولاد بعددهن، ولا أنسى ذلك اليوم أبداً.” (Tanpınar, 2009: 42)</p>	<p>Her yaştan nakışlı, işlemeli veya göğsü ve sırtı açık bileklere kadar inen dantel ve kırık kumaşlarla ve yüksek bir dalga gibi süslerle biten uzun elbiseli yaklaşık yirmi kadın ve bir o kadar da çocuk arasında ne yapacağımı bilmiyordum. O günü hiç unutmam.</p>

Metinde maddi kültürden sayılan kaynak kültüre has çeşitli giyecek adları zikredilmektedir. Arapçadan dilimize geçen “entari” ifadesi tek parça kadın giyeceği manasına gelirken Rumcadan Türkçeye geçen “fistan” kelimesi de aynı manada kullanılmaktadır. Hotoz, “kadınların süs için saçlarının üstüne taktıkları, çeşitli renk ve biçimde yapılmış küçük başlık”, “sadakor” ise “düz dokunmuş, açık saman renginde bir tür ipek kumaş” manalarına gelmektedir (tdk.gov.tr). Çevirmenin bütün bu ifadeleri standartlaştırma yöntemiyle hedef kültüre genel bir ifadeyle “ألبسة طويلة مطرزة ومشغلة” şeklinde aktardığı görülmektedir. Bu tarz bir aktarım, standartlaştırmanın yanı sıra kültürel öğelerin çıkarılıp yerine standart bir ifade eklenmiş olması sebebiyle çıkarma ve ekleme stratejisi kapsamında da değerlendirilebilir.

Metinde yer alan bir diğer kültürel öge de “kırma” ifadesidir. Türkiye’nin hemen her yöresinde yaygın olarak kadınlar tarafından kumaş üzerine metalik görünümlü şeritlerle yapılan bir tür nakıştır. Çevirmen, bu ifadenin çevirisinde “kırık kumaşlar” ifadesini kullanarak kelimesi kelimesine çeviri yoluna başvurmuştur. Ancak bu ifade hedef kitle tarafından anlaşılamayacaktır. Kelimesi kelimesine çevirilerde çokça rastlanan bu durum,

hem kültürel ögenin kaybolmasına sebep olmakta hem de hedef kültürde oluşturulan çeviri ürününün anlaşılmasına yol açmaktadır.

29. Örnek:

Kaynak Metin	Hedef Metin	Geri Çeviri
“Adamcağızın yüzünü böyle çifit çarşısına çeviren şey düpedüz esrarın, işretin , uzvi suiistimallerin neticesi olan felçti.” (Tanpınar, 2016: 44)	“كان الشيء الذي يجعل الرجل يتوجه نحو هذا المكان المعقد هو الحشيش، ومعاشرة النساء، وسوء الاستخدام العضوي الذي أدى في النهاية إلى الشلل.” (Tanpınar, 2009: 48)	Adamın yüzünü bu karışık yere yönelten/çeviren şey esrar, kadınlarla dostluk , sonunda felce sebep olan uzvi suiistimaldi.

Kaynak metinde geçen *çifit çarşısı* deyimini “türlü şeylerin karmakarışık bir durumda bulunduğu yer” (tdk.gov.tr), “düzen ve kötü niyet dolu yer” manasına gelmektedir (Aksoy, 2017: 693). Yazar, bu ifadeyle madde kullanımına bağlı olarak meydana gelen yüzdeki deformasyonları kastetmektedir. Çevirmen söz konusu kültürel ögeyi çıkarma yöntemiyle yerine “bu karışık yer” ifadesini eklemiştir. Bir diğer ifade “işret” ise içki içme manasına gelmektedir. Söz konusu ifadenin hedef kültürdeki karşılığı “içerek sabahlamak, sabaha kadar içmek vb.” manalarına gelen “سهرة” ifadesidir. Çevirmen, yine çıkarma yöntemiyle bu ifadeyi hedef metinden çıkarmış, kelimenin yerine ekleme yöntemini kullanarak “kadınlarla dostluk etmek” manasına gelen “معاشرة النساء” ifadesini getirmiştir. Matris normlarına göre çıkarma ve ekleme stratejilerini kullanan çevirmen “çifit çarşısı” deyimini için hedef kültürde kültürel önem taşımayan genel bir ifade kullanmış ve “işret” ifadesini değiştirmiştir. Bu sebeple kültürel ögelerin hedef kültüre aktarımı sağlanamamıştır.

30. Örnek:

Kaynak Metin	Hedef Metin	Geri Çeviri
<p>“Tıpkı masallarda olduğu gibi hiç solmayan güller arasında, berrak havuzların başında bülbül sesleri, gül ve yasemin kokuları, serin su şakırtıları içinde kendisi kadar güzel cariyeleriyle saz sohbetleri yapıp eğlenen, yahut penceresinde tek başına oturup dostumuzu düşünme düşünme gergef işleyen bu sevgilinin güzelliğini hepimiz ezberden bilirdik.” (Tanpınar, 2016: 45)</p>	<p>"وكنا جميعاً نحفظ وصف جمالها كما في الحكايات، فهي تغني وسط ورود لا تذبل، وتغريد بلابل على حواف برك مياهها البراقة، وروائح ورد ياسمين، وخرير مياه باردة، وتلهو برفقة أنغام الطنبور مع جواربها اللواتي لا يقلن جمالاً عنها، أو تجلس وحيدة على النافذة وهي تطرز شاردة مفكرة في حبيبها." (Tanpınar, 2009: 49)</p>	<p>Tıpkı masallarda olduğu gibi hiç solmayan güller arasında, berrak havuzların başında bülbül sesleri, gül ve yasemin kokuları, serin su şakırtıları içinde güzellikleriyle kendisinden geride kalır yanı olmayan cariyeleriyle tambur nağmeleri eşliğinde eğlenen veya pencerede tek başına oturup dalgın bir şekilde sevgilisini düşünen bu kişinin güzelliğini hepimiz ezberden bilirdik.</p>

Sosyal kültür unsurları arasına giren çalgı aletlerinin çevirileri de oldukça zordur. Kökeni Farsça olan saz kelimesinin TDK’ya göre anlamı “her tür müzik aracı, çalgı; Türk halk müziğinde bağlama, cura, tar vb. mızraplı çalgıların” genel adıdır (tdk.gov.tr). Söz konusu ifadenin çevirisinde hedef kültür normlarına uygun bir çeviri yapmak için “saz sohbetleri” ifadesi “tambur nağmeleri” şeklinde çevrilerek deyiş kaydırma yöntemi kullanılmıştır.

Bir diğer sosyal kültür unsuru olan Farsça “کار” (iş) ve Arapça “كف” (pençe, el) kelimelerinin birleşiminden oluşan Türkçedeki “gergef” kelimesinin manası “üzerine kumaş gerilerek nakış işlemeye yarar, çoğu dikdörtgen biçiminde olan çerçeve” şeklinde geçmektedir (tdk.gov.tr). Çevirmen söz konusu kültürel ögeyi hedef kültüre hiç aktarmamayı tercih etmiş ve olduğu gibi metinden çıkarmıştır. Böyle bir tercih yapmasaydı, deyiş kaydırma yöntemiyle “تطريز، نقش، منسج يدوي” ifadeleriyle hedef kültüre uygun biçimde ifadenin çevirisini yapabilir, kültürel ögenin aktarımını sağlayabilirdi.

31. Örnek:

Kaynak Metin	Hedef Metin	Geri Çeviri
“Yüz tazı birden bizimle koşuyordu! Öyle ceylânlar, kaplanlar vurduk ki... Hele bir tanesi... ” (Tanpınar, 2016: 45)	"كان يركض معنا مئة كلب صيد! وكان هناك غزلان وفهود..." (Tanpınar, 2009: 50)	Yüz av köpeği bizimle koşuyordu. Ceylanlar ve çitalar vardı...

Çevresel unsurlardan sayılabilecek kökeni Farsça olan “tazı” kelimesi avlanmak için kullanılan bir köpek türüdür. Hedef kültürde bu ifadeyi direkt olarak karşılayan “سلوقي، سلقان، سلوفي” kelimeleri bulunmaktadır. Çevirmen bu ifadeleri kullanarak deyiş kaydırma yapabiliirdi. Ancak çevirmen anlam çevirisini tercih ederek tazı köpeğinin avcılık için kullanıldığını göz önüne alarak av köpeği şeklinde çevirmeyi uygun görmüştür. Bu çeviriye anlam çevirisi denilebileceği gibi kaynak metindeki tazı ifadesi çıkarılıp hedef metinde av köpeği ifadesi eklendiği için çıkarma ve ekleme stratejileri de denilebilir. Devam eden cümlede geçen kaplan ifadesinin hedef kültüre çita şeklinde aktarıldığı görülmektedir. Çevirmenin bu tercihinin sebebi olarak hedef kültürde kaplandan ziyade çita hayvanının daha yaygın görülmesi söylenebilir.

32. Örnek:

Kaynak Metin	Hedef Metin	Geri Çeviri
“Her insan ne kadar müspet yaradılıştta olursa olsun ölümünden sonra tekrar dirilmeyi düşünür, özler.” (Tanpınar, 2016: 68)	"مهما كان الموت قضية مثبتة، فإن كل إنسان يفكر في البعث بعد الموت، ويتوق إليه." (Tanpınar, 2009: 74)	Ölüm her ne kadar sabit bir mesele / değişmez bir gerçek olsa da insan ölümünden sonra dirilmeyi düşünür, özler.

Yukarıdaki cümlede kökeni Arapça olan ve Türkçede “olumlu” anlamına gelen “müspet” kelimesi Arapçada bu anlamının yanı sıra “sabit” manasında da kullanılmaktadır. Çevirmen söz konusu kelimeyi Arapça manası ile değerlendirip çevirisinde “olumlu” anlamını vermeyip “sabit” anlamını vermiştir. Cümledeki “Her insan ne kadar müspet

yaradılıŖta olursa olsun” kısmını “Ölüm her ne kadar gerçek (sabit) bir olay olsa da” Ŗeklinde hedef kültüre aktarmıŖtır.

33. Örnek:

Kaynak Metin	Hedef Metin	Geri Çeviri
<p>“Sofadaki eski hasırın son parçası her adımda dağılmağa hazır, etrafı küf, rutubet kokusu ile dolduruyordu. Mübarek daha tozlu, Kafkas çöllerinde hastalanmış bir çöl devesi gibi bitkin, kendi köşesinde hiçbir nizama girmeyen bir zamanı sayıklıyordu.” (Tanpınar, 2016: 79)</p>	<p>”آخر قطعة من الحصيرة المتبقية في البهو مستعدة للفتت في أي لحظة، وتملأ الجو رائحة العفن والرطوبة. كان البيت منهكاً يشبه جملاً مغبراً مرض في صحراء القوقاز، ومنزويماً في زاويته، ويهذي بالزمن من دون أن يدخل في أي نظام.” (Tanpınar, 2009: 85)</p>	<p>Sofadaki hasırdan kalan son parça her an dağılmaya hazır, havayı küf ve rutubet kokusu dolduruyordu. Ev, Kafkas çöllerinde hastalanmış tozlu bir deve gibi yorgun, köşesinde yalnız başına hiçbir nizama girmeden zamanı sayıklıyordu.</p>

Çevirmen kaynak metinde saatin adı olan Mübarek’i cümlede yer alan çok sayıda teşbih kullanımı sebebiyle anlamamış veya hedef kültürde anlam karmaşasına sebep olacağını düşündüğü için Arapçaya aktarırken “ev” olarak çevirmiştir. Ayrıca Mübarek’in sıfatı olan “tozlu” kelimesini deveye atfederek devenin sıfatı olan “bitkin” kelimesini de kendi çevirisine göre “ev” ifadesine atfetmiştir.

Hiçbir nizama girmeden (mübarek) zamanı sayıklıyordu Ŗeklinde çevirmiştir. Ancak hiçbir nizama girmeyen” ifadesi metinde geçen “bir zaman” ifadesinin sıfatıdır. Çevirmen buradaki ifadeyi Mübarek’in sıfatı olarak düşünüp hiçbir nizama girmeden (Mübarek), çevirmenin ifadesiyle (ev) zamanı sayıklıyordu Ŗeklinde hedef kültüre aktarılmıştır. Kaynak metinde yer alan fazla teşbih kullanımı kelimesi kelimesine çeviri yöntemiyle hedef dile daha da karmaşık vaziyette aktarılmıştır.

34. Örnek:

Kaynak Metin	Hedef Metin	Geri Çeviri
“Mübarekten pek hoşlanmıştı.” (Tanpınar, 2016: 104)	"فقد سرَّ من المباركة كثيرا!" (Tanpınar, 2009: 111)	Mübarekeden pek hoşlanmıştı.

Yukarıda, hikâyede Mübarek adı verilen evin yadigâr saatinden bahsedilmektedir. Arapçada kelimeler dişil ve eril yapıdadır. Buna göre aldıkları ekler, sıfatlar ve isimlerde de dişillik/erillik aranmaktadır. “Saat” Arapçada dişil bir kelimedir. Mübarek kelimesi ise eril bir kelimedir. Saat kelimesinin dişil bir kelime olmasından dolayı çevirmen, orijinal eserde eril olarak kullanılan saatin ismi Mübarek’i hedef dilde “saat” kelimesiyle uyumlu olması için dişil olarak “Mübareke” şeklinde aktarmıştır. Böylelikle deyiş kaydırma yöntemi kelime bazında kullanıldığı söylenebilir. Bu ifadenin çevirisinde hedef kültür normlarının daha fazla önemsendiği görülmektedir. Bu da çevirmenin hedef odaklı bir yaklaşım içinde olduğunu göstermektedir.

35. Örnek:

Kaynak Metin	Hedef Metin	Geri Çeviri
“... lop yumurta gibi önüme oturdu” (Tanpınar, 2016: 107)	"... وقعدت أمامي كأنه بيضة مسلوقة." (Tanpınar, 2009: 115)	Haşlanmış yumurta gibi önüme oturdu.

“Lop yumurta” terimi, Newmark’ın sınıflandırmasında maddi kültür öğelerinden yiyecek kategorisinde yer almaktadır. Suda çok kaynamış, haşlanmış, katı yumurta anlamına gelmektedir. Çevirmen bu terimin kültürel karşılığını değil anlamını çevirerek hedef kültüre aktarmıştır.

36. Örnek:

Kaynak Metin	Hedef Metin	Geri Çeviri
“Hayırdır inşallah” (Tanpınar, 2016: 128)	“خير إن شاء الله!” (Tanpınar, 2009: 136)	Hayırdır inşallah.

Türk kültüründe şaşırma ifadesi olarak kullanılan “hayırdır inşallah” deyimini “dilerim ki gördüğün düş, iyi bir durumun belirtisi olsun; A, bu da ne!” manalarına gelmektedir (Aksoy, 2017: 850). TDK’ya göre ise “anlatılan bir rüyayı iyiye yormak için kullanılan bir söz, şaşma ve merak veren olgular karşısında söylenen bir söz” manalarında kullanılır (tdk.gov.tr). Kültürel sınıflandırmada dini kavramlar kategorisinde sayılabilecek bu deyimde yer alan iki kelime de Arapçadan Türkçeye geçmiştir. “خير” iyilik, güzellik; “إن شاء الله” ise Arapçada aslında “Allah dilerse” anlamında bir cümle olup Türkçede kelime olarak geçmiş manasına gelmektedir. Bunun yanı sıra Arap toplumunun da Türk toplumuyla ortak sahip olduğu kültürel mantık sonucunda Arapçada da ifadenin aynı dil göstergeleriyle kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu sebeple çevirmenin kelimesi kelimesine ve deyiş kaydırma yöntemi kullandığı söylenebilir.

37. Örnek:

Kaynak Metin	Hedef Metin	Geri Çeviri
“ Kıt Türkçesi, ne bütün konuşmaları takip etmesine, ne de hepimizle can ciğer dost olmasına mani oldu.” (Tanpınar, 2016: 141)	“وتركيته الضعيفة لم تكن مانعاً لمتابعة أحاديثنا كلنا، ولا لجعله صديقاً حميماً لنا.” (Tanpınar, 2009: 150)	Zayıf Türkçesi hepimizin konuşmalarını takip etmesine mani olmadı, bizimle samimi bir dost olmasına da mani olmadı.”

Eksik, az manasında kullanılan “kıt” ifadesi hedef kültür normları göz önünde bulundurularak “ضعيف” şeklinde aktarılmıştır. Çünkü Türkçede eksik veya az kavramlarıyla ifade edilen dil ile ilgili anlatım hedef kültürde eksiklik değil zayıflık kavramıyla ifade edilmektedir. Bu yaklaşım çevirmenin deyiş kaydırma yaptığını ve ifadeyi hedef kültüre uygun hale getirerek çevirdiğini göstermektedir.

Cancığer deyimini çok yakın, sıkı fıkı, pek içten manalarına gelmektedir. Bu deyimini sıkça *cancığer* kuzu sarma şeklinde de görmek mümkündür. Çevirmen söz konusu deyimini Arapçaya aktarırken direkt kültürel karşılığı yerine hedef dilde uygun düşecek ifadeyi bularak serbest çeviri stratejisiyle deyiş kaydırma yapmış ve hedef kültüre “samimi” şeklinde aktarmayı tercih etmiştir.

38. Örnek:

Kaynak Metin	Hedef Metin	Geri Çeviri
“Pakize, sonra Pakize’nin kardeşi olduğu halde mesela büyük baldızım ... Hepsi ayrı cinsten. Daha niceleri var. Kâinat lahana gibi, yaprak yaprak, kat kat...” (Tanpınar, 2016: 209)	"وباكية، وابنة حمي الكبيرة رغم أنها شقيقة باكية... كل منهن جنس. وهناك الكثير أيضاً الكائنات مثل الملفوف، أوراق أحداها فوق الأخرى." (Tanpınar, 2009: 222)	Pakize, Pakize’nin kardeşi olduğu halde kayınpederimin büyük kızı ... Her biri bir cins. Daha niceleri var. Kâinat lahana gibi, yaprakların biri diğerinin üstünde.

Aile ilişkilerinde hitap isimleri Türk kültüründe önemli yer teşkil etmektedir. Çoğu Batı dillerinde görülmeyecek kadar çeşitli kullanım Türk kültüründe mevcuttur. Arap kültürü Batıdaki kullanımlara kıyasla Türk kültürüne çok daha yakındır denilebilir. Ancak yine de tamamen eşit olduğu söylenemez. Sosyal kültür öğelerinden biri olan erkeğin eşinin kız kardeşi manasına gelen ve Türk kültürüne özgü bir ifade olan “baldız” teriminin hedef kültüre deyiş kaydırma yöntemiyle “kayınpederimin kızı” şeklinde aktarıldığı gözlemlenmiştir. Bunun yerine Arapçada kullanılan “أخت شقيقة لزوجتي” ifadesi kullanılabilirdi. Ayrıca Newmark’a göre maddi kültür unsuru sayılan “lahana” ifadesi hedef kültürdeki karşılığı olan “ملفوف” ifadesiyle aktarılmıştır.

39. Örnek:

Kaynak Metin	Hedef Metin	Geri Çeviri
“Bu mendeburun halasıyım!” (Tanpınar, 2016: 289)	" أنا عمّة هذا السافل!" (Tanpınar, 2009: 307)	Bu sefilin halasıyım!

Çevirmen, kaynak metinde sümsük, sünepe, pis, iğrenç manasındaki “mendebur” ifadesini “alçak, aşağı, bayağı, rezil, sefil, kötü, değersiz” anlamlarına gelen “سافل” kelimesini kullanarak hedef kültüre aktarmıştır. Hedef kültürde “mendebur” kelimesini karşılayabilecek “ردئ، شقي، سفیه” ifadeleri mevcuttur. Ancak çevirmen anlam çevirisi yapmayı tercih etmiş ve bu ifadeler yerine “سافل” ifadesini kullanmıştır.

40. Örnek:

Kaynak Metin	Hedef Metin	Geri Çeviri
“İnsanoğlu insanoğlunun cehennemidir.” (Tanpınar, 2016: 181)	“ابن آدم هو جلاّد ابن آدم.” (Tanpınar, 2009: 193)	Ademoğlu ademoğlunun celladıdır.

Kaynak metinde yer alan bu ifadeden kasıt insana zarar verecek varlığın yine insan olduğu, insanın insandan zarar göreceğidir. Çevirmen, bu cümlede hedef odaklı bir yaklaşım sergileyerek anlam çevirisi yapmayı tercih etmiş ve “insanoğlu” yerine “ademoğlu” ifadesini “cehennem” kelimesi için de “cellat” şeklinde bir aktarım yaptığı görülmektedir. Çevirmenin yaptığı bu tercihle hedef kültüre hem anlamı hem de kültürel öğeyi aktarabilmiştir. Bu örnekte çevirmenin ekleme-çıkarma yöntemiyle beraber deyiş kaydırma yöntemini de kullandığı söylenebilir.

41. Örnek:

Kaynak Metin	Hedef Metin	Geri Çeviri
“Biz fakirler böyleyizdir. Kader sarayında bizim işlere bakan büro hiç şaşmaz, ihmal etmez.” (Tanpınar, 2016: 193)	“نحن الفقراء هكذا. المكتب الذي يتابع شؤوننا في السراي لا يخطئ أبداً، ولا يهمل.” (Tanpınar, 2009: 205)	Biz fakirler böyleyizdir. Sarayda bizim işlere bakan büro hiç şaşmaz/hata yapmaz, ihmal etmez.

Çevirmen, “kader sarayında” ifadesinden “kader” kelimesini çıkararak sadece “sarayda” şeklinde hedef dile aktarmıştır. Kaynak metinde yer alan “kader sarayı” ifadesi mecaz anlamda kullanılmıştır. Çevirmenin kader ifadesini çıkarmayı tercih etmesi veya gözden kaçırmış olması hedef kültüre yapılan aktarımda mecaz anlamda kullanılan “saray” ifadesinin somut bir saraya dönüşmesine ve bunun neticesinde aslında verilen mesajın değişmesine/kaybolmasına yol açtığı görülmektedir.

42. Örnek:

Kaynak Metin	Hedef Metin	Geri Çeviri
“Murdar öldüğüne yanmaz, kendine öd ağacından tabut ister.” (Tanpınar, 2016: 304)	"مات جنباً، ويريد تابوتاً من خشب البخور" (Tanpınar, 2009: 324)	Cünüp ölmüş, buhur ağacından tabut ister.

Murdar öldüğüne yanmaz, kendine öd ağacından tabut ister deyimini “en kötü durumda olduğunu düşünmeden, en lüks, en pahalı şeyleri istemesi” anlamına gelmektedir (Aksoy, 2017: 969). Çevirmen bu deyimini hedef kültürdeki karşılığını kültürel öge olarak vermemiş bunun yerine kelime çevirisi yapmıştır. TDK’ye göre murdar kelimesi *kirli, pis, cünüp, dinî kurallara uygun olarak kesilmemiş olan (hayvan)* manalarına gelmektedir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde hedef metinde verilmek istenen mesaj kelimesi kelimesine çeviri ile anlaşılmamaktadır. Bunun yanı sıra “öd ağacı” ifadesi için hedef kültürde yaygın olarak kullanılan ve değerli bir ağaç olan “buhur veya tütsü ağacı” ifadesi kullanılmıştır. Öd ağacı, gövdesinde güzel koku barındıran ve bu kokusundan tütsüler yapılan bir ağaçtır. Çevirmenin öd ağacı ifadesini tütsü ağacı şeklinde çevirmesi anlam çevirisini tercih ettiğini göstermektedir. Böylelikle kaynak kültür ögesi hedef kültürdeki uygun kültürel ögeyle değiştirilmiş ve kültürel aktarım sağlanmış olur.

43. Örnek:

Kaynak Metin	Hedef Metin	Geri Çeviri
“Fakat ‘ Düşenin dostu olmaz! ’ sözü Van Humbert’ten ve benden çok evvel söylenmiş sözdür.” (Tanpınar, 2016: 351)	"ولكن المثل القائل: "لا صديق لمن يقع!" قيل قبلي وقبل فان هومبرت بكثير." (Tanpınar, 2009: 375)	Fakat şu atasözü: “ Düşenin dostu olmaz! ” benden ve Van Humbert’ten çok önce söylenmiştir.

Düşenin dostu olmaz atasözü, “Zenginle, iş başında olanla herkes dostluk kurar. Çünkü ondan çıkarları vardır. Zengin kişi yoksul düşünce, iş başındaki işten ayrılınca, çevresinde o dostlardan kimse kalmaz. Hepsi eski dostlarını kötü durumuyla baş başa bırakırlar.” manasına gelmektedir (Aksoy, 2018: 253). Çevirmen söz konusu atasözünü aktarırken kelimesi kelimesine çeviri stratejisi kullanarak ifadeyi hedef dil göstergeleriyle tekrar oluşturmuştur. Ancak bu şekilde bir aktarımla Arap okurun kaynak metinde verilen manayı anlaması sağlanamamaktadır. Böyle bir durumda kelimesi kelimesine çeviri yapmak yerine إذا وقع/طاح/سقط الجمل كثرت سكاكينه şeklinde ifadenin hedef kültüre uygun olarak deyiş kaydırma stratejisiyle çevirisini yapmak metin bütünlüğünü ve akıcılığını korumak için önem arz eder.

6. SONUÇ

Yazılı çevirinin edebiyat çevirisi alanı, bilhassa metinlerin oluşturulduğu kültürün kendine has özelliklerini yansıtması sebebiyle çalışılması oldukça güç bir alandır. Bu güçlükleri belirlemek ve üstesinden gelebilmede büyük önem taşıyan kuramsal yaklaşım günümüze dek batı dilleri üzerinde çalışılmış ve geliştirilmiştir. Geçmişten beri doğu dillerinde özellikle de Türkçe-Arapça dil çiftinde yapılan çalışmaların bir elin parmağını geçmeyecek sayıda olduğu söylenebilir. Bu eksikliği gidermek ve alana katkı sağlamak amacıyla yapılan bu tezde metin içinde yer alan kültürel öğeler belirlenirken Newmark'ın kültürel öge sınıflandırması kullanılmış olup Toury'nin geliştirdiği Hedef Odaklı Kuramın süreç öncesi normlarına göre matris normlar ve metinsel dilsel normlar çerçevesinde incelenmiştir.

Bu bağlamda çalışmanın başında ulaşılan “kültürel öğelerin Arapçaya çevirisinde en çok hangi çeviri stratejisi kullanılmıştır?” sorusunun cevabı aşağıdaki tabloda verilmeye çalışılmıştır.

Çizelge 6. 1. Kullanılan çeviri stratejisi oranları

Kullanılan Çeviri Stratejisi	Sayı
Serbest çeviri / deyiş kaydırma	18
Çıkarma/silme	15
Anlam çevirisi	14
Ekleme	10
Kelimesi kelimesine çeviri	10
Standartlaştırma	6
Güncelleştirme	1
Ödünç alma	1

Diğer araştırma sorusu “hangi tür kültürel öge çevirilerinde zorluklar yaşanmıştır?” sorusuyla ulaşılan sonuç ise aşağıdaki şekildedir:

Çizelge 6.2. Kültürel ögeler ve çevirilerinde kullanılan stratejiler

Kültürel Öge Türü	Kullanılan Strateji
Deyimler ve atasözleri	Çıkarma – ekleme, güncelleştirme
Maddi kültür unsurları	Değiş kaydırma, çıkarma - ekleme
Sosyal kültür unsurları	Kelimesi kelimesine çeviri
Dinî unsurlar	Çıkarma
Arapça kökenli Türkçe ifadeler	Kelimesi kelimesine çeviri

Kaynak metnin oluşturulma dönemi oldukça eski, çeviri dönemi ise yeni olduğu için metinde geçen birçok kültürel ögenin kullanımına bugünün Türkçesinde sık rastlanmadığı ve söz konusu ifadelerin hedef dile aktarımında oldukça güçlük yaşandığı söylenebilir. Çevirmenin Arapçaya aktarırken tercihlerini bu bağlam doğrultusunda yaptığı gözlemlenmiştir. Eski kullanımların çevirilerinde sık sık deyiş kaydırmayla çeviri stratejisine başvurulduğu, bazen de güncelleştirme yöntemi kullanılarak hedef dildeki uygun kullanımla karşılık verildiği görülmektedir. Örneğin “rüştîye” ifadesi eski kullanımda günümüzdeki orta okul seviyesinde eğitim veren kuruluşları ifade etmek için kullanılan bir terimdir. Çevirmen bu ifadenin önce lise olduğu düşünerek “Fatih Rüştîyesi” ifadesini “فاتيحية” yani Fatih Lisesi olarak çevirmiş, ancak metnin devamında gelen diğer “rüştîye” ifadelerini güncelleştirme stratejisini kullanarak hedef dildeki güncel karşılığını “إعدادية” şeklinde verdiği görülmektedir. Bununla birlikte çeviri metinde sıkça anlam çevirilerine de rastlanmaktadır. Kaynak metinde “mendebur” şeklinde geçen sümsük, pis, iğrenç anlamındaki ifadeyi hedef kültürdeki bir başka hakaret ifadesi olan rezil, sefil, kötü, değersiz manasındaki “سافل” kelimesi ile değiştirerek anlam çevirisi yapmıştır. Kültürel ögelerin çevirilerinde anlam çevirisi yöntemine başvurmak belki de en az hataya sebebiyet verecek tercih olacaktır. Bir diğer örnekte “İnsanoğlu insanoğlunun cehennemidir, lop yumurta, canciğer dost” ifadelerinin “ademoğlu ademoğlunun celladıdır, haşlanmış yumurta ve samimi dost” şeklinde anlam çevirisi ile hedef kültüre aktarıldığı gözlemlenmektedir.

Çevirmenin insanoğlu ve cehennem kelimelerini ademoğlu ve cellat şeklinde hedef kültüre uygun hale getirerek hem ekleme çıkarma yöntemi hem de deyiş kaydırma yöntemine başvurduğu söylenebilir. Lop yumurta ve cancığer dost ifadelerinde ise yine hedef kültür normlarını dikkate alarak anlam çevirisi yöntemini kullanmayı tercih etmiştir.

Kelimesi kelimesine yapılan çevirilerde ise kaynak anlamın hedef metinde kaybolduğu, anlaşılmadığı veya farklı anlaşıldığı tespit edilmiştir. Bu bağlamda çevirmen “إذا وقع الجمل كثرت سكاكينه” şeklinde hedef kültürde de kültürel öge olarak karşılığı bulunan Türk atasözü “düşenin dostu olmaz” ifadesini kelimesi kelimesine çevirerek “لا صديق لمن يقع” şeklinde hedef kültüre aktarmıştır. Ancak bu tür bir çeviri hedef kültürde mevcut olmayan bir ifade içerdiği için hedef kitle tarafından anlaşılmamaktadır. Böyle neticelerden sakınmak için kelimesi kelimesine çeviri yerine hedef kültürde de var olan atasözü ve deyim gibi kültürel değer taşıyan ifadelerin kullanması veya kelime anlamı yerine ifadeyle verilmek istenen mesajın aktarılması daha iyi olacaktır. Hedef metinde rastlanan bir diğer strateji de kültürel ögeyi çıkarma/silme stratejisidir. Allah’ı bulmaktan bahsedilen bir paragrafın metinden olduğu gibi çıkarıldığı/silindiği görülmüştür. Çevirmenin bu tercihinin hedef kültürün dini normlarına dayandığı söylenebilir. Bunun sebebi söz konusu paragrafta dile getirilenlerin Arap toplumlarındaki Allah ve yaratılış inancına ters düşeceği, insanın tanrıya benzetilmesinin şirk koşmak olduğu inancı olabilir. Ancak Toury’nin de ifade ettiği gibi bu tercihlerin kesin olarak neye dayanarak veya neden yapıldığı çevirmenle iletişime geçilmediği sürece bilinemez.

Cumhuriyet döneminin başlarında Osmanlı Türkçesinin etkisi çokça görülürken kaleme alınan eserde günümüz Türkçesinde kullanılmayan çok sayıda Arapça ve Farsça kökenli kelime yer almaktadır. Çevirmen söz konusu Arapça kökenli kelimeleri, zaten Arapça oldukları için aynı şekilde hedef dil göstergeleriyle oluşturmuştur. Ancak kelimelerin kökeni Arapça dahi olsa günümüz Arap toplumunda kullanılmayan veya Türkçedeki manasıyla kullanılmayan bu ifadeler hedef metinde kopukluk ve anlam bozukluklarına sebep olduğu tespit edilmiştir. Örneğin Arapça “ولي” ve “نعمة” kelimelerinin birleştirilmesiyle oluşturulan *velinimet* ifadesi Türkçede birine, etkisi yaşadıkça sürececek bir iyilik ve bağışta bulunan kimse anlamında kullanılırken Arapçada böyle bir birleşik isim yoktur. Türkçede çok rastlanan bu tür kelimelerin çevirisinde Arapça kökenli olmalarından faydalanmak isterken hedef metinde anlam kaybına yol açarak aslında kültürel ögenin hedef kültüre aktarılamamasına yol açılmaktadır.

Bununla beraber Türk-Arap toplumlarının ortak geçmişi ve coğrafyası sebebiyle kelimesi kelimesine aynı olan kültürel öğeleri paylaştığı da gözlemlenmiştir. Örneğin elden ne gelir veya elden bir şey gelmez deyimini çevirmen Arapçada “ما الذي يطلع باليد” “elden gelen nedir” şeklinde hedef kültüre aktarmıştır. Türk dilinin gelişim aşamalarında Arapça ve Farsça ifadelerle maruz kalması onun bu dillerden bünyesine çok sayıda sözcük kazandırmasına yol açmış ve hatta aynı coğrafyayı paylaşmanın bir sonucu olarak sadece dil bazında değil mantık bağlamında da karşılıklı etkileşim yaşanmış olup böylelikle birbirine çok yakın denilebilecek bir kültürel mantık ortaya çıkmıştır. Bu sebeple bu tür birbirinin aynı kültürel öğelere rastlamanın mümkün olduğu görülmüştür. Türkçeden Arapçaya yapılan bu çeviri eserde kelime bazında çıkarma işlemi bir kenara bırakılacak olursa cümle ve paragraf bazında uygulanan çıkarma stratejileri değerlendirildiğinde çıkarılan/silinen metinlerin genellikle dinî ve itikadi içerikli metinler olduğu söylenebilir. Bunu haricinde genel olarak anlam çevirisi, deyiş kaydırma ve kelimesi kelimesine çeviri yöntemlerinin kullanıldığı tespit edilmiştir.

Toury'nin eşdeğerlik kavramı düzeyinde incelendiğinde anlam çevirisi ve deyiş kaydırmalar, kaynak kültürden ziyade hedef kültür normları göz önünde bulundurularak kullanılan stratejilerdir. Kelimesi kelimesine çeviri stratejisi ise çevirinin kaynak metin normları çerçevesinde yapıldığını göstermektedir. Toury'nin de ifade ettiği gibi bir çeviri ürünü için hiçbir zaman tamamen kaynak odaklı veya tamamen hedef odaklıdır demek mümkün değildir. Her çeviride her iki yaklaşımın tercih edileceği noktalar olacaktır. Ancak her zaman biri diğerinden daha fazla olabilir. Hedef kültür normlarının daha fazla kullanılması çevirinin *kabul edilebilir* bir çeviri olduğunu gösterir. Bunun aksine kaynak kültür normlarına daha çok önem verilmiş ve çeviri bu çerçevede yapılmışsa bu tür çevirilere de *yeterli çeviri* adı verilir. Bu noktadan hareketle Saatleri Ayarlama Enstitüsü eserinin Arapçaya çevirisinde kaynak odaklı yaklaşıma da sıkça rastlamakla beraber çevirinin daha çok hedef kültür normları kapsamında yapıldığı bir başka deyişle hedef kültür için yapıldığı tespit edilmiştir. Bu da çeviri ürününün aslında *kabul edilebilir* bir çeviri olduğunu göstermektedir.

Diğer yandan çevirmen, daha önce katılmış olduğu bir panelde *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*'nün Arapçaya çevirisinin modern bir dille çevrildiğini, bu sebeple eserin hedef okur kitlesi tarafından klasik bir eser olduğunun anlaşılmadığını ve modern bir eser olarak görüldüğünü ifade etmiştir.

Bununla beraber kültürel öğelerin kaynak kültüre bağlı kalmayarak ancak hedef dil yapısı içinde de kaybedilmeden hedef kültüre aktarılması toplumların yaşayan dil ve kültür benliklerinin gelişmesine katkı sağlayacaktır. Bu bağlamda hedef kültür normları göz önünde bulundurulurken kaynak kültür öğelerinin çeviride kaybolmaması için kültürel öğenin mümkün olduğunca kendine özgü özellikleriyle hedef kültüre aktarımı ve hedef kültürde tam olarak anlaşılması için metin içinde açıklanması, bu alanda karşılaşılan çeviri zorluklarının üstesinden gelmeye yarayacaktır. Çalışmada, yalnızca kültürel öğelerin çevirileri üzerinde durulduğunu, çevirmenin dilbilgisel hatalarına değinilmediğini belirtmekte fayda vardır.

KAYNAKÇA

- Ağildere, S. ve Yener, Ş. (1999). The Problem of Translation of Cultural Features into English and French in Yaşar Kemal's Work, Ortadirek, The wind the Plain and Plier, *1th International Hacettepe, Cultural Encounters and Cultural Differences*, Ankara.
- Aksan, D. (2015). *Türkçenin Sözcük Varlığı*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Aksan, D. (2015). *Türkçeye Yansıyan Türk Kültürü*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Aksoy, Ö. A. (2017). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 2: Deyimler Sözlüğü*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Aksoy, Ö. A. (2018). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 1: Atasözleri Sözlüğü*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Akün, Ö. F. (1963). Ahmet Hamdi Tanpınar. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, sayı XII*.
- Arı, S. (2016). *Çeviri ve Kültürel Semboller*. İstanbul: Değişim Yayınları.
- Bassnett, S. (2002). *Translation Studies* (3rd Edition), Oxon: Routledge.
- Çavuş, G. (2005). *Kaynak-odaklı ve erek odaklı çeviri yaklaşımlarında eşdeğerlik sorunu*. Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çeviri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Mersin.
- İnternet: <http://www.dergah.com.tr> (Erişim tarihi: 01.01.2018)
- İnternet: <http://www.tdk.gov.tr> (Erişim tarihi: 27.07.2018)
- Komissarov, V. N. (1991). Language and Culture in Translation: Competitors or Collaborators?. *TTR: Traduction, Terminologie, Rédaction*, 4(1), 33-47.
- Munday, J. (2016). *Introducing Translation Studies: Theories and Applications*, Oxon: Routledge.
- Newmark, P. (1988). *A Textbook of Translation*. Newyork: Prentice Hall,
- Öner, I. B. (1999). *Çeviri Bir Süreçtir... Ya Çeviribilim?*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Özcan, M. ve Eray, A (2017). "Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Huzur Adlı Romanının Arapçaya Çevirisindeki Deyiş, Deyim, Atasözleri ve Manilerin Çoğuldizge Kuramı Işığında İncelenmesi / Study of Phrases, Idioms, Turkish Folk Poems and Sayings In Light of Plural String Theorem in the Arabic Translation of Ahmet Hamdi Tanpınar's Tranquility". *Turkish Studies*- International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish Turkic-, ISSN: 1308-2140, (Prof. Dr. Tahsin Aktaş Armağanı) Volume 12/3, ANKARA/TURKEY, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.11606>, p. 701-716.
- Rifat, M. (2012). *Çeviri Seçkisi II Çeviri(bilim) Nedir?*. İstanbul: Sel Yayıncılık.

- Stolze, R. (2013). *Çeviri Kuramları Giriş*, İstanbul: Değişim Yayınları.
- Suçin, M. H. (2012). *Dünden Bugüne Arapçaya Çevirinin Serüveni*. Ankara: Kurgan Edebiyat Yayınları.
- Suçin, M. H. (2013). *Öteki Dilde Var Olmak*. İstanbul: Say Yayınları.
- Tahir Gürçağlar, Ş. (2014). *Çevirinin ABC'si*. İstanbul: Say Yayınları.
- Tahir Gürçağlar, Ş. (2015). *Kapılar: Çeviri Tarihine Yaklaşımlar*. İstanbul: Say Yayınları.
- Tanpınar, A. (2009). *Muessesetu Dabtu-s'sa'a*. Beyrut: Arab Scientific Publishers Inc.,
- Tanpınar, A. (2016). *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* (31. Baskı). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Toury, G. (1995). *Descriptive Translation Studies And Beyond*, Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Ülken, H. Z. (2016). *Uyanış Devirlerinde Tercümenin Rolü*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Yalçın, P. (2015). *Çeviri Stratejileri Kuram ve Uygulama*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Yazıcı, M. (2010). *Çeviribilimin Temel Kavram ve Kuramları*. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Yüce, B. (2009). *Galatât-ı Terceme Defterleri'nde Çeviri Normları*. Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yücel, F. (2016). *Çevirinin Tarihi*. İstanbul: Çeviribilim Yayınları.
- Zeytinkaya, D. (2016). Gideon Toury'nin erek odaklı kuramı ışığında Bedrettin Tuncel'in insandan kaçan başlıklı çevirisi. *Rumelide Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi Özel Sayı 1*, 39.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : Dolgun, Şeyma Zeynep
 Uyuğu : T.C.
 Doğum tarihi ve yeri : 1991, Antalya
 Medeni hali : Bekâr
 Telefon : 0 507 258 1017
 e-mail : seymadolgun@gmail.com

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Yüksek lisans	Gazi Üniversitesi	Devam ediyor
Lisans	Kırıkkale Üniversitesi	23.06.2015
Lise	Açık Öğretim Lisesi	19.01.2011

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2018 – Devam ediyor	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	Araştırma Görevlisi
2016	Gazi Üniversitesi	Araştırma Görevlisi
2016	İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi G.M.-YİMER	Yabancı Temsilcisi
2015	TRT Arapça	Yapım Ekibi Elemanı Yönetmen Yardımcısı

Yabancı Dil

Arapça
 İngilizce

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR..

